

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

M. Tvllivs Cicero Mannvcciorvm Commentariis Illvstratvs antiquaeq. lectioni restitutus

Continens Libros III. de Officijs, Dialogus de Senectute, de Amicitia,
Paradoxa, Somnium Scipionis, ex VI. lib. de Rep.

Cicero, Marcus Tullius

Venetiis, 1583

M Tvillii Ciceronis De Officiis Ad Marcvm Filivm Liber I.

[urn:nbn:de:gbv:45:1-770616](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:45:1-770616)

M. TVLLII CICERONIS
DE OFFICIIS
AD MARCVM FILIVM
LIBER I

CICERO

QVAMQVAM te, Marce fili, annum iam audientem Cratippum, idq. Athenis, abundare oportet praeceptis, institutisq. philosophiae, propter summam & doctoris auctoritatem, & urbis; quorum alter te scientia augere potest, altera exemplis: tamen, ut ipse ad meam utilitatem semper cum Graecis Latina coniunxi; neque id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci; idem tibi censo faciendum; ut par sis in utriusque orationis facultate. quam quidem ad rem nos, ut videmur, magnam attulimus adiumentum hominibus nostris; ut non modo Graecarum litterarum rudes, sed etiam docti aliquantulum se arbitrentur adeptos & ad dicendum, & ad iudicandum. Quamobrem discas, tu quidem a principe huius aetatis philosophorum, & discas, quam diu voles: (tam diu autem velle debebis, quoad te, quantum proficias, non paenitebit) sed tamen, nostra legens, non multum a Peripateticis dissidentia, (quoniam utrique Socratici, & Platonici esse volumus) de rebus ipsis utere tuo iudicio: nihil enim impedio: orationem autem Latinam profecto legendis nostris efficies plenio-

rem. nec uero hoc arroganter dictum existimari uelim. nam, philosophandi scientiam concedens multis; quod est oratoris proprium, apte, distincte, ornateq. dicere, quoniam in eo studio aetatem consumpsi, si id mihi assumo, uideo id meo iure quodam modo uindicare. Quam obrem magnopere te hortor, mi Cicero, ut non solum orationes meas; sed hos etiam de philosophia libros, qui iam se illis fere aequarunt, studiose legas. uis enim dicendi maior est in illis: sed hoc quoque colendum est aequabile, & temperatum orationis genus. & id quidem nemini uideo Graecorum adhuc contigisse, ut idem utroque in genere laboraret, sequereturq. & illud forense dicendi, & hoc quietum disputandi genus: nisi forte Demetrius Phalereus in hoc numero haberi potest, disputator subtilis, orator parum uehemens, dulcis tamen, ut Theophrasti discipulum possis agnoscere. nos autem quantum in utroque profecerimus, aliorum sit iudicium; utrumque certe secuti sumus. equidem & Platonem existimo, si genus id forense dicendi tractare uoluisset, grauissime, & copiosissime potuisse dicere; & Demosthenem, si illa, quae a Platone didicerat, renuisset, & pronuntiare uoluisset, ornate, splendideq. facere potuisse. eodemq. modo de Aristotele, & Isocrate iudico: quorum uterque, suo studio delectatus, contempsit alterum.

EXPLANATIO

QVAMQVAM te, Marce fili, } paucis uerbis egregium artificium in cohortando ad philosophiam filio licet animaduertere. nam & Cratippum, & Athenas ideo nominat, ac laudat, ut ostendat, qui talem doctorem sit nactus, in ea praesertim urbe, quae praestantissimorum philosophorum copia semper floruerit, clarosq. uiros, liberalibus disciplinis excultos, in omnes fere orbis terrae partes diuersis temporibus emiserit, & turpe admodum esse, uertiq. uitio iure posse, si, tam praeclaris non commotis exemplis, optimarum doctrinarum experts, inanisq. domum redeat. His duabus causis tertiam adiungit, spatium temporis, quo cum doctorem, in ea urbe audiat, nam, cum ait, Annum iam, admotio quaedam est, quid annuo studio praestare debuerit. Ex quibus tribus causis intulit uerbum, Oportet.

non enim Arbitror, aut simile quippiam, satis esse duxit, sed, Oportet: cum antecedant illa, Audire Cratippum, Audire Athenis, Audire multis mensibus. quo efficitur, nisi ualde iam profecerit, culpam, & infamiam uitare non posse. Athenas, & Cratippum coniungit etiam in prooemio lib. III. ANNUM iam? annum tempus conficiebatur post Kal. Apr. ut patet ex lib. xv. ep. ad Att. AUDIENTEM? quod magis est, quam priuatim studere. Prouerbiū est: Ζώης φωνῆς μάγω τὴν ἐν ἐργαίαν ἔχει. idest: Viuae uoci maiorem uim inesse. CRATIIPPUM,? hic Periparetica scientia claruit. Infra: Disces tu quidem a principe huius aetatis philosophorum. Et lib. II. In antiquissima, nobilissimaq. philosophia Cratippo auctore uersaris, ijs simillimo, qui ista praeclara pepererant. Et lib. III. A Cratippo nostro, principe huius aetatis philosophorum, hoc te audire, atque accipere confido. Hic Mitylenaeus fuit: proq. eo Cicero apud Caesarem egit, cum rerum potitus esset, ut ciuis R. adscriberetur; persuasitq. senatui Arcopagitarum apud Athenienses, ut instituendae iuuentuti praeficeretur. De eo uide, quid dicat Cicero filius in ep. ad Tironem lib. xvi. Pompeium, e Pharsalica clade aufugientem, apud Mitylenem occurrens, solatus est argumentis e philosophia depromptis. ATHENIS,? olim ciuitate libera, nec indiga ullius praeconiij amplius, tanta claritas superfluit, ut inquit Plinius. Plato φιλόλογον, & πολυήθειαν appellat. Cic. pro Flacco ab ea ait humanitatem, doctrinam, fruges, iura, leges ortas, atque in omnes terras distributas. Vide Xenophontem in dictis, & factis Socratis, Isocratē in Panegyrico, Cic. de Fato, de Leg. II. de Oratore, Iustinum lib. II. Florum lib. III. cap. 5. Plutarchum in Cimone, Pausaniam in Atticis. ABUNDARE? non modo non egere, sed etiam abundare. OPORTET? par est, credibile est: prorsus ratio postulat, ut abundes: nec aliter credendum uidetur. PRAECEPTIS, institutisq. philosophiae,? perpendenda interdum singula sunt uerba: ne Ciceronis elocutio, aptam sententijs, uilemque copiam suppedians, non intelligentibus inanis, & superuacanea uideatur. Instituire plus est, quam Praecipere. Praecepta enim docent, quid agendum sit: nec tamen omnes, quibus praecipitur, ita segerunt, ut praecceptorum sententiam uita, & moribus exprimant. instituta uero plane formant, & fingunt eorum animos, quibus praecepta traduntur, sic, ut a praecceptorum regula nihil, aut minimum discedant. quo maior in Ciceronis cohortatione uis est, qui filium admoneat, non eum nosse tantum oportere, quae philosophia praecipiat, sed ita etiam institutum esse, ut ea, quae nouerit, simul agenda sibi esse constituat. PROPTER summam & doctoris auctoritatem, & urbis;? Urbis, ob exempla. Doctoris, ob scientiam. Auctoritas eam uim habet, ut ipsa per se, uel si ratio nulla, cur aliquid agamus, afferatur, nos tamen ad agendum impellat. ratio autem, si auctoritate careat, saepe languet. Est enim auctoritas in eo, de cuius uirtute, prudentia, bonitate sic existimamus, ut eum in delectu rerum haudquaquam falli posse iudicemus. Inanimatae rei auctoritas non est: sed eam urbi Cicero tribuit, propter illos uiros, qui, cultis in ea philosophiae studijs, doctrinae, ac sapientiae laude praestiterant. Mouere te debet, inquit, & doctoris, & urbis auctoritas, cogitantem, quid Cratippo doctore, quid in urbe Athenarum praestare te deceat. Nicias apud Platonem in Lachete, a bono tantum praecceptore, Socrate maxime, institui uoluit, ne, perpetuo discens, διαμαθῆς, hoc est dediscens, uideretur. Philippus Macedo dijs gratias agebat, quod sibi Alexander Aristotelis tempore natus esset. Plato etiam iisdem gratias agebat, primum, quod homo potius, quam brutum natus esset; secundo, quod Athenis; tertio, quod temporibus Socratis. AUGERE? augent nos ea, unde fructum capimus: itaque, augeri scientia, honoribus, re familiari, proprie dicimus: malis rebus augeri aliquem, non dicimus. nam, si quis improborum consilij, & consuetudine deprauatur, quis eum uitij, auctum esse dixerit? cum ea minuuntur potius, quibus, Augere, uerbum, adiungimus, res domestica, existimatio, uirtus. EXEMPLIS;? Senecae uerba sunt epistolarum lib. XIV. Nulla res magis animos honestate induit, dubiososque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quam bonorum uirorum conuersatio. paullatim enim descendit in pectora, & uim praecceptorum obtinet, frequenter audiri, adspici frequenter. occurfus mehercle ipse sapientium iuuat: & est aliquid, quod ex magno uiro uel tacente proficias. UT ipse ad meam utilitatem semper cum Graecis Latina coniunxi,? monet filium, exemplo suo ne Latinam linguam a Graeca disiungat: ueritus, ne, cum assidue Cratippum audiat Graeco sermone philosophiae praeccepta explicantem, Latinae studium negligat orationis. hoc eo pertinet, ut sua scripta legenda sibi putet, si minus ob res ipsas, in quibus eum Cratippo tradiderat excolendum; cui scientiam philosophandi non concedere arrogantis esse uidebatur; saltem ob Latinam linguam; in qua satis eum constabat ceteris antecellere: nec eam ipse laudem respuit, sed iure quodam suo, nihil metuens arrogantiae suspicionem, sibi uindicat. Ob meam utilitatem, dicit, quia semper id spectauit, ut in eloquentia palmam obtineret: quod affectus est, numquam intermissa, ne cum philosophiae quidem operam dabat, Latini sermonis exercitatione. Ad Atticum scribens, lib. I. gloriatur, se praeter ceteros φιλελήθειν & esse, & haberi. Et I. de Oratore: Summorum oratorum Graecas orationes explicabam: quibus lectis, hoc assequabar, ut, cum ea quae legerem Graece, Latine redderem, non solum optimis uerbis uterer, & tamen usitatis; sed etiam exprimerem quaedam uerba imitando, quae rara nostris essent, dummodo essent idonea. Plutarchus in eius uita ait, cum Graece apud Rhodum declamaret, eum Apollonij Molonis F. maximum in oratoria praecceptorem Graecis eloquentiae, & doctrinae palmam praeripuisse, dixisse. Quintilianus studiorum auspicia a Graecis fieri uoluit: sed de ijs loquebatur, qui Latinam linguam una cum lacte materno imbuebant. nos tum Graecam discere debemus, cum Latinae analogiam per nos callere incipimus. SEMPER;? non tantum adolefcens. NEQUE id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci;? ambigua sententia, quaecri enim potest, utrum Latinam, an Graecam linguam, & in philosophia, & in dicendi exercitatione a se cultam esse dicat. Si Graecam: aduersantur ea, quae sequuntur: in quibus apertissime

tume

sime filium ad Latinam amplectendam hortatur: ut cum ait: Orationem autem Latinam profecto legendis nostris efficias pleniorum. Si Latinam: ordo non placet: dicendum enim potius uidebatur: Neque id in dicendi exercitatione solum, sed etiam in philosophia feci: ut ostenderet, non modo se fecisse, quod ab ijs fieri necesse est, qui ad eloquentiae laudem spectant, sed etiam, quod necesse minus erat, exerceri enim Romano sermone in ea philosophia, quae tum Graecis litteris tota continebatur, quis neget, minus, quam in oratoriae studio facultatis, utile fuisse? Veritas igitur sententiae quaerenda: quam quidem hanc esse non dubito. Ita cum Graecis Latina coniungere mihi semper curae fuit, ut Latini sermonis usum, ne cum philosophiae quidem operam dabam; Graeci, ne cum Latine quidem exercebar, uim uiam dimiserim. Et, quia minus mirum uideri potuisset, plura a se factam esse patriam linguam, quam Graecam: ideoque & in philosophia, & in dicendi exercitatione cultam esse: non, inquit, id modo feci, ut Latinam linguam in philosophia exercebam, sed illud etiam, ut in Latina exercitatione Graecam non omitterem. Quintilianus in Praefatione, oratorem, & philosophum eundem esse tradit. Cicero in Oratore, non tantum se debere scholis rhetorum testatur, quantum Academiae spatij. Idem Quint. lib. XII. cap. 2. oratorem philosophia instructum esse uult: cum non intelligi possit eloquentia hominis optima nescientis. sicque Periclem Anaxagorae, Demosthenem Platoni operam dedisse. In philosopho quoque eloquentiam requiri, affirmat Cicero in Praefatione Tusculanarum, cum ait: Hanc perfectam philosophiam semper iudicavi, quae de maximis quaestionibus copiose posset, ornateque dicere. in quam exercitationem ita nos studiose operam dedimus, ut iam etiam scholas Graecorum more habere auderemus. **D I C E N D I** *exercitatione* } quales declamationes exstant, de Latinis, Quintilianus, Senecae; de Graecis, Libani, Aristidis; & aliorum. **C E N S E O** } paternam auctoritatem redolet hoc uerbum. nam, Arbitror, aut simile quiddam, leuius erat. Censeo, autem, qui dicit, non modo suadet, uerum etiam paene iubet. Fecit autem filius, quod pater iussit. ad Tironem enim scribens, ait se apud Cassium Graece, apud Brutum Latine declamitare. **V T R I U S Q U E** *orationis* } Graecae, & Latinae; philosophicae, & oratoriae. **Q U A M** *quidem ad rem* } quam nimirum eam, de qua proxime locutus est: pares ut esse possent Romani homines in utriusque orationis facultate. quod aliqua dubitatione non caret. longe enim pauciora Graece, quam Latine, Cicero composuit: ut gloriari proferus ei non liceat, neque se magnum in utraque lingua Romanis hominibus adiumentum attulisse. Quae res igitur est, quae cum Ciceronis mente consentiat, interpretatio. Et fortasse dicit hoc: Libris, quos de arte oratoria, & de rep. & postremo de philosophia multos ediderat, sic a se locupletatam esse Latinam linguam, ut, ex ea Romani homines Graecae iam aequata, non minore in posterum sperare gloriam possent, quam si excellenter in Graeca, tot saeculorum spatij, tot summorum oratorum laboribus absoluta, pares igitur esse poterant in utriusque orationis facultate, quod ad Latinam linguam attinebat: quae ne Graecae concederet, industria sua praestitisse sibi Cicero uidebatur. nam, si Latina fuisset inferior, quis in utraque par esse posset, cum pares ipsae non essent? **V T** *uidemur* } hoc posuit ad uitandam arrogantiae suspicionem: parumperque minuit, quod ait sequentibus uerbis, Magnum attulimus adiumentum hominibus nostris. nam, **V T** *uidemur*, arbitrans est, non affirmantis. **M A G N U M** *adiumentum* } in Praefat. Tusc. Philosophia latuit usque in hanc aetatem, nec ullum habuit lumen litterarum Latinarum: quae illustranda & excitanda nobis est, ut, si, occupati, profuimus aliquid ciuibus nostris, profimus etiam, si possimus, otiosi. **H O M I N I B U S** *nostris* } Romanis, & Latinis. **V T** *non modo Graecarum litterarum rudes* } proxima superiora ad Latinam tantum linguam pertinent: quae sequuntur, etiam ad res ipsas: quae cum Graecis litteris traditae essent, a se tamen ita explicatas ostendit Latino sermone, non modo ut ijs, qui Graece nescirent, sed etiam qui optime scirent, easque possent e Graecis libris cognoscere, mallent sua scripta legere, ex quibus aliquem se fructum capere arbitrarentur. nam, si & haec, & superiora aequae de Latina tantum lingua dicerentur: non consentire sibi ipse Cicero uideretur, qui, cum dixisset, Magnum adiumentum, subiungeret, Aliquantulum. **D O C T I** } absolute dictum; non, Docti litterarum: ut inepte quidam opinantur. **A L I Q U A N T U L U M** } non, Ad dicendum: quod pertinet ad Latinam linguam: in qua se iam dixit non aliquantulum, sed multum Romanis hominibus profuisse. Ad iudicandum igitur: quod non ad Latinam linguam, sed ad philosophiae praecepta, ab ipso Latine tradita, pertinet. in quo ne Graecis philosophis, qui ea multis libris egregie persecuti erant, detrahere uelle uideretur, Aliquantulum, dixit: quo modestius dicere non potuit. **E T** *ad dicendum* } augetur enim Latina lingua, non modo cum oratoria praeclare tractat, sed etiam, cum ad explicanda philosophiae sensa transfertur: quod ante Ciceronem praestiterat nemo: ut ipse dixit loco supra recitato. **E T** *ad iudicandum* } philosophus enim de rebus iudicat, in uerbis non immoratur: iudicat autem, quid agendum, uitandum ue sit: quaeque obscuriora sunt, erroribusque multis humanas mentes inuoluunt, iudicij sui praestantia illustrat, ac patefacit. Possunt igitur, inquit, nostrorum librorum lectione Romani homines non augeri solum Latina lingua, sed iudicandi quoque scientiam consequi; & quamuis Graecos de philosophia libros legant, aliquem tamen ex industria quoque nostra fructum capere. **Q U A M O B R E M** *dices tu quidem* } concludit, quod ei propositum esse iam diximus, legenda filio sua scripta, si non doctrinae, quam eius iudicio permittit, orationis certe Latinae gratia. **H U I U S** *aetatis* } huius memoriae, ait lib. III. Ita autem dicit, ut assentationem cauere uideatur. **D I S C E S**, *quam diu notes* } quod suae potestatis est, filio largitur; ut statuat ipse Cratippi tempus audiendi. Sed, quod largitur, adstringit paulum sequentibus uerbis. Sino tuam uoluntatem, inquit, liberam esse, cum hoc tamen, ut eam doctrinae regat, ac moderetur utilitas. quam diu enim Cratippo magistro proficere te intelliges, tam diu dandum ei operam esse, existimare debebis. Et hic quaedam latet admonitio. nam, quem proxime philosophum

phorum principem nominauit, posse, qui eum uel diutissime audiat, semper aliquid discere, omnino significat. *QVAM diu uoles: (tam diu autem uelle debebis, } Infra: Quod uitium qui effugere uolet (omnes autem uelle debebunt) &c. Eodem modo locutus Fam. lib. 2. ep. x1. Quidquid erit, tibi erit. Et ep. 18. e. l. Sin quin offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. Lib. 111. ep. 2. Quibuscumque rebus potes, (potes autem plurimis.) Lib. vi. ep. 5. Quotiescumque filium tuum uideo, (uideo autem fere quotidie.) Et ep. 6. e. l. Quidquid ualebo uel auctoritate, uel gratia, ualebo tibi. Et lib. ix. ep. 14. Neminem conueni, (conuenio autem quotidie plurimos.) Et ep. 17. e. l. Fiet, quodcumque uolent, qui ualebunt: ualebunt autem semper arma. Et lib. x. ep. 6. Quos adhuc gradus dignitatis consecutus es, (es autem adeptus amplissimos.) Et lib. x111. ep. 41. Quotiescumque me uidet, (uidet autem faepissime.) Et ep. 53. e. l. Quoad fides tua, dignitasq. patietur: patietur autem in omnibus. In Pisonem: Videre te uolui, uidi. Phil. 1. Huc si quid accesserit, non tam mihi, quam uobis, rei. pub. accesserit. Simile quid habent & illa. Lib. 1. ep. 1. Regis caussa si qui sunt, qui uelint; qui pauci sunt. Lib. 2. ep. 18. Quae mihi ueniebant in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar, &c. Lib. 1v. ep. 7. Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt: quorum est magna multitudo. *NON paenitebit }* Non parum uidebitur, Ter. Heaut. Quintilianus: Multi ad summa peruenirent, nisi, se iam eo peruenisse, persuasum haberent. Et Bion dixit, *τὴν οἴσιν ἀνα τῆς προκοπῆς ἐγκοπὴν*. hoc est, Opinionem felicitatem praecidere. Proverbium est: Senex semper aliquid addiscet. Solon, apud Platonem de rep. vii. & in dial. de Philosophia, & in Lachete: *Γέρας κω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος* i. Discenti assidue multa, senecta uenit. Et, apud Agellium: Vsus me genuit, peperit mater memoria. Seneca ad Lucilium: Tam diu descendum est, quam diu nescias; & si proverbio credimus, quam diu uiuas. Demea Terentianus:*

Numquam ita quisquam bene subducta ratione ad uitam fuit,

Quin res, aetas, usus semper aliquid apporet noui,

Aliquid moneat, ut illa, quae te scire credas, nescias,

Et, quae tibi putaris prima, in experiendo repudies.

Et Senecae uerficulus ille: Discipulus est prioris posterior dies. Imitandus ille, (Tuliano iuriconsulto auctore) qui, uel si alterum pedem in sepulcro haberet, tamen adhuc uelle discere profitebatur. Plato quoque cuidam otioso, & uoluptatibus dedito, pereunctanti, Quoad puer esse uellet? quod eum discendo non minus, quam docendo, uideret occupari: respondisse fertur: Quoad, quantum doctrina, & uirtute auget, me non paenitebit. *NON multum a Peripateticis dissidentia, }* ostendendum est, in quo dissident, & quantum dissident a Peripatetica doctrina Officiorum libri. Peripatetici uirtutem, & honestum ceteris rebus omnibus longe praeferrere debere iudicabant, sola tamen felicitatem posse conficere nequaquam arbitrabantur. quod si accederent opes, honores, ualeto, quae eq. alia sunt eiusmodi, ut ijs destituta humana uita laboraret, tum uero felicitatem absolui; cum accidere nihil posset, quod molestiam animo, corpori afferret incommodum. Stoici, contra, felicitatem una uirtute metiebantur: si quis honeste, & cum uirtute uitam duceret, nihil praeterea desiderare: sapientem, id est uirtute praeditum, solum esse diuitem, pulchrum, honoratum, omnibus denique rebus, quae falso uocabulo bona dicerentur, solum abundare. Hanc dissensionem paucis uerbis attingit Cicero lib. 111. ita scribens: A te postulo, mi Cicero, ut mihi concedas, si potes, nihil, praeter id, quod honestum sit, esse propter se expetendum: si hoc non licet propter Cratippum; at illud certe dabis, quod honestum sit, id esse maxime propter se expetendum. Haec igitur inter eos dissensio fuit, magna profus, & quae diuersissima uitae genera induceret. aliud est enim, honesto quidem plurimum tribuere, ceteris tamen rebus, quae ad commoda corporis, atque ad animi delectationem pertinent, locum relinquere, ijsque, si absint, comparandis operam dare; si adsint, frui quantum deceat; aliud, in uno honesto omnia ponere; cetera, si cum eo iungantur, paupertatem, ignominiam, morbum, tormenta ipsa cara habere, & suauia esse dicere; si disiungantur ab eo, diuitias, gloriam, bonam ualeitudinem, commoda denique omnia non modo, quasi ad felicitatem nihil afferant, contemnere, sed etiam, quasi felicitati repugnent, inter mala numerare. Hoc Stoici cum sentirent, acerrimeq. defenderent: quaeri potest, cur Cicero, qui se in his libris potissimum sequi Stoicos profitetur, sua scripta dicat a Peripateticorum sententia non admodum discrepare. Huic dubitationi occurritur hoc modo. Praecepta officiorum Cicero de Stoicorum fontibus hauriebat: ea dicit oriri ab honestate, honestatem ipsam ex quattuor uirtutibus, prudentia, iustitia, fortitudine, temperantia. in hoc nihil a Peripateticis Cicero dissidebat. nulla enim fuit, ad hanc quidem partem quod attinet, inter Stoicos, & Peripateticos, controuersia. nam honestum utriusque negabant esse, quod ab harum uirtutum aliqua non oriretur. In quo igitur a Peripateticis Cicero dissentit? In honesto: quod e Stoicorum sententia si solum propter se expetatur, ualde probat. In quo ab iisdem non multum dissentit? In eodem, nam, etsi Stoicorum sententiam probabat, Peripateticorum tamen haud improbat omnino. itaque lib. III. cum honestum Peripateticorum a Stoicorum honesto distinxisset; postulat a filio, quod supra iam ostendi, ut id sibi concedat, quod Stoici probant: si non potest, quod aduersetur Peripateticae doctrinae, cui tunc Cicero filius operam dabat; concedat saltem id, quod placet Peripateticis. Quo loco subiungit haec: Mihi utrumuis satis est; & cum hoc, tum illud probabilius uideretur, nec praeterea quidquam probabile. Aperte demonstrat, Peripateticorum honestum a se non improbari, Stoicorum autem probari uel maxime. Sed in his libris declinat interdum ad Peripateticorum sententiam: neque contemnit opes, honores, amicitias, reliqua adiumenta uitae, quamquam ea non seiungat ab honesto, itaque uere dixit, dissidere se quidem a Peripateticis, non multum tamen: cum eorum honestum plane non improbaret, locum relinquens aliquem ijs rebus, quas omnino Stoici, ut in-

nes,

nes, excluderent. **VTRIQUE Socratici, & Platonici esse uolumus,** uidetur hoc dicere: Et Stoicos, & Peripateticos sequi uolumus: ut ab his non ualde dissideamus; cum tamen illos probemus maxime. Negari enim non potest, quin hoc ideo subiungat, ut rationem afferat, cur sua non multum a Peripateticis dissideant, sed dissideant tamen. Quod si ita est: quaeri oportet, cur Socraticos pro Stoicis, Platonicos pro Peripateticis posuerit: quandoquidem uerbum, Vtrique, aperte eos, ut diuersa sentientes, distinguit. Socrates idem ferè sensisse, quod Stoici, & exemplo suae uitae Stoicam sectam peperisse, uideri potest: qui etiam perire maluerit, quam iudicibus in bona causa supplicare: cum esse malum probis, innocentibusque uis mortem negaret: quae Stoicorum postea sententia fuit, nihil omnino malum, nisi quod turpe esset, iudicandum; nihil bonum, nisi quod honestum. Libentius autem, Socraticos, quam Stoicos, dicit: ut uideatur, licet Stoica praecepta ualde probaret, Socraticam tamen philosophiam sequi uelle, similem quidem Stoicae, & ideo disidentem a Peripatetica, mitiorem tamen aliquanto, & ideo non multum disidentem. Platonicos pro Peripateticis usurpat: quia, quod ad mores attinet, de quibus agitur in his libris, nulla uideatur inter eos controuersia fuisse. Quod si, Peripateticos, dixisset; omnes Peripateticae philosophiae partes comprehendisset. omnes autem ipse non tractat; sed, ut dixi, moralem tantum: & Platonis lectione magis, quam Aristotelis, eum esse delectatum, Platicumque se potius, quam Aristotelicum, profiteri solitum, satis constat. **DE rebus ipsis utere tuo iudicio: nihil enim impedit:** probes, nec ne, mea scripta, quod attinet ad praecepta, non laboro. auocare enim te ab ea doctrina, in qua Cratippo magistro tuum studium locas, consilij nostri non est. Ad Atticum scribens, sic ait: Est magnum illud quidem, uerum tamen multiplex pueri ingenium: quo ego regendo negotij habeo satis. **PROFECTO** Quintil. Is, ait, se profecisse multum existimet, cui Cicero ualde placere coeperit. **LEGENDIS nostris,** figura Latini sermonis: pro, Dum nostra leges. Sic locutus lib. III. de Rep. apud Nonium: Noster populus, socijs defendendis, terrarum iam omnium potitus est. **PLENTIOREM,** in Oratore, nullum ait esse ullo in genere laudem oratoris, cuius in suis orationibus non sit aliqua si non perfectio, at conatus tamen, atque aduibratio. **ARROGANTER** Arrogantiam ait esse Aristoteles lib. II. Eth. ad Nicom. **περισσοτέρως ἐπι τὸ μάλλον,** i. plus sibi tribuere, quam par sit. De hoc autem Cicero reprehenditur: qui nimium se iactet, & de rebus quoque gestis suis ea dicat, quae aures offendant. defendit eum Quintil. lib. XI. **SCIENTIAM** rei per causas cognitionem. nam, ut ait Arist. **ἐδὲν ἴσμεν ἀπὸ τῆς αἰτίας.** id est, Nihil scimus, si causam ignoremus. **CONCEDENS** quasi dicat, Non repugno, quo minus alij philosophiae cognitione mihi non modo conferantur, sed etiam praeferantur. Facilis autem est concessio, si tibi id serues, quod est, aut habetur praestantius. Qualis est illa apud Virg. Aen. VI.

Excudent alij spirantia mollibus aera:

(Credo, equidem) uiuos ducunt de marmore uultus:

Orabunt causas melius, caeliq. meatus

Describent radio, & surgentia sidera dicent.

Tu regere imperio populos, Romane, memento,

(Hae tibi erunt artes) paciq. imponere morem,

Parcere subiectis, & debellare superbos.

MULTIS; Varroni, Catoni, alijs. **ORATORIS proprium,** Quintil. lib. 2. cap. 16. ait, hoc Ciceronem pluribus locis dixisse: Plutarchusque dicit eum oratoris nomen magis, quam philosophi, fuisse amplexum. **APTE, distinte, ornateque dicere;** Apte, ad id, quod orator agendum suscepit; ut ea dicantur, quae subiecta materia postulat: Distincte, ne rerum ordo perturbetur; frustra enim apte dicit, qui suo quidque loco non dicit: Ornate, adhibitis Latinae orationis luminibus, & ornamentis. quorum primum inuentio, alterum dispositio, tertium praestat elocutio, quas omnes partes cum alibi, tum in Oratore illo, numquam satis laudato, copiose in primis, & erudite Cicero persequitur. Conferendus locus Isocratis in oratione **κατὰ σοφιστῶν.** **Τὸ ἥδ' αἰσῶν μὴ διαμαρτάν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐνδυνήμασι προεπόντως ὄλον ἢ λόγον καταποιεῖλαι,** (hoc est, apte dicere) **καὶ τὰς κατὰ πρόπαν,** (hoc est, distinte dicere) **καὶ τοῖς ὀνόμασι βριδῶως, καὶ μουσικῶς ἀπῶν, καὶ ἥδ' ἰδεῶν ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πραγμάτων, ἀς δὲ προδιελεσθεῖαι, καὶ μὴ ἄσθεῖαι πρὸς ἀμύλην, μὴ διαμαρτάν.** (hoc est, ornate dicere.) Quae sic Latine uerti possunt: Non aberrare, neque occasionem negligere, aut excedere modum, sed & argumentis totam orationem decenter uariare, (hoc est, a. d.) & ordine disponere, (hoc est, d. d.) & uerba ita collocare, ut numerosa sint, & musicum quandam concentum efficiant, & in singulis rebus, quae prius discernendae sunt, & inter se miscendae, non errare. (hoc est, o. d.) Quod autem Cicero hic ait, Oratoris officium esse, apte, distinte, ornate dicere; Crassus de Oratore orationem uult esse, aptā, **δενότης;** Latinam, & planam, **ὀκρινείαν;** ornatam, **κάλλου, & καθαρότην.** Quintilianus autem ait haec contineri partibus mouendi, docendi, delectandi. Ad mouendum pertinent Affectus. ad docendum Expositio, & Argumentatio. ad delectandum utraque, sed maxime Elocutio. **AETATEM consumpsi,** senex enim erat. **SI id mihi assumo,** sapit emphasin. **MEO iure quodam uindicare,** genus loquendi, ex Iurisperitorum fontibus deriuatum. Qui primus e seruorum numero libertatem est adeptus, ei nomen Vindici fuit. inde Vindiciae, pro Libertas; Vindico, pro Libero. inde factum, ut, qui controuersiam rem ex aliena potestate, quasi omnino sibi debitam, non expectato iudicio, uel ui, uel alio quouis modo ad se transferret, is eam rem iure quodam suo uindicare sibi diceretur: quod, in litibus usurpari coeptum, ad omnes postea res consuetudo deduxit. Exempla quaedam iurisperitorum, oratorumque subiungerem, nisi satis essent in promptu, ipsaq. per se legentibus occurrerent. **Hos etiam de philosophia libros,**

utrum

utrum hos de Officijs, an suos omnes de philosophia libros dicit? non dubito, quin omnes. non enim uideretur id, quod sequitur, Qui iam se illis fere aequarunt, ad hos de Officijs, qui nondum exierant, posse pertinere. Antiquus liber non habet, Hos. *Qui iam se illis fere aequarunt*, & nihil mutò; cum & ita sit in plerisque antiquis libris. Vt autem tredecim, aere meo mihi acquisitis, & ex uniuersa Italia in meam haud forsitan contemnendam Bibliothecam accitis; in hoc opere emendando: nullis neque laboribus, neque sumptibus parcens, ut studiosorum commodo consulam. Quorum nouem faciunt cum uulgata lectione. Quattuor alij, & unus praeterca perantiquus Alberti Tertij, uetere mihi amicitia coniunctissimi, & pro eximij animi dotibus, nec mediocri, sed praestanti uirtute carissimi, habent: Qui iam illis fere aequarunt. Genus autem hoc loquendi exemplis quam plurimis confirmatur. In Laelio: Superiores se aequare cum inferioribus debent. In Verr. Aliquid cum aliquo aequari, conferriq. posse. Non tamen contemno alteram illam lectionem. Nam & in Hirtio lib. ix. ubi est in impressis, Collocatur in eo turris *xt* tabulatorum, non equidem, quae moenibus aequaretur: in quibusdam antiquis est, Aequaret. Et illud Pacuuij apud Agellium lib. xiv. cap. i. eiusdem generis est:

Nam, si qui, quae euentura sunt, praueideant, *Acquirarent Ioui.* *Fere aequarunt*, & laude: parem fere laudem consecuti.

Ea, quae succedunt loqui de oratione Latina, non derebus; Ciceronem ostendunt. Sunt autem dicendi genera; summum, orationum; medium, horum librorum de philosophia; infimum, epistolarum, aut dialogorum. quibus omnibus aequè Cicero excellit. *Fere*, dicit, quia dicendi uis in oratore dominatur. Alij, *Fere aequarunt*; hoc est, orationum numerum, granditatem, & molem aequarunt. nam Cicero breui tempore multos de philosophia libros scripsit: quod cum ex alijs locis, tum ex initio Topicorum perspicue apparet, & ex proemio lib. III. horum librorum. *Vis enim dicendi maior est in illis*: orationes enim, forenses praecipue, πολὺ τὸ παθητικόν (ait Dionysius) ἔχον δὲ, id est, habere debent multos affectus. *Aequabile*, & temperatum; ex utroque mistum, summò, & infimò. *Ut idem utroque in genere laboraret*, mira prudentia. nam, si dixisset, Excelleret, potius, quam, Laboraret; (quod falso dictum uideri posset: non enim nemini Graecorum contigerat, ut in utroque laboraret; sed nemini, ut excelleret: nam laborauerat Phalereus, sed non excelluerat) si dixisset, inquam, Excelleret, adimere Graecis, & ad se transferre uideretur laudem utriusque generis: quod intelligi potius, quam exprimi a se, uult. ita & modestiae seruit in uerbo Laboraret; quod glorientis non est: & quia dixerat, Nemini Graecorum, quod uerum non erat: correxit uitium, exceptione statim illata unius Phalerei, qui disputandi subtiliter laudem adeptus, quod est philosophi, dicendi uicauerat, quae prima laus oratoris est. *Forense dicendi*, orationes in foro ad iudices habebantur; & priscis quidem temporibus, in puro comitio, quae fori pars fuit; exornata autem operibus urbe, in basilicis: exceptis, quae in senatu, ut Catilinariae. *Qui etiam* caret enim actione forensi, nec illam dicendi uim ad excitandos animos requirit. *Nisi forte* non sine contemptu aliquo dictum uideri potest, hoc sententiae principio, Nisi forte, quasi dicat, Opponet aliquis Phalereum, qui laborauerit in utroque. Quid tum? philosophum fuisse concedo, oratorem nego: itaque frustra laborauit. *Demetrius Phalereus*; Quintil. lib. x. Cic. in Bruto in medio dicendi genere eum praefert omnibus. Multa eius scripta commemorat Laertius. Alio nomine dictus φάνος, Φαλίγειος uero, ἀπὸ τῆς φαλίγειου, Atticae portu. Suda. Post obitum Demosthenis, cum Macedones Athenas subegissent, multum auctoritate apud ciues suos ualuit, apud Macedones etiam gratiosus. Tandem, per inuidiam, & cum ignominia pulsus, Alexandriam ad Ptolemaeum profectus, amplissimae bibliothecae praefuit: (quod & D. Hieronymus in Daniele memoriae prodidit:) tandem a serpente occisus. Laertius genus dicendi Demetrii philosophicum ait esse; contentione, & uis oratoria temperatum. *Victorinus Afer* de Orthographia Grammaticos nominat, Demetrium Phalereum, & Hermocratem. Nominatur & a Theophylacto in epist. 34. ad Romacum: in qua meminit libri περὶ ἐρμηνείας, qui nunc extat, his uerbis: *Εἰ δὲ τὰ τῆς περιπάτου σπινδαρέως καὶ τὸν δαμόνιον Ἀριστοτέλη ἀρχαί; τί τὴν γλώσσαν ἐπέχεις καὶ ἀποποιεῖς τὰ πάτρια, ἃ γὰρ ἐκείνῳ τῷ κοινῷ αἰὶν διατώται Θεόφρατος, καὶ Δημήτριος; ὡς μὲν δὴ τὸ δειότερον φράσαι ἔλαχεν: ὁ δὲ Φαλίγειος καὶ περὶ ἐρμηνείας λόγῳ σωτηριατικῶν σπινδαίων ἐξήνεγκεν.* *Orator parum uehemens*, defuerunt enim illi τὰ πάθη, & nerui oratorij. *Dulcis* tamen, in lib. de claris orat. Suauis, sicuti fuit, uideri maluit, quam grauis. Et in Oratore: Hic primus inflexit orationem, & eam teneram, mollemq. reddidit. *Theophrasti discipulum*; Quid Theophrasto mitius? Cicero scriptum reliquit in Hortensio. Laertius: *Τὸν τῆς ταπεινῆς λεγόμενον, Θεόφρατον διὰ τὸ τῆς φράσεως θεοπέσιον Ἀριστοτέλης μετώμασε.* Quae uerba quali Cicero interpretans, Theophrastus ait, dicendi diuinitate nomen inuenit. Vide Agell. lib. x. cap. 5. Quintil. lib. x. In Theophrasto tam est eloquentiae nitor ille diuinus, ut ex eo nomen quoque traxisse dicatur. *Possis* agnoscerentur; agnoscentur saepe in discipulis aut uirtutes, aut uitia praeceptorum, ut in Phalereo Theophrasti suauitas; in Demosthene Isaei uis. de quo Iuuenalis:

Ingenium uelox, praiceps facundia, sermo

Promptus, & Isaeo torrentior.

Nam in uerbo, Torrentior, uis ostenditur: quae patet etiam in eius, quae extant, orationibus.

Equidem & Platonem existimo, praecleara correctio. nam, quia nemini Graecorum parem utriusque generis laudem contigisse iam ostenderat: subiungit, alijs id non contigisse, quia, cum uellent, non potuerunt, ut Phalereo; alijs, quia, cum possent, noluerunt, ut Platoni, Aristoteli, Demostheni, Isocrati.

Quintil. lib. ix. de compos. Platonem, & Demosthenem inter se dissimiles fuisse testatur; Platonemq. compositionis

compositionis diligentissimum eodem capite fuisse affirmat, illius copiam, huius uim Cicero effinxit, teste eodem Quinct. lib. x. Asianum lib. xi. uocat. Dum Plato in Gorgia oratoribus illudit, summum agit ipse oratorem. Idem Quinct. Homericam facultatem ei tribuit. Et Panaetius apud Cic. Tusc. i. uocat eum philosophorum Homerum. Videndus & Laertius, qui ex Timone recitat, quod ad hanc rem facit. Infanti illi, in cunis dormienti, apes in labellis confederunt: & responsum est, singulari illum suauitate orationis fore. Cic. i. de Diu. Pli. lib. xi. cap. 18. Valer. lib. i. cap. de Prodigijs. Chrysofomus de sacerdotio lib. 14. Isocrati tersum tenorem tribuit, Demostheni amplam sublimitatem, Thucydidi uenerandam maiestatem, Platoni excellentem dignitatem. Plato, Aristocles fuit dictus a parentibus: sed *διὰ τὸν πλάτυτητα ἄτε ῥῶμων, ἄτε τῶν λόγων*, i. siue ob latos humeros, siue ob orationis amplitudinem, & maiestatem, Platonis nomen inuenit. Iouem, aiunt Graeci, si loqui more humano uoluisset, non alio, quam Platónico genere orationis usurum fuisse. Et Cic. in libris de Oratore, Platonem, in exagitan- dis oratoribus summum oratorem agere, testatur. **QVAE a Platone didicerat**, } multos annos, Platonem magistro, Demosthenes operam philosophiae dedit: postea, cum audisset orantem Callistratum, eius eloquentia delectatus, a philosophiae studio ad oratoriam artem se transtulit. Plutarchus, Libanius, Agellius lib. 111. cap. 13. Ammianus Marcellinus lib. xxx. alij. Quanti Demosthenes Platonem fecerit, uide eius epistolam ad Heracleodorum. **PRONUNCIARE** } proferre, disputare, uel in scholis philosophorum, uel in libris. Vt uoluit oratorio uerbo, cum de summo oratore loqueretur, quamquam disputante potius ut philosopho, quam agente ut oratore, nam, si recte animaduertimus, Platonem transfert a gymnasio in forum, Demosthenem a foro in gymnasium: ut id, quod ei propositum est, probet, utrumque potuisse, si uoluisset, in utroque genere excellere. **ORNATE**, *splendideq.* } profecto nihil hoc oratore prudentius. philosopho Platoni grauitatem, & copiam, oratori Demostheni ornatum, & splendorem, suum uidelicet utriusque, tribuit: ut Plato philosophiae scientiam in agendis causis cum eloquentia coniungeret; Demosthenes in tractanda philosophia oratoriā facultatem adhiberet: essetque, si uellet, eorum alter grauisimus, & copiosissimus orator; alter ornatisissimus, & splendidissimus philosophus. **DE ARISTOTELE**, & *Isocrate* } De aemulatione Aristotelis, & Isocratis, uide Quinct. lib. 111. cap. 1. Hinc diuersae sectae. De quibus quid senserit Cicero, lege Plutarchum in eius uita. Vide & Cic. 111. de Oratore, & Tusc. i. et Laertium. **SVO studio** } ille, philosophiae; hic, artis oratoriae. et si Isocrates suum studium philosophiam saepe dicat: & Socrates apud Platonem, natura philosophiam quamdam in anima Isocratis inesse ait.

C I C E R O

SED, cum statuissem aliquid hoc tempore ad te scribere, et multa posthac, ab eo exordiri uolui maxime, quod & aetati tuae esset aptissimum, & auctoritati meae grauissimum: nam, cum multa sint in philosophia & grauia, & utilia, accurate, copioseq. a philosophis disputata; latissime patere uidentur ea, quae de officijs tradita ab illis, & praecepta sunt. nulla enim uitae pars neque publicis, neque priuatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus, neque si tecum agas quid, neque si cum altero contrahas, uacare officio potest: in eoq. colendo sita uitae est honestas omnis, & in negligendo turpitude. Atque haec quidem quaestio communis est omnium philosophorum. quis est enim, qui, nullis officij praeceptis tradendis, philosophum se audeat dicere? sed sunt nonnullae disciplinae, quae, propositis malorum, & bonorum finibus, officium omne peruertunt. nam, qui summum bonum sic instituit, ut nihil habeat cum uirtute coniunctum; idq. suis commodis, non honestate, meretur; hic, si sibi ipse consentiat, & non interdum naturae bonitate uincatur; fit, ut neque amicitiam colere possit, nec iustitiam, nec liberalitatem: fortis uero, dolorem summum malum iudicans; aut temperans, uoluptatem

summum bonum statuens, esse certe nullo modo potest. quae quamquam ita sunt in promptu, ut res disputatione non egeat; tamen sunt a nobis alio loco disputata. Haec disciplinae igitur, si sibi consentanea esse uelint, de officio nihil queant dicere: neque ulla officij praecepta firma, stabilia, coniuncta naturae tradi possunt, nisi aut ab ijs, qui solam, aut ab ijs, qui maxime honestatem propter se dicant expetendam. itaque propria est ea praeceptio Stoicorum, & Academicorum, & Peripatericorum quoniam Aristonis, Pyrrhonis, & Herilli iam pridem explosa sententia est: qui tamen haberent ius suum disputandi de officio, si rerum aliquem delectum reliquissent, ut ad officij inuentionem aditus esset. Sequemur igitur hoc quidem tempore, & in hac quaestione, potissimum Stoicos, non ut interpretes; sed, ut solemus, e fontibus eorum, iudicio, arbitrioq. nostro, quantum, quoq. modo uidebitur, hauriemus. Placet igitur, quoniam omnis disputatio de officio futura est, ante definire, quid sit officium: quod a Panaetio praetermissum esse miror. omnis enim, quae a ratione suscipitur de aliquare, institutio debet a definitione proficisci; ut intelligatur, quid sit id, de quo disputetur.

E X P L A N A T I O

AETATI tuae esset aptissimum, } decet enim erudiri adolescentem officij potissimum colendi notitia: & decet erudiri a patre. Aeschines praeclare dixit, adolescentes poetarum sententias ediscere oportere, ut ijs, uiri cum sint, uti possint. Imitatus est hoc loco Cicero Isocratem in oratione ad Demonicum, & Nicoclem. **AUCTORITATI meae grauissimum:** } In argumento leui nequaquam uersari

uerfari debuit is, cui magnam auctoritatem honores, magistratusq. peperunt. est autem officio nihil grauius. Magnifice ait se explicare hanc materiam, ad Att. lib. xv. **GRAUIA**, } quae auctoritatem habeant. **VILLIA**, } ad tranquillitatem animorum. **ACCURATE**, } methodice. **COPIOSE** } oratione ornata, & quae splendorem habeat. **DISPUTATA**, } quae, causis utrimque allatis, uera esse dignouimus. **FORENSIBVS**, } forenses domesticis opposuit; cum tamen omnes intelligeret, non quae in foro tantum, sed quae ubique profus extra domum geruntur. Forense regnum, alicubi se amisisse, queritur. **NEQVE si tecum agas quid**, } multa enim saepe soli agimus: in quibus ipsis aut officium colitur, honeste; aut negligitur, turpiter. propterea subiungit: In eoq. colendo sita uitae est honestas omnis, & in negligendo turpitudine. Seneca ait, hominem solitarium tum sibi peccatis interdiciere, cum dignitatem sui reputans, seipsum reueretur. Huc respicit, quod est apud Isocratem ad Nicoelem, & in Paraneli, Scipio dicere solitus erat, ut hic ait lib. **III**. se numquam minus esse otiosum, quam cum otiosus; neque minus solum, quam cum solus esset. Aufonius: Turpe quid acturus, te sine testetime. Philolaus autem praecipue ait homines se ipsos timere debere. **IN eoq. colendo** } sic Cic. Tusc. II. Ut agri non omnes frugiferi sunt, qui coluntur: sic animi non omnes culti fructum ferunt. Totam autem haec enumeratio perpulchra est, & quae cum alijs eiusdem Ciceronis locis utiliter conferri possit. Fam. lib. v. ep. 8. Quamobrem uelim, ita & ipse ad me scribas, de omnibus minimis, maximis, mediocribusq. rebus, ut ad hominem amicissimum, & tuis praecipias, ut opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus publicis, priuatis; forensibus, domesticis; tuis, amicorum; hospitum, alienorum tuorum negotijs &c. **PHILOSOPHYM se audeat dicere** } Seneca ait Philosophiam esse uitae legem. **NONNULLAE disciplinae**, } ut Epicurea: cui finis malorum est dolor, bonorum uoluptas. **OFFICIUM omne peruertunt**, } officium, in quo bonum omne situm est, profus e uita tollunt. **QUI summum bonum sic inuicuit**, } ut Epicurus. **Si sibi ipse consentiat, & non interdum naturae bonitate uincatur**, } si semper idem sentiat, nec se doceri, & corrigi ab ipsa, rerum omnium optima, natura patiat. Natura nihil suadet, nisi bonum; turpe nihil patitur; consuetudine uincitur interdum; sed ipsa nunquam peccat: ideo laudamus eos, qui natura duce uiuunt, naturamq. ducem in omni re sequuntur. **NEQVE amicitiam colere possit**, } de Fin. I. Neque uero haec oratione solum, sed multo magis uita, & moribus comprobauit, amicitiam posse coli in hoc dogmate. **NEC iustitiam, nec liberalitatem**, } utras attingit morales uirtutes, Iustitiam, Fortunam, Temperantiam, quas & Aristoteles agnoscit, omnia quarta, quam infra nominat, Prudentiam. nam Liberalitas iustitiae pars est. infra. **ALIOT loco**, } in libris de finibus bonorum, & malorum. **FIRMA, stabilia**, } cum uero enim, ut ait Aristoteles, omnia consentiunt: a falsis autem statim discrepat. **AVT ab ijs, qui solam**, } Stoicos primum, deinde Peripateticos indicari, obscurum non est. Solam enim honestatem Stoici; maxime autem, sed non solam, Peripatetici sequebantur. **EA praecipio** } de officio, qua carent illae disciplinae. **ACADEMICORVM**, } qui de honestate sentiebant idem, quod Peripatetici. propterea supra, Platonicos pro Peripateticis accepimus. fuerat autem ueteris Academiae princeps, & auctor Plato. **ARISTONIS, Pyrrhonis, & Herilliam pridem explosa sententia est**. Hi cum Zenonem Citiaem, Stoicae sectae conditore, audissent, ab eo tamen, & ipsi etiam inter se dissenferunt. quarum opinionum uarietate collectis e Cicrone testimonijs, qua clarissime fieri poterit, ostendemus. Zeno, Polemonis Academicus auditor, cum Academicorum dogma sequi uideretur, ac plane in aliqua parte sequeretur, ab ijs tamen deflexit, Stoicamq. disciplinam instituit. nam cum Academia, id est cum Platone, ipsius Academiae auctore grauissimo, ac principe, de summo bono idem sensit; cum nihil diceret esse bonum, praeter uirtutem; bonum solum, quod honestum; malum, quod turpe; beatam uitam in una uirtute constitutam. in quibus autem ab Academia, id est a Platone, Platonisq. rationem, & auctoritatem sequentibus Speusippo, Xenocrate, & Xenocratis audite Polemone, magistro suo, dissenlit, haec fere sunt. Cum nihil aliud, praeter honestum, numeraret in bonis, idq. appellaret honestum, quod esset simplex quoddam, & solum, & unum bonum: cetera, etsi nec bona, nec mala essent, tamen alia secundum naturam dicebat, alia naturae esse contraria, his ipsis alia interiecta, & media numerabat: quae autem secundum naturam essent, ea sumenda, & quadam aestimatione dignanda docebat; contraq. contraria: neutra autem in medijs relinquebat; in quibus ponebat nihil omnino esse momenti: sed quae essent sumenda, ex ijs alia plures esse aestimanda, alia minoris. Cumq. superiores illi non omnes uirtutes in ratione esse dicerent, sed quasdam uirtutes naturae, aut more perfectas: hic omnes in ratione ponebat. Cumq. illi ea genera uirtutum, quae supra dixi, sciungi posse arbitrarentur: hic nec id ullo modo fieri posse dissenbat, nec uirtutis usum modo, ut superiores, sed ipsum habitum per se esse praeciarum, nec tamen uirtutem cuiquam adesse, quin ea semper uteretur. Cumq. perturbationem animi illi ex homine non tollerent; naturaq. & condolecere, & concupiscere, & extimescere, & efferrilactitia dicerent; sed ea contraherent, in angustumq. deducerent: hic omnibus his, quasi morbis, uoluit carere sapientem. Cumq. eas perturbationes antiqui naturales esse dicerent, & rationis expertes; aliaq. in parte animi cupiditatem, opinioisq. iudicio suscipi; & omnium perturbationum arbitratur esse matrem immoderatam quandam intemperantiam. Haec fere de moribus: nam, quod ad naturas attinet, ab ijsdem etiam discrepabat. Sed in moribus a Zenone auditor eius Aristo de fine bonorum non dissenlit; censuit enim nihil esse bonum, nisi uirtutem; neque malum, nisi quod uirtuti esset contrarium: quae uero in medijs momenta Zeno esse uoluit, ea ipse nulla esse, ijsq. neutram in partem moueri, summum bonum duxit. sic enim Cicero scriptum reliquit in Lucullo. Idemq. lib. **IV**. de Fin. Ut Aristonis, inquit, esset explosa sententia, dicens, nihil

tis, nihil

tis, nihil differre aliud ab alio, nec esse res ulla praeter uirtutem, & uitia, inter quas quidquam omnino
 interesset; sic errare Zenonem, qui nulla in re, nisi in uirtute, aut uitio, propensionem ne minimi quidem
 momenti ad summum bonum adipiscendum esse diceret; & cum ad beatam uitam nullum momentum ea
 res haberet, ad appetitionem rerum esse in his momenta diceret. Et lib. 1. de Leg. Siue Aristonis dif-
 ficilem, atque arduam, sed iam tamen fractam, & conuictam sectam secuti sunt, ut, uirtutibus exceptis, at-
 que uitijs, cetera in summa aequalitate ponerent. Et infra: Si, ut Aristo Chius, solum bonum esse di-
 ceret, quod honestum esset, malumque, quod turpe; ceteras res omnes plane pares, ac ne minimum, qui-
 dem, utrum adessent, an abessent, interesse: ualde ex Xenocrate, & Aristotele, & ab illa Platonis familia di-
 screparet. Et lib. 11. de Fin. Tres sunt fines expertes honestatis, unus Aristippi, uel Epicuri, alter Hie-
 ronymi, Carneadis tertius: tres, in quibus honestas cum aliqua accessione, Polemonis, Calliphonis, Dio-
 dori: una simplex, cuius Zeno auctor, positus in decore totus, idest in honestate, nam Pyrrho, Aristo, He-
 rillus iamdiu abiecti. Et infra: Primum uilissimas res ad uirtutem addunt, deinde singulas potius, quam
 omnia, quae prima natura conciliauisset. quae cum Aristoni, & Pyrrhoni omnino uisa sunt pro nihilo, ut
 inter optime ualere, & grauissime aegrotare nihil prorsus dicerent interesse: recte iam pridem contra eos
 desitum est disputari. dum enim in una uirtute sic omnia esse uoluerunt, ut eam rerum selectione exspolia-
 rent; nec ei quidquam, aut unde oriretur, daret, aut ubi niteretur; uirtutem ipsam, quam amplexaban-
 tur, sustulerunt. Herillus autem ad scientiam omnia reuocans, unum quoddam bonum uidit, sed nec opti-
 mum, nec quo uita gubernari possit. itaque hic ipse iam pridem est reiectus. post Chrysippum enim non
 sane est disputatum. Et lib. 111. Cum uirtutis hoc primum sit, earum rerum, quae secundum naturam
 sint, habere delectum: qui omnia sic aequauerunt, ut in utramque partem ita paria redderent, uti nulla se-
 lectione uterentur, uirtutem ipsam sustulerunt. Haec M. Cato: qui paullo post negat a se, Stoicisq. reli-
 quis tolli rerum illud discrimen, quod Pyrrho, & Aristo prorsus esse tollendum censebant. nam, cum Cice-
 ro subiunxisset: Istud quidem optime dicis: sed quaero, non ne tibi faciendum idem sit, nihil dicenti bo-
 num, quod non rectum, honestumq. sit, reliquarum rerum discrimen omne tollenti: respondet Cato: Si-
 quidem tollerem: sed relinquo. Et lib. v. Hoc unum Aristo tenuit: praeter uitia, atque uirtutes, nega-
 uit rem ullam esse aut fugiendam, aut expetendam. Et in Hortensio: Aristo Chius, praefactus, ferreus, ni-
 hil bonum, nisi quod rectum, & honestum. Rursus ab Aristone Pyrrho dissentit in eo, quod illi summum
 bonum fuit, ijs, quae Zeno inter ea, quae secundum naturam, contraq. naturam essent, media numera-
 bat, neutram in partem moueri; Pyrrho autem, ea ne sentire quidem sapientem. Qua tota de re sic lib. 1 v.
 de Fin. Mihi uidentur (loquitur ut Academicus) omnes quidem illi errasse, qui finem bonorum esse dixe-
 runt, honeste uiuere, sed alius alio magis, Pyrrho scilicet maxime, qui, uirtute constituta, nihil omnino,
 quod appetendum sit, relinquat: deinde Aristo, qui nihil relinquere est ausus, introduxit autem quibus
 commotus sapiens appeteret aliquid, quod cuique in mentem incideret, & quodcumque tamquam occurre-
 ret. is hoc melior, quam Pyrrho, quod uel aliquod genus appetendi dedit; deterior, quam ceteri, quod pe-
 nitus a natura recessit. Stoici autem, quod finem bonorum in una uirtute ponunt, similes sunt illorum:
 quod autem principium officij quaerunt, melius, quam Pyrrho: quod ea non occurrentia singunt, uincunt
 Aristonem: quod autem ea, quae ad naturam accommodata, & per se assumenda esse dicunt, non adiu-
 gunt ad finem bonorum, desciscunt a natura, & quodam modo sunt non dissimiles Aristonis. illa enim oc-
 currentia nescio quae comminiscatur; hi autem ponunt illi quidem prima naturae, sed ea sciungunt a fi-
 nibus, & a summa bonorum. quae cum proponunt, ut sit aliqua rerum selectio, naturam uidentur sequi:
 cum autem negant, ea quidquam ad beatam uitam pertinere, rursus naturam relinquunt. Herillus autem,
 cum Zenonem audisset, ab eo tamen, ceterisq. Stoicis, de fine bonorum in eo discrepabat, quod in cogni-
 tione, & scientia summum bonum posuit. Omitto illa, inquit in Lucullo, quae relicta iam uidentur, &
 Herillum, qui in cognitione, & scientia summum bonum ponit: qui cum Zenonis fuisset auditor; ui-
 des, quantum ab eo dissenserit. Et lib. 11. de Fin. Herillus ad scientiam omnia reuocans, unum quoddam
 bonum uidit, sed nec optimum, nec quo uita gubernari possit. itaque hic ipse iam pridem est reiectus. post
 Chrysippum enim non sane est disputatum. Et lib. 1v. de Fin. Vtrique idem faciunt, ut, si laeuam partem
 negligenter, dexteram tuerentur; aut ipsius animi, ut fecit Herillus, cognitionem amplexarentur, actio-
 nem relinquerent. Et lib. v. Iunctae, & duplices expositiones summi boni, tres omnino fuerunt. nam aut
 uoluptas adiungi potest ad honestatem, ut Calliphoni, Chitomachoque placuit; aut doloris uacuitas, ut Dio-
 doro; aut prima natura, ut antiquis, quos eosdem Academicos, & Peripateticos nominamus. Restant Stoi-
 ci: qui cum a Peripateticis, & Academicis omnia transfuissent, nominibus alijs easdem res secuti sunt.
 Iam explosae, eiectaeq. sententiae Pyrrhonis, Aristonis, Herilli, quod in hunc orbem, quem circumscripsi-
 mus, incidere non possunt, adhibendae omnino non fuerunt. Nam, cum omnis haec quaestio de finibus,
 & quasi de extremis bonorum, & malorum ab eo profisciscatur, quod diximus naturae esse aptum, atque ac-
 commodatum, quodq. ipsum per se primum appetatur: hoc totum & ij tollunt, qui in rebus ijs, in quibus
 nihil aut honestum, aut turpe sit, negant esse ullam causam, cur aliud alij anteponatur, nec inter eas res
 quidquam omnino putant interesse: & Herillus, si ita sensit, nihil esse bonum praeter scientiam, omnem
 consilij capiendi causam, inuentionemq. officij sustulit. Et infra: Saepe ab Aristotele, & Theophrasto mi-
 rabiliter est laudata per se ipsa rerum scientia: hoc uno captus Herillus, scientiam summum bonum esse de-
 fendit, nec rem ullam aliam per se expetendam. Haec ex Cicerone. Laertius autem Pyrrhonis, & Heril-
 li uitam litteris mandauit; Aristonis omisit; quaedam tamen de eo sparsim tradidit; ut haec in Menedemi
 uita. Placet Cynicis, rationalem, naturalemq. philosophiam tolli, ab Aristone Chio non discedentibus,

moralemque, solam coli. Ibidem, in extremo: Quae inter uirtutem, & uitia sunt, indifferentia, ut Aristo Chius, appellant. Et in Zenone Citiaco. Aristo Chius finem esse dixit ad aliquid, inter uirtutes, ac uitia indifferentem uiuere, uarietatem uel modicam nullam relinquens, sed aequalitatem seruans omnibus in rebus: esse autem sapientem praeclaro similem histrioni, qui siue Thersites, siue Agamemnonis personam sumat, utrumque decentissimo gestu imitatur. Naturalem, ac rationalem philosophiam sustulit; alteram dicens esse supra nos, alteram nihil ad nos; quae uero mores corrigat, solam ad nos pertinere. Virtutes neque multas, ut Zeno, neque unam, ut Megarici, quae multis appelletur nominibus, induxit. De Pyrrhone, & Herillo nihil addemus ex Laertio: cum utriusque ab eo scripta uita exstet. Legendum quoque Gellium lib. x. cap. 5. de Pyrrhonis opinione, & ea, quae inter illum, & Academicos fuit, dissensione; lectorem admonemus. *EXPLOSA sententia est:* audita displicere, gestus quidem, & uox, sed maxime plausus indicat, nam in explosa re uidetur inesse turpitudine quaedam. est autem plausus multitudinis proprius, histrioni malo plaudentis in theatro. Paradoxo 111. Histrion si paulo se mouit extra numerum, aut si uersus pronuntiatus est syllaba una breuior, aut longior; exhibetur, & exploditur. Explosa igitur est, ut absurda, officioque, id est humanae societati, contraria, Aristonis, Pyrrhonis, & Herilli sententia, sic, ut indigna prorsus haberetur contra quam ulla philosophorum secta disputaret: neque post Chrysippum, qui ad refellendam Aristonis opinionem rationibus multis usus, contra quiscumque disputauit, unde illa lib. 14. de Fin. Gloriosa ostentatio in constituendo summo bono, cum enim, quod honestum sit, id solum bonum esse confirmatur: tollitur cura ualitudinis, diligentia rei familiaris, administratio reip. ordo gerendorum negotiorum, officia uitae; ipsum denique illud honestum, in quo uno uultis esse omnia, deferendum est. quae diligentissime contra Aristonem dicuntur a Chrysippo. Haec sunt, quibus & Aristonis, & reliquorum officia, discrimenque, tollentium, explosa sententia est. quod idem lib. 11. de Fin. Pyrrho, inquit, Aristo, Herillus, iamdiu abiecti. Et paulo post: Quae cum Aristoni, & Pyrrhoni uisa sunt pro nihilo, ut inter optime ualere, & grauissime aegrotare nihil prorsus diceret interesse: recte iam pridem contra eos desitum est disputari. Ibidem de Herillo: Hic ipse iam pridem est reiectus. Et Tusc. 5. Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumque, aliorum sententiae euauerunt. Hos autem, (Aristonem scilicet, Pyrrhonem, & Herillum) ait Cicero, nullum rerum delectum reliquisse, id est, delectum rerum omnium sustulisse, negasse quidquam in uita deligi debere opinantes, & asserentes, nullam esse rem, quae probari magis, quam alia, posset: propterea non patuisse illis aditum ad inuentionem officij. emergit enim officium ex delectu, & ex eo, quod probamus: qui uero nihil deligit, nihil probat, officium inuenire qui poterit? Iure igitur eorum explosa sententia est, utpote quae a communi sensu nimium abhorreret, neque dogma ullum haberet: cum nulla praeterea philosophorum secta suo dogmate careret. Laertius de Aristone nihil, ut diximus, numerat enim Aristones aliquot, opinionibus eorum omisis: inter quos non fuisse uidetur hic Aristo, quem cum Pyrrhone, & Herillo, quasi unum & idem omnes senserint, Cicero coniungit. Vnum ait musicum fuisse, alterum poetam, tertium artis oratoriae scriptorem: e quibus certe hic non fuit, cum philosophus haberi uellet: tres Peripateticos addit. & Peripateticis aditus erat ad inuentionem officij, Aristoni uero huic, Pyrrhoni, & Herillo non erat. Herillum autem & si Laertius nominet, non hunc esse opinor. nam Carthaginensis, quem nominat, qui finem dicebat esse scientiam, & ad uiuendum eam scientia cuncta referebat, hic certe non est. Eorum igitur opinio, a Laertio praetermissa, ex Pyrrhonis opinione colligitur. is autem, ut in eius uita testis est Laertius, dogma nullum habuit, res omnes pariter contempsit, nullam ex infinita uniuersitate probauit, nihil inter eas affirmans interesse: non differre honestum a turpi, iustum ab iniusta, diuitias a paupertate, uoluptatem a dolore: & opinionem uita comprobasse; nam, currente aduersus eum curru, & cane, loco non celsisse, sed a familiaribus eum sequentibus retractum: eundem Anaxarcho, magistro suo, in scroben prolapsa, opem non tulisse. Recte igitur Cicero dixit, nullum eos rerum delectum reliquisse. *QVI tamen haberent ius suum disputandi de officio, si uerum aliquem delectum reliquissent,* quo modo enim disputare de officio possunt, qui ea tollunt, unde oritur officium? tollunt enim delectum, discrimenque rerum; cum paria omnia esse putent, solum autem bonum esse, quod honestum sit. Illustrant hunc locum uerba illa lib. 14. de Fin. Cum, honestum quod sit, id solum esse bonum confirmatur: tollitur cura ualitudinis, diligentia rei familiaris, administratio reip. ordo gerendorum negotiorum, officia uitae; ipsum denique illud honestum, in quo uno multis esse omnia, deferendum est. Et quae proxime sequuntur: Officia tollebantur, delectu omni, & discrimine remoto: quae enim esse poterant, rebus omnibus sic aequatis, ut inter eas nihil interesset. *VT ad officij inuentionem aditus esset.* delectu rerum peruenitur ad officium: delectu autem sublato, quem tres illi tollebant, aditus ad officij inuentionem praeccluditur. *Hoc quidem tempore, & in hac quaestione,* germanum Stoicum non fuisse, haec uerba declarant. est enim perspicuum, hoc dici: se quidem hoc tempore, & in hac quaestione additum esse uelle Stoicorum doctrinae; alio tempore, & in hac quaestione non item. *POTISSIMUM Stoicos,* Stoicos potius, quam alios, quod ea disciplina honestatem, & officium in primis coleret, recte igitur, cum de moribus ageret, eos maxime, qui moribus excelleret, imitandos filio proponit, ut, si minus ad summum perueniat, laudem tamen, in medio consistens, haud paruam assequatur. Hos Tusc. 1. amicos suos dicit. *NON ut interpretes;* interpretes nullam eius libri, quem interpretantur, sententiam praetermittunt, id enim eorum munus est. eam Cicero exiguam laudem putat: ideo subiungit: Sed, ut solemus: quia, cum ueterum Graecorum scientiam Latine referret, de suo multa solitus esset addere; ne alienae tantum seruire uideretur industriae: nullius addictus iurare in uerba magistri. *E fontibus eorum,* Cicero Acad. 1. Meos, inquit, amicos, in quibus est studium, in Graeciam mitto:

mitto:

mitto: idest, ad Graecos ire iubeo, ut ea e fontibus potius hauriant, quam riuulos confectentur. *QVO Q. modo uidebitur*, § addendo, minuendo, mutando: quo sint illa ipsa, quae de Graeco uertuntur, & utiliora Latinis hominibus, & iucundiora, quam si Graeca legerentur. propterea dictum est in prima Prooemij parte: Vt non modo Graecarum litterarum rudes, sed etiam docti, aliquid se arbitrentur adeptos & ad dicendum, & ad iudicandum. *A. PANAETIO* § Stoico, clari nominis philosopho: quem in hac potissimum quaestione sequebatur. Rhodi natus est, ut & Posidonius. docuit minorem Africanum. *PRAETERMISSVM* § Miratur Cicero a Panaetio officij definitionem praetermissam esse: atque ita cum simul reprehendit: in quam quidem reprehensionem ipsummet Ciceronem, qui, quid sit Officium, definire pollicitus est, docti uiri incidisse aiunt. non enim subiicit, quid sit Officium, sed diuidit. At dicendum, praedare fecisse Ciceronem, qui, cum sciret, non unam esse hominum actionem, sed multiplicem: atque etiam uaria officiorum genera: iccirco non potuit unam ac simplicem officij definitionem tradere. Hac igitur de causa primum ab officij definitione exorsus est, deinde officium ipsum diuidendo definiit. *MIROR.* § miti uerbo utitur: de magistro loquens. *OMNIS institutio* § omnis disputatio. nam disputatio docet, atque instituit. *A. RATIONE* § si modo rationem sequi uolumus in disputando. quae potest enim esse, sine ratione, recta institutio? *DEBET a definitione proficisci*; § initium sumere. hoc seruatur ab Aristotele in omnibus fere libris. quod si omitteretur; incerto quasi gradu procedimus ad id, de quo futura disputatio est. nam post definitionem considerantur partes, ex quibus constat: quibus cognitio, obscuritatis in subiecta re nihil relinquetur.

CICERO

OMNIS de officio duplex est quaestio. unum genus est, quod pertinet ad finem bonorum: alterum, quod positum est in praeceptis, quibus in omnes partes usus uitae conformari possit. Superioris generis huiusmodi exempla sunt; omnia ne officia perfecta sint; num quid officium aliud alio maius sit: & quae sunt generis eiusdem. Quorum autem officiorum praecepta traduntur, ea quamquam pertinent ad finem bonorum, tamen ad minus apparet, quia magis ad institutionem uitae com-

munis spectare uidentur. de quibus est nobis his libris explicandum. Atque etiam alia diuisio est officij. nam & medium quoddam officium dicitur, & perfectum. perfectum officium rectum (opinor) uocemus, quod Graeci κατόρθωμα, hoc autem, commune, quod ἡ καθήκον uocant. atque ea sic definiunt, ut, rectum quod sit, id perfectum officium esse definiant; medium autem officium, id esse dicant, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi possit.

EXPLANATIO

OMNIS de officio duplex est quaestio. § Velle se Officium definire, ut diximus, pollicitus est, & diuidere potius uideretur, quam definire. Sed in diuisione continetur ipsa definitio. nam, cum officium ita diuiditur: Officiorum duo genera, unum, quod pertinet ad finem bonorum; alterum, quod positum est in praeceptis, quibus in omnes partes usus uitae conformari possit: quis non uidet, duas oriri definitiones? unam prioris generis: Officium est illud, quod pertinet ad finem bonorum. alterum posterioris: Officium est illud, quo uita communis instituitur, & conformatur. Haec igitur est prima diuisio, & prima definitio, simul iunctae. Altera diuisio, & altera definitio, separatim traditae, sequuntur infra, in ijs uerbis: Atque etiam alia diuisio est officij. nam & medium quoddam est officium, & perfectum. atque ea sic definiunt, ut, rectum quod sit, id perfectum esse dicant: medium autem officium id esse dicant, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. *QVO D pertinet ad finem bonorum*: § quo ignorato, finem bonorum nosse, & consequi non licet. ad finem enim bonorum ducimur officiorum uia. *V S S uitae conformari possit*. § mirum est, quam multis in locis, pro, Conformare, scripserant imperiti librarij, Confirmare; ignoratione pulcherrimi uerbi, quod etiam hic reposuimus: nec ueremur, quin periti Latini sermonis nostram coniecturam probent, ac sequantur. Loquitur enim hic Cicero de uita hominum, praeceptis emendanda, officiorumq. obseruatione ad uirtutem dirigenda. quae si per se esset optima, quid praeceptis opus esset? aut cur hos libros de Officijs Cicero conscriberet? Ergo praecepta tradenda fuerunt: ut usus uitae ad honestam, laudabilemque formam redigeretur. In quo non quadrant, aut certe multo minus conuenit, Confirmari. Mecum faciunt duo ex meis ueteribus libris. *PERFECTA* § i. eo & iudicio, & uoluntate suscepta, & ad exitum perducta, ut nulla ignorantiae nubecula, nulla prauae cupiditatis labe admista contaminentur, ut ad uerum scopum, citra ulla ambages, contendatur, nec usquam ab eo deerretur. *NUM QUID officium aliud alio maius sit*: § haec quaestio ex altera pendet. si .n. non omnia officia perfecta sunt: aliud officium alio esse maius, aut minus, satis apparet. perfecta enim, & magnitudine, & dignitate imperfectis praestant; minoraq. sunt ἡ καθήκον ἢ τὸν κατόρθωμάτων. *AT QVE etiam alia diuisio est officij*. § altera officij diuisio: e qua item oritur altera definitio. *PERFECTVM officium*, § quod in Tusc. Cic. ostendit, cum agit de contemnenda morte, de ferenda paupertate, itaque pertinet ad solū sapientem. Lib. III. Illud quidem honestum, quod proprie, uereq. dicitur, id in sapientibus est solis, neque a uirtute diuelli umquam potest: in ijs autem, in quib. sapientia perfecta non est, ipsum illud quidem perfectum honestum nullo modo esse potest, similitudines honesti esse possunt. *ΚΑΤΟΡΘΩΜΑ* § i. officium perfectum, quod uir sapiens facit. *ΚΑΘΗΚΟΝ* § i. officium medium, quod facere potest ille, qui perfecte sapiens non est. nam Stoici eum sa-

C 2 pientem

pientem uocant, qui numquam fuit, neque esse poterit, uel futurus non est. qui uero sapiens non est, perfectum officium facere non potest. Hoc autem, commune, § de quo diximus his libris explicandum.

CICERO

TRIPLEX igitur est, ut Panaetio uidetur, consilij capiendi deliberatio. Nam, honestum ne factu sit, an turpe, dubitant; id quod in deliberationem cadit. in quo considerando, saepe animi in contrarias sententias distrahuntur. Tum autem inquirunt, aut consultant, ad uitae commoditatem, iucunditatemque, ad facultates rerum, atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus & se possint iuuare, & suos, conducat id, nec ne, de quo deliberant: quae deliberatio omnis in rationem utilitatis cadit. Tertium dubitandi genus est, cum pugnare uidetur cum honesto id, quod uidetur esse utile. cum enim utili

tas ad se rapere, honestas contra reuocare ad se uidetur; fit, ut distrahatur in deliberando animus, afferatq. anticipem curam cogitandi. Hac in diuisione, cum praeterire aliquid maximum uitium in diuidendo sit, duo praetermissa sunt. nec enim solum, utrum honestum, an turpe sit, deliberari solet; sed etiam, duobus propositis honestis, utrum honestius; itemque, duobus propositis utilibus, utrum utilius. ita, quam ille triplicem putauit esse rationem, in quinque partes distribui debere reperitur. primum igitur est de honesto, sed dupliciter; tum pari ratione de utili; post de comparatione eorum differendum.

EXPLANATIO

TRIPLEX igitur est, ut Panaetio uidetur, consilij capiendi deliberatio. § uide Ciceronem ad Att. lib. xvi. Sunt autem quaestiones de Officijs quinque, I. Honestum, an turpe. II. Honestum honestius. III. Vtile, an inutile. IV. Vtile utili utilius. V. de Comparatione. **TUM** autem inquirunt, aut consultant, § est quaedam ingeniorum procliuitas ad mutandum, qui morbus multas corrumpit Latinae linguae partes. Aequae Latina uerba sunt, Inquiro, & Anquiro: aequae igitur in libris retineantur, nisi si consensus omnium ueterum librorum aduersetur: cum praesertim, utro modo legatur, sententia lucri nihil faciat. alioqui lusus quidam uidetur, si, cum nihil accedit ad sententiam, uerborum mutatione delectemur. In meis quattuordecim antiquis libris est, Inquirunt. quo libentius, quod receptum iam est, tueor. unus Tertij habet, Tum autem aut inquirunt, aut consultant. **VITAE** commoditatem, § alia enim alij commoda sunt, pro ingeniorum, corporum, fortunarum, studiorum uarietate. **IUCUNDITATEM**, § Aristoteles, qui certa aliqua re delectantur, φιλοστοιχῶτος appellat. **FACULTATES** rerum, atque copias, § non tantum, quantum opus est, sed etiam ut superfit. **OPES**, § i. amici, gratia, auctoritas. inde Adagium, Vbi amici, ibi opes. non enim pecuniam tantum significat. unde, Opem ferre, i. iuuare. **POTENTIAM**, § i. defensionem sui, & suorum, offensionemq. aduersariorum: non modo ut tuti ab iniuria, uerum etiam inimicis formidabiles, amicis autem solatio, praesidioq. simus. **IN** rationem utilitatis cadit. § Obseruandum hoc loquendi genus, Ratio cum genitiuo. **UIDETUR** § hominibus leuiter eruditis, populariterq. & sentientibus, & loquentibus. Stoici enim nihil putabant utile, quod honestum non esset. Inde Aufonius: Numquam discrepat utile a decoro. Lib. III. coniungit utilitatem, & honestatem. **CUM** honesto § quod lucet ipsum per se. **ID**, quod uidetur esse utile. § quod falsa specie utilitatis blanditur, naturamq. boni fallaciter imitando adulterat. **RAPERE** § utilitatis maiorem esse uim indicat. **REUOCARE** § ducere, allicere, persuadere. Reuocare, autem dicit, ut ostendat hominem naturae esse honestati coniunctum, a qua interdum abstrahitur specie utilitatis, & illecebris uoluptatis. **ANCIPITEM** curam § Ouidius:

-- aliudq. cupido,

Mens aliud suadet. Video meliora, proboque,

Deteriora sequor.

Imitatus autem Ouidius Euripidem Medea.

Qui & in Hippolyto Coronato idem dixit.

Demosthenes quoque de suis Atheniensibus queritur, rei bene gerendae plerasque occasiones eos amississe, non quod ignorarent, quid officij sui esset, sed quod id exsequi nollent. haec autem eius sunt: Ὁρῶ γὰρ ὑμᾶς, ὅ Ἀθηναῖοι, τὰ πλείω τῶν πραγμάτων ἐκπεφευγένας, τῶ μὴ θούλεσθαι τὰ δέοντα ποιεῖν, οὐ τῶ μὴ σωθῆναι. **PRIMUM** igitur est de honesto, sed dupliciter; tum pari ratione de utili; post de comparatione eorum differendum. § his uerbis argumentum horum trium librorum persequitur.

CICERO

PRINCIPIO, generi animantium omni est natura tributum, ut se, uitam, corpusq. tueatur, declinatq. ea, quae nocitura uideantur; omniaque, quae sint ad uiuendum necessaria, inquirat, & paret, ut patrum, ut latibula, ut alia eiusdem generis. commune item animantium omnium est coniunctionis appetitus procreandi causa, & cura quaedam eorum, quae procreata sunt. sed inter hominem, & belluam hoc maxime interest, quod haec tantum, quantum sensu mouetur, ad id so-

lum, quod adest, quodq. praesens est, se accommodat, paullulum admodum sentiens praeteritum, aut futurum: homo autem, qui rationis est participans, per quam consequentia cernit, principia, & causas rerum uidet, earumq. progressus, & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusq. praesentibus adiungit, atque annectit futuras; facile totius uitae cursum uidet, ad eamq. degeſtam praeparat res necessarias: Eademq. natura ut rationis hominem conciliat homini & ad

Et ad orationis, Et ad uitae societatem; ingeneratq. in primis praecipuum quendam amorem in eos, qui procreati sunt; impellitque, ut hominum coetus Et celebra-ri inter se, Et sibi obaedire melit; ob easq. causas studeat parare ea; quae suppeditent ad cultum, Et ad ui-etum, nec sibi soli, sed coniugi, liberis, ceterisque, quos caros habeat, tueriq. debeat. quae cura exsuscitat e-tiam animos, Et maiores ad rem gerendam facit. in pri-misq. hominis est propria ueri inquisitio, atque inue-stigatio. itaque, cum sumus necessarijs negotijs, curisq. uacui, tum auemus aliquid uidere, audire, ac dice-re; cognitionemq. rerum aut occultarum, aut admi-rabilium, ad bene, beateq. uiuendum necessariam du-cimus. ex quo intelligitur, quod uerum, simplex, sine-rumq. sit, id esse naturae hominis apertissimum. Huic ue-ri uidendi cupiditati adiuncta est appetitio quaedam principatus; ut nemini parere animus bene informatus a

natura uelit, nisi praecipienti, aut docenti, aut utilitatis causa iuste, Et legitime imperanti; ex quo animi magni-tudo existit, humanarumq. rerum contemptio. Nec ue-ro illa parua uis naturae est, rationisque, quod unum hoc animal sentit, quid sit ordo, quid sit quod deceat in factis, dictisque, qui modus. itaque eorum ipsorum, quae adspe-ctu sentiuntur, nullum aliud animal pulchritudinem, ue-nustatem, conuenientiam partium sentit. quam simili-tudinem natura, ratioq. ab oculis ad animum transfe-rens, multo etiam magis pulchritudinem, constantiam, ordinem in consilijs, factisq. conseruandum putat; ca-uetque, ne quid indecore, effeminate ue faciat; tum, in omnibus Et opinionibus, Et factis ne quid libidino-se aut faciat, aut cogitet. quibus ex rebus conflatur, Et efficitur, id quod quaerimus, honestum; quod etiam si nobilitatum non sit, tamen honestum sit; quodq. uere dici-mus, etiam si a nullo laudetur, laudabile esse natura.

EXPLANATIO

PRINCIPIO, generi animantium omni est a natura tributum, Et c. § Stoicos imitatur, qui initio di-sputationis prima quaeque a natura ducebant. quod Plutarchus de Chrysippo scriptum relinquit. Idemq. tradit Cicero lib. v. de Finibus. Principio: Sic Liuius: Iam primum omnium satis con-stat. Praeclara autem est scribendi, atque etiam dicendi ratio, cum a genere ad partes, & a partibus ad unum illud, quod propositum nobis est, oratio deducitur. **U**T se, uitam, corpusq. tueatur, § Taurus apud Agell. lib. 2. cap. 5. Natura, inquit, omnium rerum, quae nos genuit, induit nobis, inoleuitq. in ipsis statim principijs, quibus nati sumus, amorem nostri, & caritatem, ita prorsus, ut nihil quidquam esset carius, penhiosq. nobis, quam nosmetipsi. Se, totum est. **U**itam, idest animam, quae est ui-tae causa. **T**ueatur: uim ui repellat. hinc bruta, dentibus, cornibus, unguibus, testis, crustis, squa-mis, spinis, & id genus alijs rebus armata, & munita sunt, ut aut uim propulsare, aut quomodocum-que se tueri queant, alia minus, alia magis. Vnde illud Phocylidis: $\text{Ὅπλον ἑκάστῳ νέμεθεός}$. Raro eiusdem generis animantes mutuo se deuorant, aut laedunt, nisi irritatae, quod Plinius tradit lib. vii. & Iuuenalis Sat. xv. Solus homo homini inimicus. **Q**VAE NOCITURA UIDEANTUR; § Plin. lib. iix. cap. 4. Nimirum haec est natura rerum, haec potentia eius, faeuissimas ferarum, maximasque, quae numquam uiddissent, quod debeant timere, statim intelligere, cur sit timendum. **O**MNIAQVE, quae sint ad uiuendum neces-saria, § Plut. $\text{πότερα τῶν ζῶων φρονιμώτερα, τὰ χερσαῖα, ἢ τὰ ἐνδρα}$. & in Gryllo, siue $\text{περὶ τοῦ τὰ ἀλόγα λόγῳ χρῆσθαι}$. **C**ONIUNCTIONIS appetitus, § Aristoteles: $\text{φυσικώτατον ἐστὶ τὸ γεννᾶν ἑαυτῷ ὁμοίον}$: Pro-creare sui similem, est maxime secundum naturam. Plato in Conuiuio, partum, fetumq. ex congressu ui-ri, & mulieris prouenientem, diuinum opus appellat. **E**T cura quaedam eorum, quae procreata sunt. § felicitat, nutriendi. Vide Phauorinum apud Agell. lib. xii. cap. 1. Macrobius lib. v. cap. 11. & Plut. in lib. de liberis educandis. **S**ED inter hominem, Et belluam hoc maxime interest, quod haec tantum, quantum sen-su mouetur, ad id solum, quod adest, quodq. praesens est, se accommodat, § Videtur Aristotelem imitatus in eo loco Pol. i. $\text{ὃ κοινῶν λόγου τοσοῦτον, ὅσον ἀσθανεσθαι}$. **S**ensu mouetur: Prouerbium: $\text{ἐκ τοῦ εἰσορᾶν γίνεται ἀνθρώποις τὸ ἐρᾶν}$: Amor ex adspetu nascitur mortalibus. **H**OMO autem, qui rationis est particeps, per quam consequentia cernit, Et causas rerum uidet, earumq. progressus, Et quasi antecessiones non ignorat, Et similitudines comparat, rebusq. praesentibus adiungit, atque annectit futuras; § hoc plane totum sumplit ex Polybij lib. vi. $\text{Τὸ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων, inquit, ταῦτη διαφέρουσι τῶν ἄλλων ζῶων, ἢ μόνοις αὐτοῖς μέτεσι νοῦ, καὶ λογισμοῦ, παντὸν ὡς οὐκ εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοῦς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζῶων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὸ γινόμενον, καὶ δυσαρεεῖσθαι τοῖς παροῦσιν προοραμένους τὸ μέλλον, καὶ συλλογισμένους, καὶ τὸ παραπλήσιον ἑκάστοις αὐτῶν συγκρίσει}$. Quibus tamen in uerbis suspicor esse mendum: nec Perottus inter-pres locum recte uertit: qui mihi uidetur ex Cicerone posse corrigi, aut egregie saltem intelligi. **Q**uincti-lianus lib. ii. cap. 1. Atque adeo naturalis est homini ratio, ut, sicut aues ad uolatum, equi ad cursum, ad faeuitem ferae gignuntur; ita nobis propria est agitatio mentis, atque sollertia, unde origo animi caele-stis creditur. hebetes uero, & indociles non magis secundum naturam eduntur, quam prodigiosa corpo-ra, & monstros insignia. Vide Cic. i. de Leg. Lactant. de opificio hominis, cap. 2. eundem Quinct. lib. cap. 17. Senecam lib. x. Epist. qui ait, Rationem hominis esse propriam, cetera illi cum animalibus commu-nia esse. In quo forte Aristotelem sequitur, i. de hist. anim. Phocylides:

$\text{Ὅπλον τοι λόγος ἀνδρὶ τυμωτέρως ἐστὶ σιδήρου}$.

Idest: Ratio, & oratio sunt arma hominis, acutiora ferro.

Euripides:

$\text{Βραχὺ τοι σθένος ἀνέρος: ἀλλὰ ποικιλίας πραπίδων}$

$\text{Δαμάφῦλα πόντου, χθονίων ἴενα, παιδευματα}$.

Idest: Exiguae quidem sunt hominis uires: sed ingenij sollertia

Domat

Domat marinas belluas, & uarios terrestrium animalium fetus.

PRINCIPIA, & causas rerum uidet, & glossema suspicor fuisse, Principia: nec est in antiquis libris, nec requiritur a sententia: quodq. ualde me mouit, librum habeo ueterem, in quo scriptum est, supra uerbum Causas, Idest principia. Ut iam, nisi fallor, de loci sinceritate dubitatio nulla relinquatur. **FERARVM Q.** progressus, & quasi antecessiones non ignorat, & earum rerum, non, earum causarum, interpretor. homo enim rationis ope intelligit, quo modo res & progrediuntur, & quasi antecedunt. Addidit autem Cicero, Quasi, quia proprie res non antecedunt, sed uidentur antecedere, cognitis earum causis, ex quibus ipsae res oriuntur, & in quibus inesse quodam modo uidentur. Progressus, non, Praegressus, & sententia postulat, iam a nobis explicata, & eo libentius retineo, quia testimonio comprobatur mcorum omnium ueterum librorum. **ET similitudines comparat:** & ne desciscere uidear ab antiquitate, quam sequi me profiteor, addidi copulam: cum in ueteribus cunctis exemplaribus uel ea ipsa sit, uel, Sed: quod minime placet. **REBUS Q.** praesentibus adiungit, atque annectit futuras, & Homerus de Calchante:

Ὅς γ' ἤδαι τὰ τ' ἔόντα, τὰ τ' ἐσόμενα πρότ' ἔόντα.

Ex quo Virgilius, de Proteo:

— norat,

Quae sint, quae fuerint, quae post uentura trahantur.

VT hominum coetus & celebrari inter se, & sibi oboedire uelit; & quis non intelligit, ciuitates describi? coetus enim multorum hominum, legibus utentium, Ciuitas est. Verbum, *Celebrari*, frequentiam congregatae multitudinis ostendit: *Oboedire*, leges: quae nisi sint, coetus ille hominum nemini oboediat; sed ex libidine sua, temere ferarum more uiuat. *Celebrari* autem, pro Coire. ex quo, *Celebris* locus, & *Desertus*, opponuntur. **SUPPEDITENT** & sunt, qui legant, Suppetitent: ut sit frequentatium a Suppeto. **CETERIS QVE, quos caros habeat,** & In eam sententiam Euripides in tragodiae, quae *Ηρακλείδαι* inscribitur, exordio:

Πάλα πρότ' ἐστὶ τοῦτό μοι δεδογμένον,
ὡς ἰδίκαιος τοῖς πέλας πέφυκ' ἀνιψ.
Ὅδ' εἰς τὸ κέρδος λίμ' ἔχων ἀνεμμένον,
Πόλετ' ἀχρηστος, καὶ σωμαλλάσσειν βαρύνε,
αὐτῷ δ' ἀριστος. &c.

Idest: Iam olim in ea sententiam fui, Virum bonum alijs esse natum. Cuius uero animus pecuniae inhiat, is & Reip. est inutilis, & ad commercia difficilis, & sibi ipsi uero optimus. **EXSVSCITAT** & a somno ignauiae. Sic Virg. Ge. 1. de Ioue:

— curis acuens mortalia: corda

Nec torpere graui passus sua regna ueteri,

Vt uarias usus meditando extunderet arte. s.

HOMINIS est propria ueri inquisitio, atque inuestigatio. & metaphora, a uenatoribus, qui e uestigijs iustra ferarum indagant. unde illud apud Comicum: *Pedum uisa est uia.* Natura enim habet quaedam sensibus obuia, e quibus concludit ratio, quae sensus perspicere nullo modo potest. Inde **Ouidius e recto** statu corporis humani colligit homini res caelestes esse praepositas, *Metam.*

Pronaq. cum spectent animalia cetera terram,

Os homini sublime dedit, caelumq. uidere

Iussit, & erectos ad sidera tollere uultus.

Et Sallustius in Catilinae prooemio: Omnes homines, qui si sese student praestare ceteribus animalibus, summa opera niti decet, ne uitam silentio transeant, ueluti pecora, quae Natura prona, atque uentri oboedientia, finxit. Cicero pro Milone ex humana mente ratiocinatur, Mundi uniuersitatem diuina quadam mente gubernari. eius haec sunt: Neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra, inest quidam, quod uigeat, & sentiat: & non est in hoc tanto naturae, & tam praeclaro motu. Cic. de Leg. 1. 1. & de Nat. de. 1. 2. Naturam, inquit, nos celsos, & rectos constituisse, ut deorum cognitionem, caelum intuentes, capere possemus. Et Plato in Cratylo. **ID esse naturae hominis aptissimum.** & natura enim omnes homines scire desiderant. Prouerbum est, Veritatis simplex oratio. Mendacia, & simulationem Euripides infectatur, *Andromacha:*

Ὡ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι ἐροῶν
Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλεύματα,
Ψευδῶν ἀνακτες, μηχανορραφοὶ κακῶν,
Ελικτὰ, καὶ οὐδ' ἐν ὄφει, ἀλλὰ πάντα περίε
φρονοῦντες: ἀδίκως εὐτυχεῖτ' αἰν' ἑλλάδα.

Idest: O Spartani, omnibus mortalibus inimicissimi, dolosi consultores, mendaciorum reges, callidi malorum concinnatores, sine ullo candore, perplexis, & intricatis animis: iniuria felices estis in Graecia. **VERI uidendi cupiditati** & Videndi, participium praesentis passiuum est, *Linacro.* **APPETITIO quaedam principatus;** & hinc Caesar in paruulo opidulo primus, quam Romae secundus, esse malebat. Hinc illud:

Πηλεὺς μὲν αἶ παιδὶ γέρον ἐπέτελλ' ἀχιλλῆι,

Αἰεὶν ἀριευνεῖν, καὶ ὑπεύροχον ἔμμεναι ἄλλον.

Idest: Peleus grandaeuus nato mandabat Achilli,

Fortia

Fortia facta gerens alios superaret ut omnes.
Et apud Lucanum:

— Cacfar non ferre priorem,
Pompeius ue parem uoluit. —

ΥΤ nemini parere animus. Aristoteles IV. Politic. c. II. Ex quo animi magnitudo existit, humana-
cumq. rerum contemptio. & proxime dixit, Ut nemini parere animus bene informati a natura uelit, nisi prac-
ripiendi, aut docenti, aut utilitatis causa iuste, & legitime imperanti. Quae uerba satis ostendunt, ser-
monem de uirtute subiungi. Est autem uirtus, Animi magnitudo, humanarumq. rerum contemptio.
non, Humanarumq. rerum contentio; ut alij malunt. Ego, praeter sententiam, satis, ut arbitror, perspi-
cua, ueteres etiam libros, consentientes in, Contemptio, secutus sum. EORVM ipsorum, quae adspe-
ctum sentiuntur, & cum oculorum sensu bruta quoque utantur, ordinem tamen in sensilibus non agnoscunt.
Gustum, Tactumq. Aristoteles ἀκολάσεως, hoc est intemperantes, dixit; Gellius, belluinos, quod ex ipsis
immodica uoluptas capiatur. Reliquos, Visum, Auditum, & Olfactum homini soli tribuunt. AB OCULIS
ad animum. Inde Plato ἀνθρώπων non tam παρά τὸ ἀνω τρεπεῖν τὸν ὄψα, hoc est, a uultu sursum conuer-
so, quam παρά τὸ ἀναβρεῖν ὀψαπαιεν, a rebus, quas uiderit, considerandis dictum putat, Menander:

Ὡς χαριεν εἶς ἀνθρώπος ἀν ἀνθρώπος ἦ.
Quam suavis res est homo, si sit homo.

INDECORE, & contra modestiam, siue temperantiam. EFFEMINATE UE & molliter: mu-
lierum more: contra uiri decorum. nam Mulierem dictam, quasi Mollem acrem, ab animi mollitie, Grā-
matici aiunt: Gracci uero Virum, Δείρα, dicunt, quasi ἀνώ Δείρα. LIBIDINOSE & exclusa ratione.
NOBILITATVM & hoc explanatur proxime sequentibus uerbis. Nobilitatum: multorum sermoni-
bus, & admiratione celebratum.

CICERO

FORMAM quidem ipsam, Marce fili, & tamquam
faciem honesti uides: quae si oculis cerneretur, mi-
rabiles amores (ut ait Plato) excitaret sapientiae. Sed
omnes, quod honestum est, id quattuor partium oritur ex
aliqua: aut enim in perspicientia ueri, sollicitaq. uersa-
tur; aut in hominum societate tuenda, tribuendo suum
cuique, & rerum contractarum fide; aut in animi excel-
sis, atque inuicem magnitudine, ac robore; aut in omnium,
quae sunt, quaeq. dicuntur, ordine, & modo, in quo in-
est modestia, & temperantia. quae quattuor quamquam
inter se colligata, atque implicata sunt: tamen ex singu-
lis certa officiorum genera nascuntur: uelut ex ea parte,
quae prima descripta est, in qua sapientiam, & pruden-
tiam ponimus, inest indagatio, atque inuentio ueri:
eiusq. uirtutis hoc munus est proprium. ut enim quisque
maxime perficit, quid in re quaeque uerissimum sit, quiq.

& acutissime, & celerrime potest & uidere, & expli-
care rationem, is prudentissimus, & sapientissimus rite
haberi solet. quocirca huic, quasi materia, quam tractet,
& in qua uersetur, subiecta est ueritas. reliquis autem
tribus uirtutibus necessitates propositae sunt ad eas res
parandas, tuendasque, quibus actio uitae continetur; ut
societas hominum, conuinctioq. seruetur; & animi ex-
cellentia, magnitudoq. cum in augendis opibus, utilita-
tibusq. & sibi, & suis comparandis, tum multo magis
in his ipsis despiciendis eluceat. Ordo autem, & constan-
tia, & moderatio, & ea, quae sunt his similia, uersan-
tur in eo genere, ad quod adhibenda est actio quaedam,
non solum mentis agitatio. his enim rebus, quae tractan-
tur in uita, modum quendam adhibentes, & ordinem, ho-
nestatem, & decus conseruabimus.

EXPLANATIO

FORMAM quidem ipsam, & Homines ait habere femina quaedam, & uirtutis igniculos a natura da-
tos, ex quibus conflatur honestum, quod est secundum naturam, & diuiditur in quattuor partes, Pru-
dentiam, Iustitiam, Fortitudinem, Temperantiam: quae sunt magnae, & uerae uirtutes, quod ex ratione
orientur: quia nihil in homine diuinius. De his ergo disputat, quos appellat fontes omnium officiorum.
Sed prius de officijs, i. operationibus studiosis, quae ab ipsa Prudentia orientur; inde a Iustitia, & Forti-
tudine; postremo a Temperantia: ubi declarat, quid sit illud decorum, quod ubique seruandum est. de-
num, propositis duobus honestis, utrum sit honestius. UT ait Plato, & in Phaedro. MIRABILES
amores excitaret sapientiae. & inde natum adagium: Εκ τοῦ ὄραν γιγνεται τὸ ἐράν. Quod Graecorum scri-
ptis celebre est. Sui, pro Sapientiae, reponendum quidam putarunt; ex Platone, cuius haec sunt: Ὁφεί-
πειν οὐτάτη τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔρχεται ἀισθησεων, ἢ ὁρόνησις οὐχ ἄραται. δεινός γὰρ ἀνηπαίρει ἐρωτας, εἴ τι τοιοῦ-
τον ἐαυτῆς ἐναργές εἶδωλον παρείχεται εἰς ἑἴην ἑν. Cicero etiam lib. II. de Fin. Quam illa, inquit, ardentis a-
mores excitaret sui, si uideretur. Sed, si retineas, Sapientiae, ita explana: Sapientiae: fons enim, un-
de manat sapientia, honestum est. COLLIGATA, & unam enim uirtutem qui possidet, reliquas item
possidere dicitur, quod Aristotelici, teste Laertio, negant. SUBIECTA est ueritas. & quae animae
tantum oculis cernitur, ut ait Plato. RELIQUIS autem tribus uirtutibus & Aristoteles Prudentiam
omittit. nec enim uere separata quaedam uirtus est, sed communicatur omnibus uirtutibus. PARAN-
DAS, tuendasque, & non enim minor uirtus est, quam quaerere, parta tueri. Demosthenes Olynth. I.
Δίπερ πολλάκις χαλεπώτερον εἶναι δοκεῖ τὸ φυλάττειν τὰ ἀγαθὰ, τοῦ κτήσασθαι. Sallust. Cat. Virtus, atque sapien-
tia, maior in illis fuit, qui ex paucis opibus tantum imperium fecere, quam in nobis, qui ea, bene parta,
tuit

vix retinemus. Et, Iugurtha: Maius dedecus est, parta amittere, quam omnino non parauisse. Et, in concione Marij: Nobilitatem certe peperisse, quam acceptam corrupisse, melius est. Thucydides quoque lib. 2. in concione Periclis 2. *Αἰσχρον, ἔχοντας ἀφαιρῆσθαι, ἢ κλομῆνους ἀτυχεῖσθαι.* Demosthenes tamen Olynth. II. & ibi Vlpianus, falsum hoc ait esse: *Πολύ ῥᾶ ὄν ἔχοντας φυλάττειν, ἢ κλομᾶσθαι πάντα περὶ τοῦ.* **QVIBVS actio vitae continetur;** 3 recte Aristoteles: *Ἀδύνατον ἢ μὴ ῥαδίον τὰ καλὰ πράττειν ἀχωρήγητον ὄντα.* Inde Orator: *Δὲν δὴ χρημάτων, ἀνευ τούτων οὐδὲν εἶναι γενέσθαι τῶν δεόντων;* Opus est pecunia; & sine ea nihil fieri potest ex ijs, quae sunt necessaria. **Actio vitae:** ὁ πρακτικὸς βίος. Et haec est Prudentia. **SOCIETAS hominum,** 3 Iustitia. **ANIMI excellentia,** 3 Fortitudo. **ORDO autem,** 3 Temperantia.

CICERO

EX quatuor autem locis, in quos honesti naturam, uimq. diuisimus, primus ille, qui in ueri cognitione consistit, maxime naturam attingit humanam. omnes enim trahimur, & ducimur ad cognitionis, & scientiae cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus; labi autem, errare, nescire, & decipi, & malum, & turpe ducimus. In hoc genere & naturali, & honesto duo uitia uitanda sunt: unum, ne incognita pro cognitis habeamus, hisq. temere assentiamus: quod uitium effugere qui uolet, (omnes autem uelle debent) adhibebit ad considerandas res & tempus, & diligentiam, alterum est uitium, quod quidam nimis magnum studium, multamq. operam in res obscuras, atque difficiles conferunt, easdemq. non necessarias, quibus uisus declinatis, quod in

rebus honestis, & cognitione dignis operae, curaeq. ponetur, id iure laudabitur: ut in astrologia C. Sulpicium, audiuimus; in geometria Sex. Pompeium, ipsi cognouimus; multos in dialecticis; plures in iure civili: quae omnes artes in ueri investigatione uersantur: cuius studio a rebus agendis abduci, contra officium est. uirtutis enim laus omnis in actione consistit: a qua tamen saepe fit intermissio, multiq. dantur ad studia reditus: tum agitatio mentis, quae nunquam acquiescit, potest nos in studijs cogitationis, & sine opera nostrae, contemere. omnis autem cogitatio, motusq. animi aut in consilijs capiendis de rebus honestis, & pertinentibus ad bene, beateq. uiuendum, aut in studijs scientiae, cognitionisq. uersabitur. Ac de primo quidem officij fonte diximus.

EXPLANATIO

NATURAM humanam. 3 quae potissimum in excellentia mentis est posita. Cic. de Fin. l. v. Homo e corpore, animoq. constat: cum primae sint animi partes; secundae corporis. Sallust. Cat. Nosira omnis uis in animo, & corpore, sita est. animi imperio, corporis seruitio magis utimur. III. de rep. ordin. Corpus animo oboedit. Ideo Plato in Clitophonte uocat *Τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχομένον.* **TRAHIMUR, & ducimur ad cognitionis, & scientiae cupiditatem,** 3 Sophocles, animam iam agens, amicis colloquentibus aures praebuit: semper aliquid addiscendum ratus. **Trahimur:** quasi ui, etiam inuiti. **Ducimur:** natura enim nos cogit: cognitionis uero suauitas maxime delectat. Inde Minographus: Ducunt uolentem fata, nolentem trahunt. **ET malum, & turpe** 3 ut ad damnum accedat infamia. **IN hoc genere & naturali, & honesto** 3 Duo, inquit Cicero, sunt hominum genera, utrumque reprehendendum; unum duabus causis, alterum una tantum. nam, qui & in rebus obscuris, nec necessarijs elaborant, & nimium elaborant, dupliciter peccant; qui uero optimo iudicio ducti, res deligunt & honestas, & cognitione dignas, in quibus suum studium ponant, in eolaudem quidem assequuntur: quod si earum rerum studio ita teneantur, ut debitam patriae opem, ubi tempus postulat, non praebent, aut amicos deserant, aut rem familiarum negligant; in hoc turpiter se gerunt. omnino enim in uita colendum est officium: officium autem deferere scientiae causa, turpe est. Quare ita praeclarum est, in ueri inuestigatione uersari, ut rerum actio ne penitus omittatur: si quidem tanti esse nihil debet, ut ab officio nos abducat. Non igitur studium in huiusmodi artibus, sed nimium studium uituperatur; obscuris uero, nec necessarijs in artibus omnino studium omne reprehenditur. **VNUM, ne incognita pro cognitis habeamus,** 3 quo uitio laborant adolescententes. **ET tempus,** 3 Minographus: Ad paenitentium properat, cito qui iudicat. **Socrates:** *Βουλεύου μὲν βραδέως, ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δόξαντα.* Vide, quae collegimus ad locum Sallustij, Catilina, Prius, quam incipias, consulto; & ubi consulueris, mature factio opus est. Nazianzenus quoque: *Σύμβουλος οὐδέ τις ἐστὶ βελτίων χρόνου.* Nullus melior consiliarius tempore. **ET diligentiam,** 3 quod maxime efficitur per dialecticam, & rhetoricam. Dialectica namque oculos humanos, in barbarico coeno defossos, sensim attollit, atque abstergit, ut in iudicando acutius cernant. uide Plat. V I I. de Rep. **ALITERVM est uitium,** 3 sic Neoptolemus apud Ennium, degustandum ex philosophia ait, non in eam ingurgitandum. quod ait Agell. l. v. c. 16. & c. superiore, philosophandū paucis, nam omnino haud placet. Vide apud eundem Agell. l. x. c. 2. quaedam ex Gorgia Platonico. **IN astrologia C. Sulpicium,** 3 hic tribunus mil. conf. Aemilio Paulo contra Macedones bellum gerente, sua astrologia mirandum in modum profuit, quia praedixit lunae defectionem, qua Romani solebant perturbari; tum uero, ab eo moniti, nihil timuerunt; contra, Macedones ita sunt consternati metu, ut facile uicti sint. Linius lib. XLIV. Plut. in Paulo Aemilio. De eo meminit Cic. de Sen. Val. l. IIX. cap. II. Plin. lib. 2. cap. 12. Quinctil. lib. I. cap. 17. **IN Geometria Sex. Pompeium,** 3 patrum Cn. Pompeij Magni: iuris ciuilibus, geometricis, ac Stoicarum rerum scientia praestantem. **CUIVS studio a rebus gerendis abduci, contra officium est.** 3 Ita Archimedes, periclitante ciuitate, suis ipse pulueribus intentus fuit. **VIRTUTIS enim laus omnis in actione consistit:** 3 Idem Cicero: Fructus ingenij, & uirtutis tum maxime percipitur, cum in proximum quemque confertur. Quid, (ait Nazianzenus) manibus alli-

gatis,

gatis, linguam armare? Vide Laetantium lib. III, cap. 16. *AD studia reditus*: Seneca: Tam diu discendum est, quam diu nescias: & si prouerbio credimus, quam diu uiuas. Idem paulo asperius Menti-ri dicit eos, qui turba negotiorum fieri dicunt, ut liberalia studia non sequantur. Simulant (ait) occupa-tiones, & augent, & ipsi se occupant. *T V M agitatio mentis potest nos in studijs cogitationis continere*. & inuitus ab eruditis hominibus dissentio. Idem tamen spectro, quid suscepti muneris ratio postulet. postu-lat enim certe, ut maiorem ueritatis, publiciq; commodi, quam cuiusuis alius rei, rationem habeam. Hic omnes libri ueteres, ne litterae quidem unius uarietate, habent, Cogitationis, haec est prima ratio, cur mihi, Cognitionis, quod alij pro Cogitationis reponunt, placere nullo modo possit. At interdum in uete-ribus libris mendum deprehenditur. Esto: quid tum agimus? sententiam perpendimus; & ex ea de mu-tatione, aut retinenda uetere lectione, consilium capimus. Sententiam igitur uideamus. Confert Cice-ro uirtutis actionem cum cogitatione. Summa, inquit, laus est, idq; in primis hominem decet, in rebus uerendis uersari: cum praefertim ipsa uirtutis actio perpetua non sit, sed ab ea liceat interdum ad studia di-uertere, unde cognitio manat: aut agitatione, motuq; quondam mentem, animumq; exercere. Quemad-modum autem studia cognitionem pariunt: sic agitationis, motusq; mentis, & animi Cicero fructum osten-dit. is porro duplex est. aut enim agitatione illa mentis consequimur, ut recta consilia capiamus, quibus omnis uitae ratio conformetur: aut, uerum inuestigantes, occultarum rerum scientiam adipiscimur. Er-go prima est uirtutis actio; sequuntur studia cognitionis; postrema est agitatio mentis, quae non ad unam cognitionem refertur, sed tum in consilijs, ad bene, beateq; uiuendum pertinentibus, uersatur; tum etiam quaerendo inuenit ea, quae serui digna sunt, itaque non omnino scientia, cognitioneq; caret. Nec ue-ro dubitari potest, quin his uerbis, Omnis autem cogitatio, motusq; animi; ipsa mentis agitatio significetur: quae si ad studia tantum cognitionis attineret; non subiungeret Cicero duplicem cogitationis fru-ctum, prudentiam, & cognitionem. Haec est huius loci uera, & germana sententia, quam nemini antea displicuisse, ideo possum conijcere, quod nemo aut locum mutauit, aut aliter est interpretatus. Vnus dis-sentit, quod nollem. eius enim studijs, gloriaeq; uehementer fauco. Cic. Fam. lib. VI. ep. I. ad Torqua-tum: Est tuum, sic agitare animo, ut adhibeas in consilium cogitationum tuarum &c. *Sine opera nostra*, & quae nos ab actione abducit. Operam autem intelligit, cum scribimus, disputamus, audimus. *C O N S I L I I S. capiendis* & quod est praecipue maturae aetatis munus. uide Arist. in 2. Magn. moralium.

C I C E R O

DE tribus autem reliquis, latissime patet ea ratio, qua societas hominum inter ipsos, & uitae quasi communitas continetur. cuius partes duae sunt; iusti-tia, in qua uirtutis splendor est maximus, ex qua boni ui-ri nominantur; & huic coniuncta beneficentia, quam ead- dem uel benignitatem, uel liberalitatem appellare licet. Sed iustitiae primum munus est, ut ne cui quis noceat, nisi laesisset iniuria; deinde, ut communibus pro commu-nibus utatur, priuatis autem ut suis. sunt autem priua-ta nulla natura, sed aut ueteri occupatione, ut qui quon-dam in uacua uenerunt; aut uictoria. ut qui bello potiti sunt; aut lege, aut pactione, condicione, sorte, ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tusculanus Tuscu-lanorum. similisq; est priuatarum possessionum descriptio. ex quo, quia suum cuiusque sit eorum, quae natura sue-rant communia; quod cuique obrigit, id quisque teneat, eo si quis sibi plus appetet, uiolabit ius humanae societa-tis. sed quoniam, ut praecclare scriptum est a Platone, non nobis solum nati sumus, ortusq; nostri partem pa-tria, partem parentes uindicant, partem amici; atque placet Stoicis, quae in terris gignuntur, ad usum homi-num omni a creari, homines autem hominum causa esse generatos, ut ipsi inter se alij alius prodesse possent: in hoc naturam debemus ducem sequi, & communes utili-tates in medium asserre, mutatione officiorum, dando, ac-ceptiendo, tum artibus, tum opera, tum facultatibus de-uincire hominum inter homines societatem. Fundamen-tum autem iustitiae est Fides, id est dictorum, conuentio-rumq; constantia, & ueritas. ex quo, quamquam hoc uidebitur fortasse cuiuspiam durius, tamen audeamus imita-ri Stoicos, qui studiosè exquirunt, unde uerba sint ducta, credamusque, quia fiat quod dictum est, appellatam Fide. Sed iniustitiae duo genera sunt; unum eorum, qui in se

runt; alterum eorum, qui ab ijs, quibus inferitur, si pos-sint, non propulsant iniuriam. nam, qui iniuste impetum in quempiam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione in-citatus; is quasi manus uidetur inferre socio: qui au-tem non defendit, nec obsistit, si potest, iniuriae, tam est in uitio; quam si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. Atque illae quidem iniuriae, quae nocendi caus-sa de industria inferuntur, saepe a metu proficiscuntur, cum is, qui alteri nocere cogitat, timet, ne, nisi id alteri fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. maximam au-tem partem ad iniuriam faciendam aggrediuntur, ut adipiscantur ea, quae concupierunt: in quo uitio la-tissime patet auaritia. expetuntur autem diuitiae tum ad usus uitae necessarios, tum ad perfruendas uo-luptates. in quibus autem maior est animus, in his pe-cuniae cupiditas spectat ad opes, & ad gratificandi sa-cultatem: ut nuper M. Crassus negabat ullam satis ma-gnam pecuniam esse ei, qui in rep. princeps uellet esse, qui suis fructibus exercitum alere non posset. Delectant etiam magnifici apparatus, uitaeq; cultus cum elegan-tia, & copia. quibus rebus effectum est, ut infinita pecu-niae cupiditas esset. Nec uero rei familiaris amplificatio nemini nocens, uituperanda est; sed fugienda semper ini-uria. Maxime autem adducuntur plerique, ut eos ius-titiae capiat obliuio, cum in imperiorum, honorum, gloriaeque cupiditatem inciderint, quod enim est apud Ennium,

Nulla sancta societas, nec fides regni est,
id latius patet. nam, quidquid eiusmodi est, in quo non possint plures excellere, in eo plerumque fit tanta conten-tio, ut difficillimum sit sanctam seruare societatem. de-clarauit id modo tempestas C. Caesaris, qui omnia iura diuina, & humana peruertit propter eum; quem sibi ipse

D opinionis

opinionis errore finxerat, principatum . est autem in hoc genere molestum, quod in maximis animis, splendidissimis ingenijs plerumque existunt honoris, imperij, potentiae, gloriae cupiditates. quo magis cauedum est, ne quid in eo genere peccetur. Sed in omni iniustitia permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quae ple-

rumque breuis est, & ad tempus, an consulto, & cogitato fiat iniuria. leuiores enim sunt ea, quae repentino aliquo motu accidunt, quam ea, quae meditata, & praeparata inferuntur. Ac de inferenda quidem iniuria satis dictum est.

EXPLANATIO

SO C I E T A S hominum inter ipsos, & uitae quasi communitas continetur. & illustrant hunc locum, quae sunt de Fin. l. v. In omni, inquit, honesto nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quam coniunctio inter homines hominum, & quasi quaedam societas, & communicatio utilitatum, & ipsa caritas generis humani: quae nata a primo satu, quo a pcreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio, & stirpe coniungitur, serpit sensim foras cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitijs, post uicinitatibus, tum ciuibus, & ijs, qui publice socij, atque amici sunt, deinde totius complexu gentis humanae. quae animi affectio suum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem coniunctionis humanae munificet, & aequae tuens, Iustitia dicitur. cui adiunctae sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quaeque sunt generis eiusdem. Atque haec ita Iustitiae propria sunt, ut sunt uirtutum reliquarum communita. nam, cum sic hominis natura generata sit, ut habeat quiddam innatum quasi ciuile, atque populare, quod Graeci *πολιτικόν* uocant: quidquid aget quaeque uirtus, id a communitate, & ea, quam exposui, caritate, atque societate humana non abhorrebit: uicissimque iustitia, ut ipsa se fundet usu in ceteras uirtutes, sic illas expetet. **V** I R T U T I S splendor & Aristot. v. Eth. ad Nicom. Η δικαιοσύνη κρατίστη τῶν ἀρετῶν, οὐθ' ἔσπερος οὐθ' ἑαίς οὐτῶ θαυμασιώσ. Excelsiorem hanc uocant D. Ambr. Beneficentiam uero splendidiorē. **B** E N E F I C E N T I A, & Beneficentia, alij scribunt. **Q** U A M eandem & pronomen pro aduerbio usurpatum esse, notauit Valla, & Linacer, & alij. **N** I S I lacepsus iniuria; & uim enim ui repellere licere, ait Modestinus lib. 3. ff. de Iustitia, & iure: infidari autem non licere. Videndus Agellius lib. vi. cap. 14. Furē nocturnum, Spoliatorē, & Vim inferentem impune occidi posse, scripsit Plato. **S** V N T autem priuata nulla natura, & id est, primo ortu. nam natura in medium omnia protulit. uide paullo post. **V** T qui bello potiti sunt; & bellum gerentes. Alij legunt: Aut bello, ut qui uictoria potiti sunt. fortasse non male. **A** R P I N A S, *Tusculanus* & exemplo uititur familiari. nam Arpini Cicero natus; in Tusculano uero uillam habuit magnificam. **D** E S C R I P T I O, & id est, distributio. Legendum autem hoc loco, **D** I S C R I P T I O. **I** U S humanae societatis. & Ius humanum Lilius dicitur. **V** T praclare scriptum est a Platone, & in epistola ad Architam Tarentinum. sunt autem haec uerba Platonis: ἄλλα κρείννο δ' εἶ σε ἐνθυμίσθηαι. ὅτι ἕκαστος ἡμῶν οὐχ' αὐτῷ μόνον γέγονεν, ἀλλὰ τῆς γενέσεως ἡμῶν τὸ μὲν τι ἡ πατρίς μερῆται, τὸ δὲ τι οἱ γεννησάντες, τὸ δὲ οἱ λοιποὶ φίλοι. De Fin. l. idem ait. Inde Adagium, Homo homini deus. Seneca: Alijs uiuere oportet, qui sibi uiuere uelit. *Tusc. l.* Quae est, ait, in hominum genere natura melior, quam eorum, qui se natos ad homines seruandos arbitrantur. **P** A R T E M patria, partem parentes uindicant, partem amici; & hoc totum, ita ut a Platone scriptum est, reliqui. ipse enim Cicero Platonem hoc in loco a se conuerti fatetur. At ueteres libri duas uoces inducunt, Partem parentes. At ego historiam ipsam, & Platonis uerba, sequi malo, quam fluxam, incertamque librorum fidem. cum praesertim facile potuerit error nasci ex uoce Partē, ter repetita. Quod saepe contingit in similibus locis. Libro etiam de Fin. 11. Non sibi, inquit, se soli natum meminerit, sed patriae, sed suis. Nec dubitandum, quin uno uerbo Suis, parentes primum, deinde amicos complexus sit. **A** T Q U E, ut placet Stoicis, & particulam Vt abundare, ut inferiorum uerborum ordo consistat, opinor. in eaq. opinione confirmor, auctoritate duorum meorum ueterum librorum. Chrysippum huius sententiae auctorem facit Cicero de Fin. 111. Vide & de nat. de. 11. **M** U T A T I O N E officiorum, & sic quattuordecim mei ueteres libri, & unus Tertij. & recte. nam illud, Communes utilitates in medium afferre, nihil aliud significat, quam ut officium pro officio reddatur: ego illud, quo tu indiges; tu, quo indigere me uides. ita fit permutatio quaedam, humanae uitae necessaria, & secundum naturam, quam debemus ducem sequi. **T** U M artibus, tum opera, & Plato, τὸ τὰ αὐτοῦ πράττειν. **F** U N D A M E N T U M autem iustitiae est Fides. & beneuolentiae fidem hominem homini mansuetum, & mitem reddere, ait Plutarchus. **D** I C T O R U M, conuentorumque. constanria, & Agell. lib. xx. cap. 1. Hanc fidem maiores nostri, non modo in officiorum uicibus, sed in negotiorum contractibus sanxerunt, maximeque, in pecuniae mutuatitiae usu, atque commercio. **A** U D E A M U S imitari Stoicos, & Augustinus in Dialectic. ait, Ciceronem nimium Stoicos irridere, in uocum originibus inquirendis. **C** R E D A M U S Q U E, quia fiat, quod dictum est, appellatam Fidem. & idem ait ad Tironem, lib. xvi. ep. 12. Tu musis nostris para, ut operas reddas, nostra ad diem dictam fient. docui enim te, Fides ἔτυμον quod haberet. Et lib. 11. de rep. apud Nonium: Fides nomen ipsum mihi uidetur habere, cum sit, quod dicitur. **S** E D iniustitiae duo genera sunt; & Platonis est haec diuisio, lib. v. de Leg. **A** U T ira, & hinc Sallustius in Caesaris oratione, Odiū, amicitiam, iram, atque misericordiam a consultoribus expellit. **N** E C obstitit, si potest, iniuriae, & id etiā ait Vlpianus l. Cornelia de falsis. **S** I parentes, aut amicos, aut patriam deserat. & Caes. vi. Bell. Gall. ait, qui milites secuti non essent, eos in desertorum, ac proditorum numero duci. Plutarchus in Agefilao ait ijs matrimonio a Lacedaemonijs interdici, omniumque contumelijs exponi. Verbum Socios, hic alij admiscunt; Amicos, delentes. contra librorum ueterum omnium fidem. Hoc autem dictum est e Stoicorum senten-

sententia. qui aiebant, omnia peccata paria esse. Parad. III. & de Fin. lib. IV. ΑΤ ΟΥΕ illae quidem iniuriae, & Aristoteles lib. V. cap. 3. Πολ. Δια δὲ φέρον σασι δ' ἄλλοι οἷα ἰδὴ κινῶντες, δ' ἐδίωτες μὴ δ' ὄσι δ' ἄλλοι, οἱ μὲν λοντες ἀδίκησθαι, οὐλόμενοι φέουσι πρὶν ἀδικηθῆναι. MAXIMAM autem partem ad iniuriam faciendam aggrediuntur nonnulli, ut adipiscantur ea, quae concupierunt. & Maximam partem, ualet, Plerique homines. Ut apud Caesarem, lib. IV. Bell. Gall. Maximam partem lacte, & casco uiuunt. Contraria igitur uidentur, Maximam partem, & Nonnulli. non enim eadem in sententia significari possunt & multi, & pauci. quare nulla dubitatio est, quin sequi debeamus eos libros, a quibus abest, Nonnulli, Graeci, ὅς δ' ἐπιτο πλείονος ἐπίπαν δέ, ὅς τὰ πολλὰ δέ. Vt adipiscantur ea, quae concupierunt: apud Lium Tullia maritum, Tarquinius, & uxorem & Seruum socerum, regni cupiditate, necant. In quo uitio latissime patet auaritia. & auri sacra fames, ait Poeta. ΕΡΡΕΤΥΝΤΥΡ autem diuitiae? Arist. lib. I. Pol. c. 6. Οσοι δὲ καὶ τοῦ εὐζῆν ἐπιβάλλονται, τὸ πρὸς τὰς ἀποκαύσεις τὰς σωματικὰς (ἡτοῦσι). SPECTAT ad opes, & ad gratificandi facultatem. & Opes dicuntur, non diuitiae, sed honores, auctoritates, & potestates, quae ex diuitijs nascuntur: quibus egenos adiuuamus. Diuitiae autem ad usum humanum pertinent. Hanc differentiam ponit Cicero in Laelio, ubi ita est: Diuitiae, ut utare; opes, ut colare. QVI suis fructibus exercitum alere non posset. & Exercitus populi Romani, quattuor legiones erant, binae singulis consulibus attributae: in singulis autem legionibus, extremis reip. temporibus, peditum sex millia fuere: quod Plutarchus in uita Ciceronis, epistolae ad Atticum, & alia praeterea ueterum testimonia declarant. nam Africani minoris aetate non amplius quattuor millibus ducentis peditibus in legione fuisse, id est, uelites mille ducentos, hastatos totidem, principes totidem, triarios sexcentos, Africani comes Polybius perspicue docet. Quo igitur tempore in quattuor legionibus nigtiquattuor millia peditum fuere, tunc menstruum stipendium totius exercitus fuit, centum & octo scutorum millia. singulis enim diebus denarium pro stipendio singulos pedites accepisse, auctor est Tacitus lib. I. & Plinius lib. XXXIII. cap. 3. Quod si addatur equitum stipendium, qui erant in singulis legionibus trecenti, haud paulo maior summa fiet. Nec centurionum par stipendium cum priuato pedite fuisse, uerum aliquanto amplius, uerisimile est. Haec ideo collegi, ut M. Crassi pateat immensa cupiditas opum; qui, cum Romanorum ditissimus esset, sibi tamen diues non esse uideretur: quando ali suis fructibus non posse populi R. exercitum non intelligeret. quod ei Cicero in Paradoxo quoque obiecit. Multi, inquit, ex te audierunt, cum diceres, neminem esse diuitem, nisi qui exercitum alere posset suis fructibus: quod populus R. tantis uectigalibus iam pridem uix potest, ergo, hoc proposito, numquam eris diues ante quam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut ex eo tueri VI. legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia possis. Quo loco, IV. legiones, qui erat integer exercitus populi Romani, non, VI. legendum omnino crediderim. Exercitum in Crassi uita Plutarchus quoque nominat. Plinius lib. XXXI. cap. 10. hoc dictum ad unam legionem restringit, utpote qui non eodem in Crassum, quo Cicero, flagrabat odio. M. Crassus, inquit, negabat locupletem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset, in agris suis H-S uicies centena millia possedit. N V L L A sancta societas, nec fides regni est, & Lucanus lib. I.

Nulla fides regni socijs, omnisq. potestas

Impatiens confortis erit. —

Cuius rei exempla sunt, Romulus, & Remus; Romulus, & Tatius; Triumuii, M. Crassus, C. Iulius Caesar, & Cn. Pompeius; Lepidus, Antonius, Augustus. Idem Lucanus subdit hoc exemplum:

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

DECLARAVIT id modo tempestas C. Caesaris, & in quibusdam antiquis libris, Temeritas C. Caesaris: uerum, Tempestas, malim, quasi turbo, & procella: quo respicit, apteq. refertur uerbum infra positum, Peruerit. est enim nimis lene uerbum, Temeritas, in eum, qui omnia iura diuina, & humana peruerit: cum sit immanitas potius appellanda, quam temeritas: ut infra, in eundem Caesarem: Quo detestabilior est eorum immanitas, qui lacerauerunt omni scelere patriam. C. Caesaris: qui, teste Plutarcho, malebat in paruo opidulo primus esse, quam Romae secundus, hinc illud Lucani lib. I.

Nec quemquam iam ferre potest, Caesar ue priorem,

Pompeius ue parem.

IVRA diuina, & aerarium inuadendo, ingentem auri uim e Capitolio furando, templa diuum donis referta expilando. HVMANA & patriae arma inferendo, libertatem reip. opprimendo, societatem, & regna pretio uendendo, urbes ad deditionem paratas diripiendo. OPINIONIS errore & putauit enim se beatum fore oppressa rep. quod seculus accidit. IN maximis animis, & c. & Plutarchus in Demetrio ex Platone, ὅτι καὶ κακίαι μεγάλας ὡς περ ἀρετῶν αἱ μεγάλαι φύσεις ἐκφέρουσι. Id est: Vitia magna, ut & uirtutes, ex magnis animis proficiuntur. CONSULTO, & cogitato & capto consilio, & cura adhibita.

CICERO

PRATERMITTENDAE autem defensionis, deserendiq. officij plures solent esse causae. nam aut inimicitias, aut laborem, aut sumptus suscipere nolunt; aut et negligetia, pigritia, inertia, aut suis studijs, quibusdamue occupationibus sic impediuntur, ut eos, quos tutari debeant, desertos esse patiantur. itaque uidendum est, ne non satis sit id, quod apud Platonem est in philosopho dictum; quod in ueri inuestigatione uersentur.

D 2 quodq.

quodq. ea, quae plerique uehementer expetunt, de quibus inter se digladiari solent, contemnant, & pro nihilo ducant, propterea iustos esse. nam, cum alterum iustitiae genus assequuntur, inferenda ne cui noceant iniuria; in alterum incidunt. discendi enim studio impediti, quos tueri debent, deserunt. itaque eos ne ad Remp. quidem accessuros putat, nisi coactos. aequius autem erat id uoluntate fieri. nam hoc ipsum ita iustum est, quod recte fit, si est uoluntarium. Sint etiam, qui, aut studio rei familiaris tuendae, aut odio quodam hominum, suum se negotium agere dicant; ne facere cuiquam uideantur iniuriam, qui, dum altero iniustitiae genere uacant, in alterum incurrunt: deserunt enim uitae societatem, quia nihil conferunt in eam studiū, nihil operae, nihil facultatum. Quoniam igitur, duobus generibus iniustitiae propositis, adiunximus causas utriusque generis, easq. res ante constituimus, quibus iustitia continetur; facile, quod cuiusque temporis officium sit, poterimus; nisi nosmet ipsos ualde amabimus, iudicare. est enim difficilis cura uerum alienarum. quamquam Terentianus ille Chremes humani nihil a se alienum putat. sed tamen, quia magis ea percipimus, atque sentimus, quae nobis ipsis aut prospera, aut aduersa eueniunt, quam illa, quae ceteris, quae quasi longo interuallo interiecto uidemus; aliter de illis, ac de nobis, iudicamus. quo circa bene praecipunt, qui uetant quidquam agere, quod dubites, aequum sit, an iniquum. aequitas enim licet ipsa per se; dubitatio autem cogitationem significat iniuriae. sed incidunt saepe tempora, cum ea, quae maxime uidentur digna esse iusto homine, eoque, quem uirum bonum dicimus, commutantur, sumiq. contraria; ut, non reddere depositum, etiam ne furioso promissum facere, quaeq. pertinent ad ueritatem, & ad fidem, ea migrare interdum, & non seruare, sit iustum. referri enim decet ad ea, quae propositi in principio, fundamenta iustitiae, primum, ut ne cui noceatur; deinde, ut communi utilitati seruiatur. ea cum tempore commutantur, commutatur officium, ut non semper sit idem. potest enim accidere promissum aliquod, & conueniunt, ut id effici sit inutile uel ei, cui promissum sit; uel ei, qui promiserit. nam, si, ut in fabulis est, Neptunus, quod Theseo promiserat, non fecisset, Theseus filio Hippolyto non esset orbatu: ex tribus enim optatis, ut scribitur, hoc erat tertium, quod de Hippolyti interitu iratus optauit. quo impetrato, in maximos luctus incidit. nec promissa igitur seruanda sunt ea, quae sint ijs, quibus promiseris, inutilia: nec, si tibi plus ea noceant, quam illi prosint, cui quidem promiseris, contra officium est, maius damnum anteponi minori: ut, si constitueris te curipiam aduocatum in rem praesentem esse uenturum, atque interim grauiter aegrotare filius coeperit, non sit contra officium, non facere, quod dixeris; magisq. ille, cui promissum sit, ab officio discedat, si se desitutum queratur. iam, illis promissis non standum est; quis non uidet, quae coactus quis metu, aut deceptus dolo promiserit; quae quidem pleraque iure praetorio liberantur, nonnulla legibus. Exsistunt etiam iniuriae saepe calumnia quadam, & nimis callida, & ualidiosa iuris interpretatione: ex quo illud, Summum ius, summa iniuria, factum est iam tritum sermone proferendum. quo in genere & in rep. multa peccantur: ut ille, qui, cum triginta dierum essent cum hoste pacis indutiae, noctu populabatur agros, quod dierum essent pacis, non nocturni iniuriae, nec nosser quidem

probandus est, si uerum est, Q. Fabium Labeonem, sen quem alium, (nihil enim praeter auditum habeo) arbitrum Nolanis, & Neapolitanis, de finibus agri a senatu datum, cum ad locum uenisset, cum utrisque separatim locutum, ne cupide quid agerent, nec appeterent, atque ut regredi, quam progredi, mallent: id cum utrique fecissent, aliquantum agri in medio relictum est: itaque illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminauit: in medio relictum quod erat, populo R. adiudicauit. decipere hoc quidem, non iudicare, est. quocirca in omni re fugienda est talis solertia. Sunt autem quaedam officia etiam aduersus eos seruanda, a quibus iniuriam acceperis. est enim ulciscendi, & puniendi modus: atque haud scio, an satis sit, eum, qui lacefferit, iniuriae suae paenitere; ut & ipse ne quid tale possit, & ceteri sint ad iniuriam tardiores. Atque in rep. maxime seruanda sunt iura belli: nam, cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per uim; cumq. illud proprium sit hominis, hoc belluarum: confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore. quare suscipienda quidem bella sunt ob eam causam, ut sine iniuria in pace uiuatur: parta autem uictoria, seruandi sunt ijs, qui non crudeles in bello, nec immanes fuerunt: ut maiores nostri Tusculanos, Aequos, Volcos, Sabinos, Hernicos in ciuitatem etiam acceperunt: at Carthaginem, & Numantiam funditus sustulerunt: nolent, Corinthum: sed credo illos secutos opportunitatem loci maxime, ne posset aliquando ad bellum faciendum locus ipse adhortari. Mea quidem sententia, paci, quae nihil habitura sit insidiarum, semper est consulendum. in quo si mihi obtemperatum esset, si non optimam, ad aliquam remp. quae nunc nulla est, haberemus. Et cum ijs, quos ut deiceris, consulendum est: tum ijs, qui armis positis, ad imperatorum fidem confugiunt, quamuis mirum aries percusserit, recipiendi sunt. in quo intopere apud nostros iustitia culta est, ut ijs, qui ciuitates, aut nationes deuictas bello in fidem recepissent, earum patroni essent more maiorum. ac belli quidem aequitas sanctissime feriali populi R. iure perscripta est: ex quo intelligi potest, nullum bellum esse iustum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum ante sit, & indictum. Pompilius imperator tenebat prouinciam, in cuius exercitu Catonis filius tiro militabat. cum autem Pompilio uideretur unam dimittere legionem, Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisit: sed, cum amore pugnandi, in exercitu remansisset, Cato ad Pompilium scripsit, ut, si eum pateret in exercitu remanere, secundo eum obligaret militariae sacramento; quia, priore amisso, iure pugnare cum hostibus non poterat. adeo summa erat obseruatio in bello mouendo. Marci quidem Catonis senis est epistola ad Marcum filium, in qua scribit, se audisse eum missum factum esse a consule, cum in Macedonia bello Persico miles esset. monet igitur, ut caveat, ne proelium ineat: negat enim ius esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. Equidem illud etiam animaduerto, quod, qui proprio nomine perduellis esset, is hostis uocaretur, lenitate uerbi tristitiam rei mitigante. hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. indicant duodecim tabulae, Aut statuas dies cum hoste: nemque, Aduersus hostem aeterna auctoritas. quid ad hanc mansuetudinem addi potest, eum, quicum bella geras, tam molli nomine appellare; quamquam id

nomen

nomen durius efficit iam uetustas : a peregrino enim recessit, & proprie in eo, qui contra ferret arma, remansit. cum uero de imperio decertatur, belloq. quaeritur gloria, causas omnino subesse tamen oportet easdem, quas dixi paullo ante iustas causas esse bellorum. sed ea bella, quibus imperij gloria proposita est, minus acerbiter gerenda sunt. ut enim, cum ciuilitate contendimus, aliter, si est inimicus, aliter, si competitor; cum altero certamen honoris, & dignitatis est, cum altero capitis, & famae: sic cum Celtiberis, cum Cimbris bellum, ut cum inimicis, gerebatur, uter esset, non uter imperaret; cum Latinis, Sabinis, Samnitibus, Poenis, Pyrrho de imperio dimicabatur. Poeni foedi, fragi, crudelis Hannibal, reliqui iustiores. Pyrrhi quidem de captiuis reddendis illa praeclara sententia est:

Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis:

Nec cauponantes bellum, sed belligerantes, Ferro, non auro, uitam cernamus utrique. Vosne uelit, an me regnare heri, quid uel seruat fors, Virtute experiamur. & hoc simul accipe dictum: Quorum uirtuti belli fortuna pepercit, Eorundem me libertati parcere certum est. Dono: ducite: doq. uolentibus cum magnis dijs. Regalis sane, & digna Aeacidarum genere sententia. Atque etiam, si quid singuli, temporibus adducti, hosti promiserint, est in eo ipso fides seruanda: ut primo Punico bello Regulus, captus a Poenis, cum de captiuis commutandis Romam missus esset, iurassetq. se rediturum, primum, ut uenit, captiuos reddendis in senatu non censuit: demde, cum retineretur a propinquis, & ab amicis, ad supplicium redire maluit, quam fidem hosti datam fallere. Ac de bellicis quidem officijs satis dictum est.

EXPLANATIO

INIMICITIAS, & quas sustinere, graue est, si inopem contra potentem defendas. **LABOREM**, sine quo nil confici potest. **SUMPTVS** qui admodum necessarij sunt & in publica re, & in priuata. **VIDENDVM** est, & modeste dissentit a Platone, Philosophorum sententiam in sexto de rep. comprobante. uide Cic. lib. III. de Fin. **IN** philosophos dictum; & In, cum laude. Sic locutus in Bruto, III. de Diuin. & I. de Legibus. **DISCENDI** studio impediti, quos tueri debent, deserunt. & Beneficentia legitur doctrinae anteponeuda. Huiusmodi philosophos, qui in ueri tantum inuestigatione uersantur, reprehendit Lactantius lib. I. cap. 16. Epictetus apud Agellium lib. XVI. cap. 19. *Ανευ του πράττειν, μέγιστον τού λέγειν.* Epictetus autem ipse, teste eodem Agellio lib. xv. cap. xi. urbe eiecctus. Et Cicero ad Varro- nem, Fam. lib. IX. Quis, inquit, hoc non dederit nobis, ut, cum opera nostra patria siue non possit uti, siue nolit, ad eam uitam reuertamur, quam multi docti homines fortasse non recte, sed tamen multi etiam reip. praefereudam putauerunt. **STVDIO** rei familiaris tuendae, & quod laudabile esse, non dubium est. pater enim, procreandis, educandisq. liberis, reip. seminaria parat: seque, & suos honesta aliqua arte exercendo alit. **ODIO** quodam hominum, & μισανθρωπία. Ne facere cuiquam uideatur iniuriam. & cum tamen faciant: quia uitae societatem deserunt. **IN alterum incurritur**: & quod stultorum est proprium. **NESI nosmetipsos ualde amabimus**, & quae φιλαυτία est. Inde Pindarus:

τὸ σικεῖν πρέει, ἀλλοτρίων δ' οὐ μέλει.

Id est: Propria premunt, aliena non mouent.

DIFFICILIS cura & molesta. **TERTIANVS ille Chremes** & in comoedia Heautontimor- meno. Scribit autem D. Augustinus, cum Romae in teatro hic uersus recitaretur, uniuersum populum acclamasse. **ALITER** de illis, ac de nobis, iudicamus. & minus illis consulere studemus, quam nobis. **QVOD dubites**, & huc pertinet prouerbiu illud, apud Senecam: Quod dubites, ne feceris. **AEQVI- TAS** lucei ipsa per se, & Arist. lib. II. Rhet. hoc illustrat exemplo Sapphus, & Alcaei. **NON reddere depositum**, & hoc, & quod de furioso subiungitur, ad illud, infra positum, refero, Sit iustum, particulam enim, Non, quae est in plerisque antiquis libris, (nam a duobus abest, tribus autem alijs est addita) numquam sustulerim. ea uero si retinetur: non potest haec sententiae pars cum superioribus coniungi. siquidem, non reddere depositum, & promissum non facere, numeranda non uidentur inter ea, quae iusto di- gna sunt homine. quare infra referantur: ut dicatur, iustum esse nonnumquam, depositum non reddere, nec promissum facere. Illud autem, Etiam ne furioso, licet aperte corruptum, mutare tamen non audeo: opem libri ueteris exspectabo: (nam omnes mei consentiunt cum impressa lectione, uno excepto, in quo pro Furioso, Furiose legitur) interea placet relinquere, in quo aliorum exercentur ingenia. sententia quidem satis patet. sed ipsa uerba aut abundant, aut certe mendo non uacant. non enim haerere cum eo debent, Promissum facere, sed cum eo, Non reddere depositum. nam libro quoque III. loquitur Cice- ro, non de promisso furioso non faciendo, sed de deposito furioso non reddendo. cum enim, exemplis ali- quot adductis, satis probasse, pacta, & promissa non esse seruanda, sibi uideretur: haec subiunxit: Ergo & promissa non facienda nonnumquam, neque semper deposita reddenda sunt. si gladium quis apud te sa- nae mentis deposuerit, repetat infamens; reddere peccatum sit; non reddere, officium. **Ea migrate interdum**, & non seruare, sit iustum. & Migrate, antequam dixit, pro, mutare. Sic & in decem meis ueteribus libris, & in uno Tertij, & in ijs, quos primi olim impressores fideliter ex antiquis descriptos, nulla adhibita coniectura, ediderunt, legi animaduerto. Huius autem uerbi uim primus olim Pater meus indicauit, in eo loco lib. III. de Fin. Qui id conseruaret, cum iustum; qui migraret, iniustum fore. Quod quia du- rius uisum iri suspicabatur, confirmauit duobus exemplis: uno, lib. III. de Leg. Quod quis earum rerum migrasset, noxae poena par esto. Altero, lib. I. de Diu. Ne communia iura migrate uideatur, sic enim legit ex antiquis libris, non, Communi iure. **NE cui nocetur**, & noceretur enim furioso. si ei redderetur gladius depositus. **COMMUNI utilitati seruatur**, & nam, si Phoebus Phactonti promissum negasset,

non

non tantum factum fuisset orbis incendium. uide Ouidium Metam. 2. **V T** *infabulis est*, & Cic. de nat. de. III. Vide Ouid. Metam. xv. Plutarchum, Hyginum cap. 47. & 250. Virg. lib. vii. & Pind. od. 3. Pyth. & Plutarchum in Theseo. Plato lib. III. de Leg. *Καὶ ὅταν γέ ο πατήρ ἢ γέρον, ἢ καὶ σφί δρα νεανίας, μὴ δὲν τῶν καλῶν καὶ τῶν δικαίων γινώσκων, ἐυχεται μάλᾳ πρόθυμος ἐν παύμασιν ἀδελφοῖς ἢ τοῖς γενεμένους ἕνεσθαι πρὸς τὸν δυσυχῆς τελευτήσαντα ἰππύλοντον.* **IRATVS** & quod ab ea Phaedram coniugem de interitu appellatam crederet, cum id a Phaedra, quae se ab Hippolyto reiectam iniquissime ferret, fictum crimen esset. **NEC** *promissa igitur seruanda sunt ea, quae sint ijs, quibus promiseris, inutilia* : & duo mei ueteres libri: **Nec** promissa igitur seruanda sunt ijs, quibus promiseris, inutilia si sint. **IN rem praesentem** : in iudicium. Verba Jurisconsultorum. **AUT** *deceperis dolo*, & decem mei ueteres libri, & unus Tertij, *Quae deceptus dolo*. unus omittit Aut, & Quae. **Metu** *Dolo*: De metu, Octauius; de dolo, Aquilius praetores leges primi tulerunt. **CALVMNIA** *quadam*, & quae fit uel falsa accusatione, uel praua interpretatione scripti, aut legis. **SVMVMVM** *ius, summa iniuria*. & ex Terentij Heautontimorumenos: apud quem, **Summum ius, summa malitia**, apud Columellam de re rust. **Summum ius, summa crux**. Iurisconsulti appellant ius strictum: Aristoteles, *ἀριστοδίκαιον*, id est ius exactius, duriusque. **QVO** *in genere & in re, multa peccantur*, & miror, hunc locum mendosum a quibusdam haberi. Mei omnes libri cum uulgatis consentiunt: sententia patet: & quod alijs uisum est durius, unde orta est mutandi uoluntas, id uisatum esse, exemplis probemus. De nat. de. I. I. Empedocles multa peccans. Pro Murena: Non multa peccas. Et paulo post: Nihil peccare. Tacitus quoque, *Magna peccare, dixit*. Est enim, **Multa**, pro, in multis rebus: ut, Non multa peccas; pro, non multum in rebus a te peccatur: **Multa** peccantur in rep. pro, **Multis** in rebus peccatur in rep. Sic enim conuerto: & opinor, recte. **NOCTV** & Ephorus apud Strabonem Thracium commentum dicit aduersus Boeotos. uide Proverbium, *Θράκεια παρέρεσις*. Cleomenes Lacedaemonius, cum Argiuis septem dierum indutias pactus, tertia nocte fidem fefellit. Plut. in Apophthegm. Laconicis. **Q. FABIVM** *Labeonem, seu quem alium*, & simile quid narrat Valer. lib. vi. cap. 3. qui ait, cum regem Antiochum superasset, & ex foedereicto dimidium partem nauium accipere deberet, medias omnes secuisse, ut eum tota classe priuaret. **HAVD** *scio, ansatis sit*, & idest, parum abest, quin existimem satis esse. **VT** *& ipse ne quid tale posthac*, & ex meis antiquis libris, unus habet, **Audeat**, unus, **Committat**; unus, **Faciat**, & in spatio, quod uersus dirimit, explanandi causa, **Committat**; quattuor, **Faciat**; unus pro **Posthac**, habet, **Postcat**: uerbum scilicet addere uoluit, qui uerbo sententiam carere cognouerat: sex, & unus Tertij, **Posthac**, nullo adhibito uerbo. Quae uarietas aperte declarat, quodcumque uerbum addatur, siue, **Faciat**, siue, **Audeat**, siue, **Committat**, ut erat in peruulgatis, glossemata esse omnia: cum per se, sine uerbo, sententia consistat. **CVM** *sint duo genera decertandi*, &c. & Isocrates: *Πολλὸν, αἰτ, καλὸν τῆ φύσει τῶν ἀνθρώπων ὑπαρχόντων, αὐτοὶ πλείω τῶν ἀναγκαίων προσεξευρήσαμεν, πολέμους, καὶ εἰσέσεις ἡμῖν αὐτοῖς ἐμποίησαντες.* Idest, Ad multa mala, quibus natura hominum obnoxia est, nos plura quoque necessarijs cogitauimus, addentes bella, seditionesque. **HOC** *belluarum*: & imitatus forsitan est Hesiodum I. de re rust. ibi:

τὸν δὲ γὰρ ἀνθρώποισι, &c.

PARTA *uictoria*, & August. lib. I. de Ciu. Dei negat de Romanis uere dici,

Parcere subiectis, & debellare superbos:

VT *maiores nostri* & amplificandae magis urbis gratia, si uerum dicere uelimus, quam humanitate adducti. **TUSCVLANOS**, *Aequos, Volscos, Sabinos, Hernicos* & Tusculani donati ciuitate sunt anno **CCCLXXV**. Liu. lib. vi. Plut. in Camillo, Valer. lib. vii. cap. 3. Sabini, Romanis iuncti, unam ciuitatem ex duabus fecerunt, & omnia sua Romam transfulerunt. Liu. I. I. Dionys. lib. 2. Plut. in Romulo, Florus lib. I. cap. I. Hernici a Q. Marcio in dedicationem accepti, anno **CDXLIX**. Contra Aequos, Volscosque, saepe bellatum lego: nusquam in ciuitatem receptos. Florus lib. I. peruicacissimos, & quotidianos hostes appellat. **CARTHAGINEM**, & **Numantiam** & utramque Scipio Aemilianus euerit. or. in Rullum. Pro Murena duos terrores imperij Romani nominat. Vide & de Senectute. Carthaginem aemulam Romani imperij dicit Liuius. **CORINTHV M**: & quam Mummius euerit: de quo uide lib. 2. elogium. Velleius, Plin. lib. xxxiv. cap. 2. epit. Liu. lib. LII. Orof. lib. IV. cap. 3. Eutropius lib. IV. cap. 3. Ea incensa, nomen aeri Corinthio inditum. Horatius Bimarem, idest, *διβάλασσαν* dicit, in Isthmo sitam: qui hinc Ionio mari alluitur, inde Aegaeo. **SECVTOS** & in euertenda Corintho. **OPPORTVNITATEM loci** & Graeciae compedes propter Isthmum Philippus iunior dixit, Plut. in Arato. Vel, quod Isthmij Neptuni uestibulum, Pind. Od. 13. Olymp. Vel, quia superciliosa, Straboni. Vel, quod officina omnium artificum, & commune Europae, Asiaeq. emporium, Straboni, Thucydidi, Orofio. Vel, quod oculus Graeciae, Ciceroni; Achaiae caput, Graeciae decus, inter duo maria, Ionium, & Aegaeum quasi spectacula opposita, Floro. Vel, quod *ἀφνειος*, Homero, idest diues. **SED** *credo illos secutos opportunitatem loci maxime*, & mei omnes ueteres libri pro, Illos, habent, Aliquos, in quorum uno tamen, in spatio, quod uersus dirimit, legitur, **Alias**, Eos. Ut uidere liceat, unde uarietas orta sit. Aliquos, si placet, sensus erit: Exijs, qui Corinthum euertendam censuerunt, alios alia spectasse, aliquos autem opportunitatem loci maxime. Aliquid secutos, uideo nonnullis placere: quod mihi multo minus placet, quam, Aliquos secutos: nec tamen eorum iudicio meum antepono. cum ijs facit Tertij liber. **PACI**, *quae nihil habitura sit insidiarum*, & nam Plato inane esse pacis nomen in terris dicit. Inde Isocrates: *Νῦν οὐ διαλυσιμέθα, ἀλλ' ἀναβαλλόμεθα τοὺς πολέμους, καὶ ἂν ἀντιθέμεντες καὶ ἐν ἀντικεῖν ὄντι διαβόμεθ' ἀλλήλους.* Idest: Nunc bella non componimus, sed in id tempus differimus, dum alios alij extremis cladibus afficiamus. **S I**

enibi

mibi obtemperatum esset, & a Pompeio, & Caesare: nam Cicero utriusque pacis auctor fuit, crebro ad Caesarem scribendo, Pompeium crebro rogando, & utrumque mitigando, & placando. quod Plutarchus scriptum reliquit. Id in multis quoque eius epistolis legimus. *QVAE nunc nulla est*, & nam civilitatem animam esse civitatis, scripsit Isocrates. ea si non est, civitas nulla est. *QVAMVIS murum aries percussit*, & *συνεκδοχικῶς*: species pro genere: idest, quamvis quiddam intercesserit hostile. Arietem inuenere prius Carthaginenses, cum castellum apud Gades captum demoliri conati sunt. signum manibus sustentantes, murum uerberabant. Tertullianus de Toga, Carthaginenses sui inuenti admiratores dicit, nouum, & extraneum fuisse ratos, cum Romani aduersus se uerterentur. *EARVM patroni essent*. & ut Sicularum Marcelli, Allobrogum Fabij, idest, eos & in senatu, & in iudicijs defenderent, eorumque curam haberent. *FETIALI iure* & Fetiales, foederum, pacis, belli, indutiarium, oratorum iudices sunt. Cic. de Leg. lib. 1. A Numa Pompilio institutos, scribit Plut. in Numa. De ijs, idem Plut. in Camillo, & Probl. *EXII.* Dionys. lib. 2. Agell. lib. xvi. cap. 4. Seru. in Aen. x. Varro Fetialem ait dici a Fide, & Faciendo. Dionysius ait eos dici posse *εἰς νόδ' ἰκούς*. *REBUS repetitis* & Plin. lib. xxii. cap. 2. *DEVNCIATVM, & indictum*. & nempe legatis uiolatis, quod nomen apud omnes nationes sanctum, inuiolatumque semper fuisse, scribit Caesar de bello Gall. lib. III. Vnde Corinthijs bellum illatum, ob legationis ius uiolatum. oratio pro lege Manilia, Asconius, Strabo lib. IIX. Tarentinis eadem causa bellum illatum. Valerius Max. lib. 2. cap. 2. & epit. Liu. lib. xii. ubi etiam agitur de legatis Romanorum, uiolatis a Gallis Senonibus. Vide & Plinium lib. xxxiv. cap. 6. de legatis Romanis interfectis. Vel aliqua alia iusta de causa. *CATONIS filius* & hunc militasse cum Paulo Aemilio, auctor est Plutarchus in Catone censorio: itaque recte legendum hic opinabatur Pater, non, Pompilius, sed, Paullus Aemilius: qui Persen, Macedoniae regem, deuicit: cum quo militasse Catonis filium, infra cognoscitur, & ex Phil. viii. in extremo. *DMISIT*: & missionum causae tres: Honestas, tempore militiae impleto, ut hic: Caussaria, aliquo uel animi, uel corporis uitio: Ignominiosa, propter delictum. Vide tit. de re militari, in Pandectis. *MILTIAE sacramento* & cuius formulam uide apud Agellium lib. xvi. cap. 4. & Liu. lib. 2. Victor . . . reuertar ex acie: si fallat, Iouem patrem, Graduumque, Martem, aliosque, iuratus inuocat deos. *ADEO summa erat obseruatio in bello mouendo*. & mei omnes libri cum impressa lectione faciunt. Octauius tamen Pantagathus legendum putabat, Adeo sancta erat obseruatio in bello. *MARCI quidem Catonis senis est epistola* & exstat apud Agellium. Plut. in Catone. *BELLO Persico* & cum Perse, Philippi filio, ultimo Macedonum rege, gesto, non cum Persis. Itaque sunt, qui legant, Bello Perseo. contra ueteres tamen libri. *QVEM nunc peregrinum dicimus*. & Hostis enim, idest peregrinus, antiquitus dicebatur, qui in urbe acceptus aequalis erat ciuibus. inde uerbum Hostire, pro aequare. & Hostimentum, apud Plautum Astiariaria, pro compensatione. & Hostorium, instrumentum, quo mensura, ne quid desit, aut superfit, aequatur. Inde Ennius, Achille, apud Nonium: Serua ciues: defende hostes, cum potes defendere. *STATVS dies* & idest, constitutus. Sic & in legibus xii. Tabularum, apud Cic. de Legibus. Macr. lib. Sat. i. cap. 13. Agell. lib. xx. cap. 1. *ADVERSVS hostem* & idest, ut ne peregrinus ciuis Romani bona quantumuis diuturno usu acquirere, & usucapere possit: sed ius dominij integrum, & inuiolatum perpetuo maneat. *AETERNA auctoritas*. & idest, uindicandi potestas. *IUSTA causas bellorum*. & unam, pro patria; alteram, propter fines propagandos. Eas enim recenset Demosthenes Olynth. *Ἰσασι γὰρ ὀτινῶν οὐχ ὑπὲρ δόξης, οὐδὲ μέρους χάρας πολεμοῦσιν: ἀλλ' ὑπὲρ ἀνοσάσεως, καὶ ἀνδραποδισμοῦ τῆς πατρίδος*. *CVM ciuilitate contendimus*, & ita omnino legendum. itaque duodecim mei ueteres libri, & unus Tertij. alius, Ciue aliter. alius, Ciuibus. male. Mutationis originem uidere licet in uno meo, in quo, supra Ciuilitate, adscriptum est, Idest, cum ciue: ab eo, qui explanare uoluit, Ciuilitate. *ALITER, aliter*, & in foro, ad iudices, inimicum accusamus: in campo Martio, populi comitijs, cum competitorē. *CERTAM ENHONORIS, & dignitatis* & si citra iniuriam fiat. quod ait Hesiodus in Ergis, ibi:

Ὅτι δ' ἀρα μῶν ἐν ἐρίδων γένος, &c.

SI est inimicus, & hinc Isocrates: *Ἐξεί τῶς ἐχθροῖς ἐπιθέσθαι ταῖς ἀλλήλων ἀμαρτίαις*. *CELTIBERRIS*, & quorum urbs prima Numantia. contra eos acerrima bella gesserunt populi R. nomine Cato Censorius, Ti. Gracchus, C. Metellus Macedonicus, T. Didius, Fuluius Flaccus. *CIMBRIS* & a C. Mario, v. consule, deuictis, anno *DCLII*. De quo elogium adscribere placet, quod in antiquo lapide legitur.

C. Marius . Pr . Tr . pl . Q. AVGV . TR . MIL . EXTRA
Sortem . Bellum . cum . IVGVRTA . REGE . NVMID
Gessit . Eum . cepit . et . TRIVMPHANS . IN
Iouis . Aedem . Secundo . Consulatu . ANTE . CVRRVM . SVVM
Duci . iussit . Tertium . CONSVL . APSENS . CREATVS
est . Quartum . Consul . Teut(N)ORVM . EXERCITVM
Deleuit . Quintum . consul . CIMBROS . FVGAVIT . EX . IEIS . ET
Teutoneis . iterum . TriumphAVIT . REMP . TVRBATAM
Seditionibus . Tr . Pl . et . Praetor . ui . qui . armati
Capitolium . occupauerant . Sextum . consul . uindicauit
post . lxx . annum . patria . per . arma . ciuilia . pulsus
armis . restitutus . Consul . Septimum . factus . est
de . manubiis . Cimbricis . et . Teutoniceis . Aedem . Honori
et . Virtuti . fecit . ueste . triumphali . calceis . puniceis

Vide

Vide Plut. in Mario, & Sertorio, Florum lib. III. cap. 3. epit. Liu. lib. LXVII. & LXIX. Appianum in Celtico, Orof. lib. v. cap. 16. Eutropium lib. v. cap. 1. POENI foedifragi? Ter fidem fregerunt Poeni, Inde Val. Max. lib. VII. cap. 4.4. Terrarum orbe infamis Punica calliditas. Liviis: Fides Punica religione. Et: Inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil ueri, nihil sancti, nullius dei metus, nullum iusiurandum, nulla religio, Iulius Capitolinus: Fides Punica. Aufonius Poenam fidem, & Graecam nominat, ad Paullum. Sallustius quoque Iugurtha: Punica fides, Plautus: Nemo me Poenus Poenior. Et Poenulo: Poenus plane est, quid uerbis opus? CRUDELLIS Hannibal, ob condiciones Saguntinis datas. DEDERITIS: tertia producta: quae corripitur in praeteritis, Virg. VI. Aen.

Egerimus, nosti, &c.

Vbi Seruius: Egerimus: Metri causa corripuit. CAMPONANTES bellum, Aeschylus *Επὶ ἐπιθῆκας*, unde Cicero sumpsit: *Καπηλαίων μάχην*. VITAM *cernamus* idest, de uita dimicemus. VTRIQUE. Vterque, est in uno meo uetere libro, & in Seruio, qui hunc Ennij uersum recitat Aen. XII. VOS *ne uelit, an me &* sic Virg. Aen. XI.

Vixet, cui uitam deus, aut sua dextra dedisset.

Vbi Seruius: Duplici ratione constat uictoria: aut uirtute, aut uoluntate fortunae. HERA, idest, dea. Sic Catullus, de Berecynthia, & Atti:

Procul a mea tuus sit furor omnis hera domo

Idem, ad Manlium, LXIII.

Hostia caelestes pacificasset heros.

Idest, deos. Eos autem dicit Euripides *τὸς ἐπαρτοῦς μάκαρας*. Ex meis ueteribus libris, quinque, pro Hera, habent, Fortuna domina. in duobus, supra Hera, adscriptum est, Idest, fortuna. in uno, supra, Hera, adscriptum, Idest, domina. Ut ex ijs quoque interpretationem petere liceat. LIBERTATI *parcere certum est.* idest, eorum libertati decreui parcere. DONO: *ducite:* Dono, inquit, uobis captiuos: ducite eos uobiscum. Ita hunc locum distinguendum esse, sententia ipsa contendit. AEA CIDARVM *genere* quos Pindarus celebrat. Isocratesq. ait neminem eos superasse generis nobilitate: procreatos nempe a Ioue inter semideos, Aeacum enim Iuppiter genuit, Aeacus Pelcum Achilles patrem, Achilles ex Deidamia Neoptolemum, cui Pyrrho quoque nomen fuit. Tharitas deinde, longo interuallo, (nam nomina periere) Alceten, Alcetes Arymban, Arymbas Aeaciden, Aeaçides Pyrrhum hunc, regem Epirotarum. Haec Plutarchus. Vide Iustinum lib. xvii. & Boccacium lib. XII. *Genere:* ita legendum, non, ut alij, contra ueteres omnes libros, Gente. FIDES *seruanda:* sic libri duo mei: unus, Obseruanda: undecim, & unus Tertij, Conseruanda. AD *supplicium redire maluit,* quod grauissimum tulit, insonnia necatus. Silus lib. VI. epit. Liu. lib. XI. Florus lib. 2. cap. 2. de uir. ill. cap. 40. Val. lib. I. cap. I. & lib. 2. cap. 4. Agell. lib. VI. cap. 4. Eutrop. lib. 2. cap. 3. Orof. lib. IX. cap. 4. Vide & Laet. lib. v. cap. 13. Aug. de ciu. D. lib. I. cap. 15. & 24. Cic. Parad. II. & in Pisonem. Horat. Carm. lib. III. od. 5. Senecam de prouidentia, & epist. lib. XVI. ep. 99. FIDEM *hosti datam fallere.* Lib. III. Est etiam ius bellicum, fidesq. iusiurandi saepe cum hoste seruanda. Philipp. XIII. Fallere, & Deferere fidem, dixit. Post uerbum, Fallere, in quibusdam libris leguntur sequentia, quae sunt & in duobus meis ueteribus: Secundo autem Punico bello, post Cannensem pugnam, quos decem Hannibal Romam misit adstrictos iureiurando, se redituros esse, nisi de redimendis ijs, qui capti erant, impetrassent: eos omnes censores, quoad quisque eorum uixit, cum peierassent, in aerarijs reliquerunt: nec minus illum, qui iureiurando fraude culpam inierat, cum enim permisso Hannibalis exisset e castris, redijt paullo post, quod se oblitum nescio quid diceret, deinde, egressus e castris, iureiurando se solum putabat, & erat uerbis, re non erat. Semper autem in fide, quid senseris, non quid dixeris, cogitandum est. Maximum autem exemplum est iustitiae in hostem a maioribus nostris constitutum. cum a Pyrrho perfuga senatus est pollicitus, se uenenum regi daturum, & cum necaturum: senatus eum, & C. Fabricius consul Pyrrho dedit, ita ne hostis quidem, & potentis, & bellum ultro inferentis, interitum cum scelere approbavit. Haec sunt, ut dixi, in duobus libris meis, & in quibusdam impressis. Sequitur, Ac de bell. &c.

CICERO

MEMINERIMVS autem, & aduersus infimos iustitiam esse seruandam. est autem infima condicio, & fortuna seruorum: quibus, non male praecipunt, qui ita iubent uti, ut mercenarijs ad operam exigendam, & iusta praebenda. Cum autem duobus modis, idest aut ui, aut fraude, fiat iniuria: fraus quasi uulpe-

culae, uis leonis uidetur: utrumque alienissimum ab homine est; sed fraus odio digna maiore. Totius autem iniustitiae nulla capitalior est, quam eorum, qui tum, cum maxime fallunt, id tamen agunt, ut uiri boni esse uideantur. De iustitia satis dictum est.

EXPLANATIO.

FORTUNA *seruorum:* de seruis uide, quae scripta sunt apud Arist. IX. Polit. Macr. Sat. lib. I. cap. II. Senecam Epist. lib. VI. ep. 3. Cic. Parad. V. Vide & Adagia. MERCENARIIS Graeci dicunt *θήτας*. AD *operam exigendam, & iusta praebenda.* idest, ut ab ijs opera quidem exigatur, iusta tamen aequae praebentur, ut mercenarijs. FRAVS *quasi uulpeculae, uis leonis uidetur:* huc spectat illud

illud Lyfandri dictum: *ἵπποι δὲ ἢ λεοντῆ μὴ ἐξικνῶται, τὴν ἀλωπεκὴν χρεὶ μεταλαμβάνειν.* Id est: Quo Leonina pellis penetrare nequit, uulpina assumenda. CAPITALIOR ξ uel, quod caput, & uitam petat; uel, poena capitis magis digna. EORUM, QUI & C, ξ peccant enim, & contra iustitiam, & contra ueritatem. Plato lib. II. de Rep. *Ἐχάτη γὰρ ἀδικία, δοκεῖν δίκαιον εἶναι, μὴ ὄντα.* Contra autem dixit Sallustius, Catilina: Esse, quam uideri, bonus malebat. in quo imitatus erat Aeschylum *Ἐπὶ ἐπὶ Θύβρις.*
Οὐ γὰρ δοκεῖν ἀριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει.

CICERO

DEINCEPS (ut erat propositum) de beneficentia, ac liberalitate dicitur. qua quidem nihil est naturae hominis accommodatius: sed habet multas cautiones. uidentium est enim, primum, ne obsit benignitas & ijs ipsis, quibus benigne uidebitur fieri, & ceteris: deinde, ne maior benignitas sit, quam facultas: tum, ut pro dignitate cuique tribuatur: id enim est iustitiae fundamentum; ad quam haec referenda sunt omnia. nam, & qui gratificatur cuiquam, quod obsit illi, cui prodesse uelle uideantur, non benefici, neque liberales, sed perniciosi assentatores iudicandi sunt; & qui alijs nocent, ut in alios liberales sint, in eadem sunt iniustitia, ut si in suam rem aliena conuertant. sunt autem multi, & quidem cupidi splendoris, & gloriae, qui eripiunt ab alijs, quod alijs largiantur: hiq. arbitrantur se beneficos in suos amicos uisum iri, si locupletent eos quacumque ratione. id autem tantum abest ab officio, ut nihil magis officio possit esse contrarium. Videndum est igitur, ut ea liberalitate utamur, quae pro sit amicis, noceat nemini. quare L. Sullae, & C. Caesaris pecuniarum translatio a iustis dominis ad alienos non debet liberalis uideri. nihil enim est liberale, quod non sit idem iustum. Alter locus erat cautionis, ne benignitas maior esset, quam facultates: quod, qui benigniores uoluit esse, quares patitur, primum in eo peccant, quod iniuriosi sunt in proximos: quas enim copias his & suppeditari aequius

est, & relinqui, eas transferunt ad alienos. inest autem in tali liberalitate cupiditas rapiendi plerumque, & auferendi per iniuriam, ut ad largiendum suppetat copiae. uidere etiam licet, plerisque, non tam natura liberales, quam quadam gloria ductos, ut benefici uideantur, face re multa, quae ab ostentatione proficisci magis, quam a uoluntate uideantur. talis autem simulatio uanitati est coniunctior, quam aut liberalitati, aut honestati. Tertium est propositum, ut in beneficentia delectus esset dignitatis. in quo & mores eius erunt spectandi, in quem beneficium conferetur, & animus erga nos, & communitas, ac societas uitae, & ad nostras utilitates officia ante collata. Quae ut concurrant omnia, optabile est; sin minus, plures causae, maioresq. ponderis plus habebunt. Quoniam autem uiuitur non cum perfectis hominibus, pleneq. sapientibus, sed cum ijs, in quibus, praeclare agitur, si sint simulacra uirtutis: etiam hoc intelligendum puto, neminem omnino esse negligendum, in quo aliqua significatio uirtutis appareat; colendum autem esse ita quemque maxime, ut quisque maxime uirtutibus his lemoribus erit ornatus, modestia, temperantia, ac ipsa, de qua iam multa dicta sunt, iustitia. nam fortis animus, & magnus in homine non perfectio, nec sapiente seruentior plerumque est: illae uero uirtutes bonum uirum uidentur potius attingere. Atque haec in moribus considerentur.

EXPLANATIO

DE BENEFICENTIA, ac liberalitate ξ supra: Iustitia, &c. & huic coniuncta Beneficentia, quam eandem uel Benignitatem, uel Liberalitatem appellare licet. **N**IL est naturae hominis accommodatius: ξ hoc enim est humanitatis proprium, quam hominis esse, uel nomen ipsum indicat. nempe *φιλανθρωπία*. **H**ABET multas cautiones: ξ Cicero tres enumerat: quae tamen si subdiuidantur, plures emergunt. **N**E obsit benignitas ξ Seneca de Beneficijs, lib. 2. cap. 14. **N**E maior benignitas sit, ξ exhaustetur enim fons liberalitatis. **I**D enim est iustitiae fundamentum; ξ supra dixit Fidem esse fundamentum iustitiae; hic, Liberalitatem. Vere. nam iustitia non potest esse sine fide, neque liberalitas sine iustitia. **Q**UOD obsit illi, ξ hinc Inimicorum dona: *ἀδωρα δῶρα*. **C**VI prodesse uelle uideantur, ξ uel ob aulam popularem, uel quod maiorem remunerationem spectent. Isocrates: *τεχνικῶν πολλῶντες ἀδωροῦνται, καὶ οὐ δόσιν, ἀλλ' ἐμπορίαν ποιούμενοι.* **P**ERNICIOSI assentatores ξ ita sex mei ueteres libri, & unus Tertij, octo, Perniciosi, & assentatores. **Q**VI alijs nocent, ut in alios liberales sint, ξ Prouerb. De alieno liberalis. **V**T si in suam rem aliena conuertant, ξ cum enim dando egere coeperunt, alienis bonis manus afferre coguntur. lib. 2. **S**UNT autem multi, ξ qualis Catilina, sui profusus, alieni rapax. **A**BEST ab officio, ξ abest Ab, a septem meis ueteribus libris, & uno Tertij, & uetere impresso. In eorum uno, Ab ab officio: & supra est adscriptum, & additum, Distat, deletumq. alterum Ab. Ex quo fortasse mendi origo patet. **L. S**ULLAE, ξ Sullae proscriptionem designat. Plutarchus in uita, App. lib. 1. Bel. ci. epit. Liu. lib. IX. de uir. ill. cap. 75. Valer. lib. IX. de crudelitate, Orosius lib. v. cap. 21. Eutrop. lib. v. De ea & Plin. lib. VII. cap. 43. Seneca lib. III. de ira, & decl. I. Lucanus lib. 2. & D. Aug. de Ciu. Dei, lib. 3. cap. 28. Ipse Cicero infra, lib. II. **C. CAESARIS ξ Curionem acre alieno leuauit. Suetonius de eius rapacitate plura dicit. Vide & Catullum. Seneca de Consol. cap. 9. C. Caesar, quem mihi uidetur natura rerum edidisse, ut ostenderet, quid summa uitia in summa fortuna possent, centies festertium cenauit uno die: & in hoc omnium adiutus ingenio, uix tamen inuenit, quomodo trium prouinciarum tributum una cena fieret. Summa autem efficit (incredibile dictu) trecenta feutorum millia. **I**USTIS dominis ξ qui opes illas uel a maioribus acceperunt, uel propria industria sibi peperere. **B**ENIGNIORES, quam res patitur, ξ monemur, de sorte, & summa nihil decedere oportere: de rebus, & prouentibus liberales**

E esse

esse nos posse. **IN proximos** : ꝑ parentes, liberos, uxores. **SYPEDITARI** ꝑ Mimographus :
Auarus, nisi cum moritur, recte nihil facit.

RE LIN QVI ꝑ hereditario iure. **IN EST autem &c.** ꝑ hoc pro Deinde subiunxit: quia dixerat, Primum in eo peccant. **QVAE ab ostentatione** ꝑ ut Appius Pulcher, qui sua ambitione Ciliciam exhausserat. Agellius, locum ex Laelio exponens: Beneficum, ait, & Liberalem Cicero appellat, ita ut philosophi appellandum censent, non eum, qui beneficia feneratur, sed qui benigne facit, nulla tacita ratione ad utilitates suas redundante. Aristoteles: Ο ελευθεριος δῶσι τοῦ καλοῦ ἕνεκα, καὶ ὀρθῶς, οἷς δεῖ, καὶ ὄσα, καὶ ὅτε, καὶ ἰδέσθαι, καὶ ἀλύπως. Ideft: Liberalis dabit honesti causa, & recte, quibus, & quantum oportet: idq. faciet libenter, & absque molestia. **SIMVLATIO** ꝑ proprio utitur uocabulo, quod odium in se contineat. **DELECTVS dignitatis**. ꝑ ideft, ut dignior indigniori anteponatur. **IN QVO &c.** ꝑ quattuor Cicero enumerat, Mores, Amicitiam, Cognationem, & Gratitude. **OMNIA**, ꝑ quae spectanda proposuit in liberalitate. **PLENEQ. sapientibus**, ꝑ quasi dicat: cum ijs agitur, in quibus ne simulacra quidem sunt uirtutis, nedum ipsa uirtus. **IN quibus, praeclare agitur, si sim simulacra uirtutis**: ꝑ sic tres mei ueteres libri, & unus Tertij: undecim, In quibus praeclare non agitur, sed sunt simulacra uirtutis. Vtro modo legas, sensus constat. **Simulacra uirtutis**: εἰδῶλα. ideo, ijs qui praediti sunt, non uirtuosi, sed uirtuosorum εἰδῶλα quaedam sunt. **FERVENTIOR** ꝑ itaque tunc fortitudo non est uirtus. accedit enim ad temeritatem. Sic Plancus ad Ciceronem, Fam. lib. x. ep. 23. Feruentes latrones dixit: ideft, incitatos. Vbi tamen quidam libri ueteres habent, Furentibus. Graeci θερμῶς dicunt. **BONVM unum uidentur potius attingere**. ꝑ ad bonum unum uidentur potius pertinere. Sic locutus de Finibus: Cum pro celsisset paullulum, &, quatenus quodque se attingat, perspicere cupit.

CICERO

DE benevolentia autem, quam quisque habeat erga inuicia. **Acceptorum autem beneficiorum sunt delectus** habendi: nec dubium, quin maximo cuique plurimum debeatur. in quo tamen in primis, quo quisque animo, studio, benevolentia fecerit, ponderandum est. multi enim multa faciunt temeritate quadam, sine iudicio, uel modo, in omnes, uel repentino quodam, quasi uento, impetu animi incitati. quae beneficia aequae magna non sunt habenda, atque ea, quae iudicio, considerate, constanterq. delata sunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia, si cetera paria sunt, hoc maxime officij est, ut quisque maxime opis indigeat, ita ei potissimum opulari. quod contra fit a plerisque. a quo enim plurimum sperant, etiam si ille his non eget, tamen ei potissimum inserviunt. Optime autem societas hominum, coniunctioq. seruabitur, si, ut quisque erit coniunctissimus, ita in eam benignitatis plurimum conferetur.

EXPLANATIO

ADOLESCENTULORVM more, ꝑ quos Terentius ait impense cupere, consulere parum, esseq. leui sententia. Aristoteles Rhet. II. Οι νέοι ἐν μετὰ βολοῖς, καὶ ἀφιλοσοφῶντες ἐπιθυμῶσι, καὶ σφοδρὰ μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ πάνονται: ὅξ' εἶαι γὰρ αἱ συνέσεις, καὶ οὐ μετὰ ἀλας, ὡς παρὰ αἱ τῶν καμνόντων δὴται, καὶ πέναι. Vide & in Laelio. **ARDORE quodam amoris**, ꝑ nam huiusmodi ardore facile amor incenditur, & deflagrat: ut ignis e stipula. Atqui diligendi leuissimae causae sunt adolescentulis, compotatio, ludus, deambulatio, leuissimae item offensarum, uerbum paullo asperius dictum. **STABILITATE**, & constantia ꝑ quae non potest esse, nisi in recto iudicio. & iudicium maturiorem aetatem requirit. **INEVNDATA** ꝑ concilianda, Seneca autem referendae, & reddendae gratiae differentiam hanc ponit: ut referant, qui ultro, quod debent, afferunt; reddant, qui repositur, qui inuiti, ubilibet, uel etiam per alium reddant. **NVL LVM enim officium referenda gratia magis necessarium est**. ꝑ fatentur hoc omnes: pauci factis exprimunt. Isocratis haec sunt: Οἱμαί σε οὐκ ἀγνοεῖν, ἢν τρέπον οἱ θεοὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων δικαιοσύνην. οὐ γὰρ αὐτὰ χεῖρες, οὐτε μετὰ τῶν ἀγαθῶν, οὐτε τῶν κακῶν γίνονται τῶν σωόντων αὐτοῖς: ἀλλ' ἐλάσοις τοιαύτην ἐννοίαν ἐμπροσθέν, ὡς ἐκ δὲ ἀλλήλων ἡμῖν ἐκατέρω παραγίνεσθαι τούτων. Ideft: Puto te non ignorare, quo modo dei. humana administrant. non enim ipsi coram, uel prosperis, uel aduersis rebus, se conspiciendos hominibus praebent, aut manibus contrectandos, sed eam mentem dant singulis, ut uel cladibus ultro citroq. se se afficiant, uel communes utilitates in medium afferant, mutatione officiorum. **MAIORE mensura**, ꝑ hoc idem uide expressum concinne in prooemio libri de claris orat. Seneca ingratum eum dicit, qui beneficium reddit sine usura. **HESIODVS**: ꝑ in lib. Ἔργα, καὶ ἡμέραι: cuius hi sunt uersus:

Εὐ μὲν μετρεῖσθαι παρὰ γέιτονος, εὐ δ' ἀποδοῦναι,
αὐτῶ τῶ μέτρῳ, καὶ λῶτον, εἴνε δὲ ἡμεῖς.

AN

AN imitari? sic omnes ueteres libri. **AFFERVNT,** sic octo libri ueteres mei. quattuor, & unus Tertij, Efferunt. non male. duo, Offerunt. male, Gratitude, in oratione pro Cn. Plancio, ait non solum uirtutum maximam, sed etiam matrem omnium reliquarum. Ingratos uero Xenophon ita persequitur: Οἱ Πέρσαι οἰόνται τοὺς ἀχαριστοὺς καὶ περὶ θεοῦ ἀνὴρ μάλιστα ἀμελῆς εἶναι, καὶ περὶ γονέας, καὶ πατρίδα, καὶ φίλους. ἔπειθα δὲ δοκεῖ μάλιστα τῆ ἀχαριστία ἢ ἀναρχωτία. καὶ γὰρ αὐτὴ μεγίστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ ἀίχρα ἢ γεμῶν. Id est: Perfae Ingratos censent etiam deorum immortalium, & parentum, & patriae, & amicorum esse maxime negligentes, atque etiam impudentia cum primis animi ingrati comes, atque affecla esse uidetur, dux, atque auctor omnis turpitudinis. **DVO genera** z utrumque solius sapientis. Seneca. **SI modo id facere possit sine iniuria.** z reddere enim beneficium ita debet, ne quid iniuriae committat. **DELECTVS habendi** z certus scilicet modus seruandus. **QVO quisque animo, studio, beneuolentia fecerit,** z Isocrates ad Demonicum: Μὴ δὲ τὰς χάριτας ἀχαριστοῦ χαρίζμενος, ὅσπερ παύσαισιν οἱ πολλοὶ ποιῶντες μὲν, ἀνδρῶς δὲ τοῖς φίλοις ὑπορχοῦντες. Quibus haec respondere uidentur: Ne ipsis quidem Gratijs citra gratiam feceris gratum: id quod non parum multi sane faciunt, iniucunde amicis seruientes. Homerus quoque:

Χαρίτων γὰρ θυμὸς ἀριστός.

Studio: alacritate. ἀνὴρ προθυμῶς, ἀνὴρ ἀντεπαγγελλοτός, καὶ μὴ ἀνδρῶς χαρίζεται, ait Isocrates. **ΜΟΔΟ,** z duo mei ueteres libri, & unus Tertij, Morbo. Vt alludatur ad illud Poetae Graeci:

Νόσον ἔχεις: χαίρεις διδούς.

VEL repentino quodam, quasi uento, impetu animi incitati. z Sunt, qui legant, uel distinguant potius: Vel repentino, quodam quasi uento, impetu animi incitati. **CONSTANTER** z ut non paeniteat. **SI cetera paria sunt,** z Sint, quattuor mei ueteres libri. **SI cetera paria sunt:** inter eos scilicet, quibus beneficiendum est. **Paria:** id est, si par sit amicitia, uirtus, necessitudo, officia ante collata: si nulla ex causis, concurrentibus ceteris, plus ponderis habeat. **ETIAM** si ille his non eget, z sic undecim mei ueteres libri, & unus Tertij: duo, Etiam si ille his non egeat, unus, Etiam si ille non egeat. Vt fortasse illud, His, prius scriptum fuerit, Is, & fuerit glossema ad 7° Ille. **INSERVIVNT,** z quae mercatura potius, quam liberalitas, appellanda. **SOCIETAS hominum, coniunctioq.** z haec eadem coniungit supra.

CICERO

SED, quae natura principia sint communitatis, & societatis humanae, repetendum altius uidetur. est enim primum, quod cernitur in uniuersi generis humani societate. eius autem uinculum est ratio, & oratio, quae docendo, discendo, communicando, disceptando, iudicando, conciliat inter se homines, coniungitq. naturali quadam societate. neque ulla re longius absumus a natura ferarum: in quibus inesse fortitudinem saepe dicimus, ut in equis, in leonibus, iustitiam, aequitatem, bonitatem non dicimus. sunt enim rationis, & orationis expertes. ac latissime quidem patens hominibus inter ipsos, omnibus inter omnes societas haec est, in qua omnium rerum, quas ad commune usum hominum natura genuit, est seruanda communitas, ut, quae descripta sunt legibus, & iure civili, haec ita teneantur, ut sit constitutum; e quibus ipsis cetera sic obseruentur, ut in Graecorum prouerbio est, amicorum omnia esse communia. omnia autem communia hominum uidentur ea, quae sunt generis eiusdem, quod, ab Ennio positum in una re, transferri per multas potest:

Vt homo, qui erranti comiter monstrat uiam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
Nihilominus ut ipsi luceat, cum illi accenderit.
Vna enim ex re satis praecipitur, ut, quidquid sine detrimento possit commodari, id tribuatur cuique, uel ignoto. ex quo sunt illa communia, non prohibere aqua profluentes; pati, ab igne ignem capere, si quis uelit; consilium fidele deliberranti dare. quae sunt us utilia, qui accipiunt, danti non molesta. quare & his utendum est, & semper aliquid ad communem utilitatem asserendum. Sed, quoniam copiae paruae singulorum sunt; eorum autem, qui his egeant, infinita est multitudo: uulgaris liberalitas referenda est ad illum Ennij finem; Nihilominus ut ipsi luceat: ut facultas sit, qua in nostros simus liberales. Gratus autem plures sunt societatis hominum. ut enim ab il-

la discedatur infinita, propior est eiusdem gentis, nationis, linguae, qua maxime homines coniunguntur: interiorius etiam est, eiusdem esse ciuitatis. multa sunt enim ciuibus inter se communia, forum, fana, porticus, uiae, leges, iura, iudicia, suffragia, consuetudines praeterea, & familiaritates, multaeq. cum multis res, rationesq. contractae. Artior uero colligatio est, societas propinquorum: ab illa enim immensa societate humani generis, in exiguum, angustumq. concluditur. nam, cum sit hoc natura commune omnium animantium, ut habeant libidinem procreandi; prima societas in ipso est coniugio, proxima in liberis, deinde una domus; communia omnia. id autem est principium urbis, & quasi seminarium reip. sequuntur fratrum coniunctiones, post consobrinorum, sobrinorumque: qui, cum una domo iam capi non possint, in alias domos, tamquam in colonias, exeunt. Sequuntur connubia, & affinitates: ex quibus etiam plures propinqui. quae propagatio, & soboles, origo est rerump. sanguinis autem coniunctio, & beneuolentia deuincit caritate homines. magnum est enim, eadem habere monumenta maiorum, eisdem uti sacris, sepulcra habere communia. Sed omnium societatum nulla praestantior est, nulla firmior, quam cum uiri boni, moribus similes, sunt familiaritate coniuncti. illud enim honestum, quod saepe diximus, etiam si in alio cernimus, tamen nos mouet, atque illi, in quo id inesse uidetur, amicos facit. & quamquam omnis uirtus nos ad se allicit, facitque, ut diligamus, in quibus ipsa inesse uideatur: tamen iustitia, & liberalitas id maxime efficit. nihil autem est amabilius, nec copulantius, quam morum similitudo bonorum. in quibus enim eadem studia sunt, eademq. uoluntates, in his fit, ut aequae quisq. altero delectetur, ac se ipso: efficiturq. id, quod Pythagoras ultimū in amicitia, putauit, ut unus fiat ex pluribus. Magna est illa communitas est, quae conficitur ex beneficijs ulro citroq. datis, acceptisque. quae

E 2 mutua,

mutua, & grata dum sunt, inter quos ea sunt, firma de-
vincuntur societate. Sed, cum omnia ratione, animoq.
lustraveris, omnium societatum nulla est grauior, nulla
carior, quam ea, quae cum rep. est unicuique nostrum. ca-
ri sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: sed
omnes omnium caritates patria una complexa est: pro-
qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profu-
turus? quo est detestabilior istorum immanitas, qui lace-
rarunt omni scelere patriam, & in ea funditus delenda
occupati & sunt, & fuerunt. Sed, si contentio quaedam,
& comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum sit offi-

cij: principes sunt patria, & parentes; quorum benefi-
cys maxime obligati sumus; proximi liberi, totaq. do-
mus, quae spectat in nos solos, neque aliud ulium potest
habere perfugium; deinceps bene conuenientes propin-
qui, quibus communis etiam plerumque fortuna est. qua-
mobrem necessaria uitae praesidia debentur ijs maxime,
quos ante dixi: uita autem, uictusq. communis, consilia,
sermone, cohortationes, consolationes, interdum etiam
oburgationes, in amicis uigent maxime; estq. ea iu-
cundissima amicitia, quam similitudo morum coniu-
guit.

E X P L A N A T I O

RATIO, & oratio, & utrumque λόγος. λόγος enim omnino homo a brutis differt. Plato in epitaphio,
& Aristoteles Polit. I. **D**OCENDO, discendo, & hominis proprium est docere, ac discere. doctri-
nam enim mens docentis effundit, disciplinam mens discantis haurit. patres autem liberos docent, dominus
familiam, magister discipulos, uir prudens imperitos. **C**OMMUNICANDO, & impartiendo neces-
saria, uel consilia conferendo. **D**ISCEPTANDO, & accusando, defendendo. quae sequitur Iudica-
re. **F**ORTITVDINEM, & si uires, & animum spectemus. quae tamen fortitudo proprie non est, ra-
tionis experta, & prudentiae. **A**MICORVM omnia esse communia. & Arist. Pol. 2. *ἡ ἀρετὴν δ' ἔχει πρὸς
τὸ χρῆσθαι κατὰ τὴν παροικίαν, κοινὰ τὰ εἶναι.* Unde cum meilibris, & unus Tertij, Amicorum esse commu-
nia omnia. Tres, Amicorum esse omnia cōmunia. **G**ENERIS eiusdem, & Eius, emēdauit, ex ueteribus libris
decem, & uno Tertij, in uno, Huius. **T**RANSFERRI per multas potest: & ita unus meus liber, unus, In
multas partes potest, unus, In multa potest, quinque, In multas potest: sex, & unus Tertij, In per multas po-
test. **V**T homo, & c. & abest, Vt, a sex antiquis libris, & sane recte abest, uersu etiam non solum permittente,
sed etiam suadente. **E**RRANTI monstrat uiam, & lib. III. Quid est aliud, erranti uiam non monstrare, & c.
COMITER & hoc ipsum attingit in oratione pro Balbo. **N**IHILOMINVS ut ipsi luceat, & sic quat-
tuor libri mei. duo, & Tertij, Nihilominus ipsi luceat. **A**QVA profuente; & sic Petrus Nannius, ex
antiquis libris, emendauit quo ego natus sum anno. quem alij postea sunt secuti: melius, quam, ut antea,
Aquam profluentem. Sic & liber Tertij. **V**LGARIS liberalitas & quae omnibus impertitur.
AB illa discedatur infinita, & societate: qua omnibus omnes ratione, & oratione coniunguntur. Sic est
in decem meis libris, & uno Tertij. **L**INGVAE, qua maxime homines coniunguntur: & nam Sermo est
instrumentum societatis. **I**NTERIVS & alij, Interior, cum quibus duo mei faciunt. utrumque recte.
sed illud maiorem consensum librorum habet. **N**AM, cum sit hoc natura commune omnium animantium,
ut habeant libidinem procreandi; prima societas in ipso est coniugio. & c. & Ex Arist. I. Pol. *Ἀνάγκη δὲ πρῶτον συν-
διεσθῆαι τοὺς ἄνθρωποις ἀλλήλων καὶ διαμένοντες εἶναι, ὅτιον θῆλυ καὶ ἄρρεν, τὸς γενέσθαι τέκνα.* & c. Et Oecon. I. *κοινα-
νία γὰρ εὖσει τὸ θῆλυ, καὶ τὸ ἄρρεν: μάλα δ' ἔστιν.* **C**OMMUNIA omnia. & Charondas, ὁμοσπίτους appellat, i.
eadem ara utentes; uel ὁμοσπίτους, i. conuictores, Epimenides, ὁμοκάππους, i. eodem praesepi comunicātes; uel,
ὁμοκάππους, i. eodem fumo utentes. **I**D autem est principium urbis, & quasi seminarium reip. & urbs enim
ex domibus, resp. e ciuibus constat. **C**ONSOBRINORVM, sobrinorumque: & prolis propagationem
intelligit. **I**N alias domos, tamquam in colonias, exiunt. & Arist. Pol. I. *Μάλα δὲ κατὰ φύσιν εὐκριν ἢ καὶ μὴ
ἀποικία κτήλας εἶναι, οὓς καλοῦσι τινὲς ὁμοδακτάς, πᾶσας τε καὶ παιδῶν πᾶσας.* Et paulo infra: *ὁσεὶ καὶ αἱ ἀποικίαι
διὰ τὴν συγγένειαν.* Et Plato VI. de Leg. *Ὅσον εἰς ἀποικίαν ἀποικνομένους αὐτοῦς.* **M**ONUMENTA maiorum, &
dicta, quod nos alicuius rei commoneant. Graeci, μνημεῖα appellant. Nempe, statuas, trophaea, & mai-
orum imagines, quae posteros uirtutis auitae admoncant. Vide, quae de imaginibus maiorum diximus ad
Sallustium. Cicero in Bruto: Ipsae familiae sua quasi ornamenta, & monumenta seruabant, & ad usum, si
quis eiusdem generis occidisset, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustrandam nobilitatem
suam. **E**ISDEM uti sacris, & erant enim & publica ciuitatis, & priuata cuiusque familiae sacra, quae tra-
debantur heredibus. Sacra enim, ex Festo, aut domestica sunt, aut peregrina, aut publica, aut priuata. De
priuatis legitur in lege XII. tabularum, apud Cic. de Leg. II. Sacrorum societatem nominat & Plinius in
Panegyrico. Vide & in Adagijs, Sine sacris hereditas. Vel, sacris: idest, res opulentissima. sic saepe
apud Plautum. **S**EPULCRA habere communia. & de sepulcris, uarioq. sepeliendi ritu consulendum
censeo Liliū Gregorium Gyraldum, qui totam hanc materiem doctissime tractauit. **S**ED omnium so-
cietatum & c. & uide dialogum de Amicitia. **C**OPVLANTIVS, & italegendum, itaq. Pater ante plu-
res annos in nostris libris edi iussit. itaq. est in uno meo. **I**D, quod Pythagoras ultimum in amicitia pu-
nit, & sic legit Nonius hunc locum, & interpretatur, Vltimus, i. primus. citatq. Virgilium,

In sanguinis ultimus auctor.

Luius quoque lib. I. Tarquinius, maledicta ab ultima stirpe orfus. Cornelius Nepos in Attici uita stir-
pem ultimam dixit. Cicero de Fin. III. Summum bonum, quod ultimum appellant, in animo ponere. Et
v. Homini id est in bonis ultimum, secundum naturam uiuere. Vnus ex meis libris, Id, quod Pythago-
ras iussit in amicitia. Male, sed unde tamen (ex uarietate) eliciatur uera lectio. Hoc autem alij tradide-
runt. nam Pythagoras nihil scripsit. **V**T unus fiat ex pluribus. & Aristoteles εἶλον, definit, *μὴν ἄλλο*
δὲ

δύο σώμασιν ἐνοικῶσαν: idest, unam animam in duobus corporibus habens. ΜΥΤΤΑ, & idest, ne alter tantummodo det, alter accipiat. PATRIA unaque cuius amorem omnibus rebus praefendum esse, omnes fatentur. de qua Horatius:

Dulce, decorumque est, pro patria mori.

Sophocles quoque in Antigona naui patriam comparat, qua incolunt, fractaque, salui sunt, periclitanturque nauigantes:

Τούτω γιγνώσκων, ὅτι

Ἡδ' ἐστὶν ἢ σαΐζουσα, ἢ ταύτης ἔπι

Πλέοντες ὀρθῆς τοῦς φίλους ποιούμεθα.

Si ei sit profuturus? & ut Decij, Codrus, & alij. QUI lacerarunt omni scelere patriam, & cum dixit, Lacerarunt, Caesarem iam mortuum notat: cum uero subiungit, In ea funditus delenda occupati & sunt, & fuerunt, M. Antonium carpit, qui, post obitum Caesaris, consul cum esset, omnem suam potestatem ad opprimendam rursus libertatem contulit: quod ei denique, facta cum Octauio, & Lepido conspiratione, successit. PATRIA, & parentes; & uide in Laelio, & Augustinum de doctrina Christiana. Has autem uirtutes Isocrates in Euagora ostendit, & Iosephus in Dauid, Antiq. Iud. lib. VII. circa finem. COMMVNIS fortuna & in rebus secundis, aduersisque. INTERDVM obiurgationes, & prouerbium, Amicorum est mutuo admonere. Cuiusmodi est apud Terentium Demea, & Micio.

CICERO

SED, in his omnibus officijs tribuendis, uidentur Serit, quid cuique maxime necesse sit, et quid quisque nobiscum, uel sine nobis, aut possit consequi, aut non possit. ita non ydem erunt necessitudinum gradus, qui & temporum. suntque officia, quae alijs magis, quam alijs, debeantur: ut, uicinum citius adiuueris in frugibus percipiendis, quam aut fratrem, aut familiarem: at, si his in iudicio sit, propinquum potius, & amicum, quam uicinum defendaris. Haec igitur, & talia circumspicienda sunt in omni officio: & consuetudo, exercitatioque, capienda, ut boni ratiocinatores officiorum esse possimus, & addendo, deducendoque, uidere, quae reliqui summa fiat; ex quo, quantum cuique debeatur, intelligas. Sed, ut nec medici, nec imperatores, nec oratores, quamuis artis praecipua perceperint, quidquam magna laude dignum sine usu, & exercitatione consequi possunt: sic officij conseruandi praecipua traduntur illa quidem, ut faciamus ipsi; sed rei magnitudo usum quoque, exercitationemque, desiderat. Atque ab ijs rebus, quae sunt in iure societatis humanae, quemadmodum ducatur honestum, ex quo aptum est officium, satis fere diximus. Intelligendum est autem, cum proposita sint genera quattuor, e quibus honestas, officiumque, manaret, splendidissimum uideri, quod animo magno, elatoque, humanasque res despiciente, factum sit. itaque in probis maxime in promptu est, si quid tale dici potest:

Vos etenim, iuuenes, animum geritis muliebrem,

Ulla uirago uiri: &, si quid huiusmodi:

Salmaci da spolia sine sudore, & sanguine.

Contraque, in laudibus, quae magno animo, & fortiter, excellenterque, gesta sunt, ea nescio quo modo quasi pleniore ore laudamus. hinc rhetorum campus de Marathone, Salamine, Plataeis, Thermopylis, Leuclris, Stratocle: hinc noster Cocles, hinc Decij, hinc Cn. & P. Scipiones, hinc M. Marcellus, innumerabilesque, alij: maximeque, ipse populus R. animi magnitudine excellit. Declaratur autem studium bellicae gloriae, quod statuas quoque uidemus ornatum fere militari. Sed ea animi elatio, quae uentur in periculis, & laboribus, si iustitia uacat, pugnatque, non pro salute communi, sed pro suis commodis, in

uitio est. non enim modo id uirtutis non est, sed potius immanitatis, omnem humanitatem repellentis, itaque probe definitur a Stoicis fortitudo, cum eam uirtutem esse dicunt propugnantem pro aequitate. quocirca nemo, qui fortitudinis gloriam consecutus est, insidijs, & malitia laudem est adeptus. nihil enim honestum esse potest, quod iustitia uacat. praeclarum igitur Platonis illud: Non solum, inquit, scientia, quae est remota a iustitia, calliditas potius, quam sapientia, est appellanda; uerum etiam animus, paratus ad periculum, si sua cupiditate, non uilitate communi, impellitur, audaciae potius nomen habeat, quam fortitudinis. itaque uiros fortes, magnanimos, eosdem bonos, & simplices, ueritatis amicos, minimeque, fallaces esse uolumus. quae sunt ex media laude iustitiae. Sed illud odiosum est, quod in hac elatione, & magnitudine animi facillime pertinacia, & nimia cupiditas principatus innascitur. ut enim apud Platonem est, omnem morem Lacedaemoniorum inflammatum esse in cupiditate uincendi: sic, ut quisque animal magnitudine maxime excellit, ita maxime uult princeps omnium esse, uel potius solus esse. difficile autem est, cum praestare omnibus concupieris, seruare aequitatem, quae est iustitiae maxime propria. ex quo fit, ut neque disceptatione uinci se, nec ullo publico, ac legitimo iure patiantur. existuntque, in rep. plerumque largitores, & factiosi, ut opes quammaximas consequantur, & sint ui potius superiores, quam iustitia pares. sed, quo difficilius, hoc praeclarius. nullum enim est tempus, quod iustitia uacare debeat. fortes igitur, & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam. uera autem, & sapiens animi magnitudo honestum illud, quod maxime natura sequitur, in factis positum, non in gloria iudicat, principemque, esse maull, quam uideri. etenim, qui ex errore imperitiae multitudinis pendet, hic in magnis uiris non est habendus. Facillime autem ad res iniustas impellitur, ut quisque est altissimo animo, & gloriae cupido. qui locus est sane lubricus: quod uix inuenitur, qui, laboribus susceptis, periculisque, aditis, non, quasi mercedem rerum gestarum, desideret gloriam.

EXPLA-

EXPLANATIO

QVI & temporum. & habenda temporis ratio interdum maior est, quam necessitudinis. VICI-
NUM citius adiuueris & Terentius Vicinitatem propinquam amicitiae partem existimat. Hesiodus
quoque in Ergis, commoditates boni uicini enumerans, ait, si ipsius opera opus quis habeat, abie-
ctis proprijs negotijs, ei incunctanter eum affuturum :

Εἰ γὰρ τοὶ καὶ χρημὶ ἐγγύριον ἀλλογένηται
ἴητονες ἀζώσοι ἔκοιν, ζώσαντο δὲ πνοι.

SI. LIS in iudicio sit, & Archidemides cognatum Lacheten aduocatum sibi rogat, apud Terentium Eu-
nucho. **B**ONI ratiocinatores & arithmetici, qui officiorum datorum, acceptorumq; inire rectam ratio-
nem possint. **D**EDUCENDO Q. & deminuendo. sic ad Att. Detrahere de summa, dixit: & pro Rabi-
rio, Deceptionem de summa trahere. **S**ED, ut nec medici, nec imperatores, nec oratores & c. & Arist. Pol.
lib. I. cap. 7. Πάντα δὲ τοιαῦτα τὴν μὲν θεωρίαν ἐλευθερον ἔχει, τὴν δὲ ἐμπειρίαν ἐνάσκειαν. Oratorem autem
uidetur imperatori antepone in probemio lib. I. de Oratore. **A**NIMO magno, elatoque, & Fortitudi-
nis descriptio, & laus. **M**agno: magnas res appetente. **E**lato: non humili, & abiecto, sed alte spectan-
ti. nam Elatum in bonam partem accipiendum est. **H**UMANAS Q. res desiciente, & fortuitas, & ex-
ternas, fortunaeq; ludibria. **I**N probis maxime in promptu est, & imitatus Cicronem Plutarchus in lib.
de pueris educandis: Οὐκ ἴδῃ πρόχειρα τοῖς ἐλέγχων, καὶ λοιδοροῦσθαι βουλομένοις, &c. **A**NIMVM geritis mu-
lietrem, & sic locutus Parad. I. Gere animum laude dignum. **S**ALMACI da spolia? feminae nomen
uiro tribuit, probri causa. Strabo lib. XIV. Καὶ ἡ Σαλμακίς κρήνη διαβεβλημένη οὐκ οἶδ' ὅπως, ὡς μαλακίζουσα
τοὺς πίνοντας ἀπ' αὐτῆς. Sunt, qui legant, Salmacida. Vide & Lutatium in Ouidij Metam. IV. Hos autem
uersus alij putant Ennij esse. Ego in sculptos statuæ equestri fuisse puto. quod ex Seneca mihi uideor pos-
se elicere: cuius haec sunt in libro de Consolatione: Equestri insidens statuæ in Sacra uia celeberrimo loco
Cloelia, exprobrat iuuenibus nostris puluinum adscendentibus, in ea illos urbe sic ingredi, in qua etiam fe-
minas equo donauimus. De statuæ autem Plin. lib. XXXIV. cap. 6. Videndus Liius lib. 2. Dionys. lib. V.
Plutarchus in Pablicola, & de clar. mul. cap. 14. Eutrop. lib. I. Valer. lib. III. cap. 2. de uir. ill. cap. 13.
Florus lib. I. cap. X. & Virg. lib. II. & Silius lib. X. **R**HETORVM campus & rhetorum campi, poeta-
rum siluæ. **M**ARATHONE, & c. & Victores, Milciades, Themistocles, Aristides, Leonidas, Epami-
nondas. In historijs autem his describendis quae alij collegerunt, non grauior adscribere. **M**arathone:
non tam propter Marathonium Taurum a Theseo ibi confectum, de quo Plut. in Theseo, Strabo lib. IX.
Pausanias in Att. Ouidius lib. II. quam propter insignem Milciadis contra Persas in Marathonijs, ciuita-
tis Atticae, campo uictoriam: in qua Herod. lib. II. ex Persis sex millia trecenta, ex Atheniensibus cen-
tum tantummodo & nonagintaduos cecidisse scribit. Iustinus lib. II. uero memorat, Athenienses decem
millibus ciuim, & mille Plataeensibus auxiliarijs aduersus sexceta millia hostium in campos Marathonijs
egressos fuisse. Quod quidem Milciadis trophaeum Themistocli, aemulationis ardore concitato, somnium
adimebat: auctoribus Valerio lib. II. cap. 15. Plutarcho in Themistocle, & Apophthegm. Graecorum.
Eusebius in Chronicis hanc uictoriam Olymp. LXXII. factam fuisse scribit: Agellius ab V. C. CCLX. aut nõ
multo amplius. quae tempora non male conueniunt sexto die mensis Σοῦδρημῖανος, qui nobis Augustus est,
Plut. in Camillo. Scribunt hoc, praeter citatos, Orosius lib. II. cap. 8. Otho Phrysiensis lib. 2. cap. 16.
Meminit praeterea Thucyd. lib. I. Plutarchus uero in Camillo, Aristide, & Flaminio, & de sero a numine
nindicatis. Plato in Gorgia, Valerius de Ingratis, tam huius, quam sequentium aliquot meminerunt.
Salamine: Insula obiecta Atticae continenti, suburbana fere, Solino: ut Cos, Ceos, Sunium olim Athe-
niensibus, Lacedaemoniorum sententia, eo quod inde Aiaee Telamonio duce cum Atheniensibus ad Ilium
profecti sint. Eam autem Solon uelut hostilem arcem ex propinquo saluti Atheniensium imminentem re-
cuperauerat. In sinu Salaminico Themistocles, Atheniensium dux, totius tum Graeciae imperator, rem fe-
liciter contra Xerxen, quem fraude in proelium nauale illexerat, gessit. ob quam uictoriam Salaminienses
gratulaturi simulacra posuerunt, teste Isocrate. Agellius quattuor annis ante Coriolani uestigationem haec
gesta scribit. Historiam referunt Plut. in Themistocle, Herod. lib. II. Iustinus lib. 2. Oros. lib. 2. cap. 9. Me-
minit Isoc. tum alibi, tum in Panegyrico, & Panathenaico, Plato, & Valerius locis supra citatis. De hoc
plura inferius lib. III. Boccattius de clar. mul. cap. 55. de Artemisia. **P**lataeis: Plataeae, arum; uel, ut
Poeta singulariter protulit, Πλάταια, Bocotiae urbs, a latitudine dicta, uel quod latis usi sint remis, uel
quod procul a lacubus sita sit, a Thebis LXX. stadijs ad fluuium Asotum, ea uia, quae Athenas ducit. Hinc
celeberrima Pausaniae, totius Graeciae ducis, de Mardonio Perfa uictoria, quam ibi Aristidis auxilio uic-
cit, cognomen acquisiuit. Ibidem Iouis Liberatoris templum est, & gymnicum certamen in caesorum ho-
norem constitutum, & trophaea pro uniuersa Graecia contra uim Asiae posita. Historiam scribunt Herod.
lib. IX. Plutarchus in Aristide, Oros. lib. 2. cap. II. Iustinus lib. 2. Meminerunt Thucydides lib. 2. Plutar-
chus in Cimone, & Isocrates in Plataico: qua oratione post aliquot annos ab Atheniensibus contra Theba-
nos Plataeensibus auxilia petit. **T**hermopylis: Thermopylae, angustus (qua Oetae montis cacumen at-
tollitur) uiatoribus ex Thessalia, & a litore Locros petentibus transitus est, ad quem murus erat a Phocen-
sibus Thessalorum metu aedificatus, & in eo πολεῖς, idest portae transitum praebebant. & quia iuxta in ip-
sis faucibus θερμαῖς essent, uel, ut Herodotus habet, θερμὰ λουτρα, Thermopylae locus est appellatus. Ther-
mac sacrae erant Herculi, cui ara supra exstructa locum religione complebat, ex Strabone, Herodoto, & Li-
uio.

uio. Vbi Leonides, Lacedaemoniorum dux, contra Xerxen innumero exercitu instructum, deficientibus socijs, parua ciuium manu, deuotione facta, fortissime occubuit. Historiam scribunt Herod. lib. I IX. Iustinus lib. 2. Orofius lib. 2. cap. 9. Meminerunt Valer. lib. III. cap. de fortitudine, Seneca lib. epist. x. in fine, Agellius lib. III. cap. 7. Liuius lib. xxxvi. Plutarchus in Pelopida, item in Parallelo VII. item in Apophthegmatis Laconicis, Isocrates in Panegyrico, & Panathenico. *Leuctris*: oracula, uocesq. deorum Lacedaemonios saepe monuerant, ut sibi a Leuctrica ira cauerent. Sed (quemadmodum oracula animos ambiguos tenent) de loco cauendo nemini certo constabat, cum apud Megalem, Arcadiae ciuitatem, eo nomine locus esset, & in Laconia iuxta mare opidum: ubi Epaminondas, Thebanorum dux, Lacedaemonios Graeciae imperio, quod semper affectauerant, ita exiit, ut spem una amiserint. Refertur historia a Iustino lib. VI. Orofio lib. III. cap. 1. Othone Phrysiensi lib. 2. cap. 24. Meminerunt Valerius Max. lib. III. cap. de fortitudine, Cicero lib. I I. de Fin. & Fam. lib. v. ep. 12. Isocrates in Panegyrico, & Philippico, Polybius lib. 2. Plutarchus in Coriolano, Agefilao, Pelopida, & Artaxerxe, item in Apophthegm. Laconicis, & Graecis; item in Eroticis: Diodorus Siculus de gestis Philippi, Agellius lib. xvii. cap. 21. Xenophon sub finem VII. *Ελληνικῶν* attingit: neque enim is ad finem historiam perduxit. *Leuctris*: quibus uicere Thebani Spartanos, Epaminonda duce: unde principatum Graeciae sunt adepti. *Stratocle*: uel, Strato; uel, Stratoque, reponendum. Locus est, ut Maratho, & reliqua superiora, Atheniensium uictoria nobilitatus. Thucydides lib. 2. Alij aliter. quos ut sequar, historia non patitur. & ueteres libri ab opinione nostra parum dissentiunt. Cum haec scripsissem, Sabellicum jam pridem idem sensisse, ex aliorum Scholijs didici. Sane tantum abest, ut moleste feram, posteriorem fuisse me in ueritate cognoscenda, ut etiam uehementer gaudeam, opinionem meam doctissimi hominis testimonio comprobari. Libri ueteres mei, quinque habent, Stratocle: duo, Stertocle: unus, Sterthocle: unus, Statocles: unus, Stertocles: unus, Stertocle: unus, Stertotocle: unus, Sifcocles: unus, Terocle: Tertij, Stercocles, Ioannes Brodaeus legit Cytherisque, contra omnium librorum fidem. aitq. insulam esse, in qua tuenda singularis Atheniensium uirtus enituit. ex Plutarcho, cuius haec citat: *Καὶ τὰς περὶ Κυθήρας, καὶ Μεγάρων, καὶ Κορινθῶν ἀνδραγαθίας νικῶν.* HINC *nofter Cocles*, & enumerat, qui mortis discrimen forte animo adierint. HINC *nofter Cocles*: absunt haec ab omnibus, quos umquam uiderim, ueteribus libris. Vt ex repetitione illa, Stratocle, factum fortasse sit, *Nofter Cocles*. Quod tamen si retineamus, eius historia scribunt Liuius lib. 2. Dionys. Halic. lib. VI. Florus lib. I. cap. 10. Plutarchus in Publicola, de uir. ill. cap. 11. Eutropius lib. I. cap. 11. De eo etiam mentionem facit Valer. lib. III. cap. de fortitudine, Cicero Parad. I. Plut. Parallelo xvi. Seneca Epist. lib. XXI. ep. I. Virg. in IX. Silius in X. Aug. de Ciu. D. lib. 2. cap. 8. Plin. lib. xxxvi. cap. 15. Agellius lib. IV. cap. 5. DE C I I, & pater, & filius, alter anno ab v. C. CDXV. alter anno CDXLIX. Liuius, Florus, Valer. lib. v. cap. de pietate erga patriam, de uir. ill. cap. 27. Orofius lib. III. cap. 21. Meminit & Cicero de diu. lib. I. Tusc. I. & alibi, & Aug. de ciu. D. lib. v. cap. 18. C N. & P *Scipiones*, & duo illa fulmina belli: & Belligeri (ut Silius uocat) Mauortia pectora fratres, quorum Publius, maioris Africani pater fuit; Cnaeus uero, Scipionis Naficae, uiri totius senatus censura optimi, bello Punico II. in Hispaniam missi. in quo Publium uulneratum filius praetextatus protexit. Cuius mentionem fecit Seneca de beneficijs III. cap. 32. Valerius de pietate filiorum erga parentes. Cnaeus, re feliciter gesta, Magonem cepit. Liuius li. XXI. Hasdrubalem uiderunt, & Hispaniam suam fecerunt, lib. XXIII. Post res per octo annos feliciter gestas, prope cum totis exercitibus caesi, tristem exitum tulerunt, lib. XXV. Historiam praeterea scribunt Appianus in Libyco, Florus lib. II. cap. 6. Orofius lib. IV. cap. 17. Eutropius lib. III. cap. 5. Otho Phrysiensis lib. 2. Scipionis in Hispaniam missorum meminit Polybius lib. III. interfectorum Silius lib. XIII. & XV. Interiere anno eodem, quo Syracusae a Marcello captae sunt: hoc est, ab v. C. DXLII. M. MARCELLVS, & M. Claudius Marcellus anno DXXXIX. praetor ad Poenam aduersus Hannibalem prospere pugnauit. Anno sequenti consul in Sicilia, quae prope tota ad Poenos defecerat, Syracusas obsedit. An. DXLII. ingentem se uirum gens, expugnat. Liuius lib. XXIII. XXIV. XXV. Res a Marcello gestas leges praeterea apud Plutarchum in eius uita, apud Florum lib. 2. cap. 6. de uir. ill. cap. 45. Silium lib. XII. apud Valer. lib. I. cap. I. lib. II. cap. 3. lib. III. cap. 2. lib. IV. cap. I. lib. IV. cap. I. lib. IX. cap. 7. de Archimede, item apud Plinium lib. VII. cap. 25. ORNATV *sepe militari*, & raro togato. uide Plinium lib. XXXIV. PRO *suis commodis*, & ut contra Philippum Demosthenes, contra M. Antonium Cicero. AEQVITATE, & quae commune commodum, non priuatum, spectat. hinc Agefilas, fortitudine non opus esse, si omnes iusti essemus. NIHIL enim honestum esse potest, quod iniuria uacat. & Arist. Eth. lib. III. cap. 7. & Pol. lib. v. cap. 10. PLATONIS illud: & in Epitaphio: *Πᾶσα τε ἐπισίμη χωρίζομένη δικάσιως, καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται.* PARATVS *ad periculum*, & quod fortitudinis principium uidetur. SVA *cupi-ditate*, & iniusta. SIMPLICES, *ueritatis amicos*, & antiqui libri sex, & unus Tertij, Simplicis ueritatis amicos. quo modo Euripides:

Ἀπλοῦς ὁ μῦθος τῆς ἀληθείας ἐστίν.

Simplicemq. ueritatis orationem esse, adagium monet. INNASCITVR, & sic Iuuenalis:

Neglectis urenda filix innascitur agris.

APVD Platonem est, & in Lachete, siue *περὶ ἀνδρείας*: τοῖς Λακεδαιμονίοις οὐδὲν ἄλλο μέλει ἐν τῷ βίῳ, ἢ τοῦ τοῦ ζῆν, καὶ ἐπιτηδεύειν, ἢ πῶς ἀνὰ μάχοντες, καὶ ἐπιτηδεύσαντες, οἷοι τ' ὄσι πλεονεκτεῖν τῶν ἄλλων περὶ τὸν πόλεμον. OMNEM *morem* & ita omnes ueteres libri. ex quibus unus supra, Morem, habet, Id est naturam. Illud, *μέλει ἐπιτηδεύειν* curae est studere, Cicero uertit, Morem. PRINCEPS *omnium esse*, & qualis ab Agamemnone Achilles depingitur, II. a.

ΑΛΛ'

ἄλλ' ὃ δ' ἀνὴρ ἐθέλει περὶ πάντων ἔμμεναι ἄλλον,
 Πάντων μὲν κρατίην ἐθέλει, πάντεσσι δ' ἀνάσσειν,
 Πᾶσι δ' ἐσημαίνει.

VEL potius solus esse. § Homerus Od. μ.

Ὅσος πᾶσι πύουται, τοὶ δὲ σικαὶ αἰσσοῦσιν.

Idest: Hic sapit unus, ut umbra fugax uolat altera turba.

AEQVITATEM, § ita omnes libri ueteres. OPES quammaximas § potentiam, non diuitias.

VI superiores, § Octauij tribunus, qui, cum peteret, ut consulatus Octauio immatura aetate daretur, idq. non impetraret, proferens gladium, dixit: Si uos non dabitis, hic dabit. QVO difficilius, hoc praeclarus. § Graecis, δύσκολα τὰ καλά. IN factis positum, § ad illud pertinet, ἔτι τὸ καλὸν δι' αὐτὸ ἀίρετόν. ut & illud Poetae:

Ipsa quidem uirtus pretium sibi.

PRINCIPEM Q, se esse mauult, quam uideri. § tunc enim recte uiues, cum studes esse, quod audis. Huc facit Sallustianum illud, ex Aeschyllo, supra a nobis notatum: Esse, quam uideri, bonus malebat. Ita Aristoteles Polit. I. τὸ δυνάμενον τῆς διανοίας προορᾶν, ἀρχὸν εὐσείης, καὶ δεσπότην εὐσείης: τὸ δὲ δυνάμενον τῆς σώματος ταῦτα ποιεῖν, ἀρχόμενον, καὶ εὐσείης δούλον. Idest: Id, quod animo prospicere potest, princeps natura est, & dominus. quod uero ea potest corpore consequi, subiectum, & natura seruum. QUI ex errore imperitiae multitudinis pendet, § ex quo facile errat. itaque uirtus ipsa per se, non uulgi laude, aestimanda. Seneca: Numquam tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant. UT quisque est altissimo animo, & gloriae cupido. § tredecim antiqui libri, & unus Tertij, Cupiditate. in eorum tamen uno, in margine, Cupido. alius, Cupidus. Ut uel, Cupido, uel Cupidus, sit legendum, procul dubio. DESIDERET gloriam, § quam saepe, neglecta aequitate, appetimus.

CICERO

OMNINO fortis animus, & magnus duabus rebus maxime cernitur: quarum una in rerum externarum desipientia ponitur, cum persuasum sit, nihil hominem, nisi quod honestum, decorumq. sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere, nulliq. neque homini, neque perturbationi animi, nec fortunae succumbere. altera est res, ut, cum ita sis affectus animo, ut supra dixi, res geras magnas illas quidem, & maxime utiles, sed ut uehementer arduas, plenasq. laborum, & periculorum, tum causa uitae, tum multarum rerum, quae ad uitam pertinent. Harum rerum duarum splendor omnis, & amplitudo est, addo etiam utilitatem, in posteriore; causa autem, & ratio efficiens magnos uiros, est in priora. in eo enim est illud, quod excellentes animos, & humana contemnentem facit. id autem ipsam cernitur in duobus, si & solum id, quod honestum sit, bonum iudices; & ab omni animi perturbatione liber sis, nam & ea, quae eximia plerisque, & praecleara uidentur, parua ducere, eaq. ratione stabili, firmaq. contemneres fortis animi, magniq. dicendum est: & ea, quae uidentur acerba, quae multa, & uaria in hominum uita, fortunaq. uersantur, ita ferre, ut nihil a statu naturae discedas, nihil a dignitate sapientis, robusti animi est, magnaq. constantiae. Non est autem consentaneum, qui metu non frangatur,

cum frangi cupiditate; nec, qui inuictum se a labore praestiterit, uinci a uoluptate. quamobrem & haec uitanda sunt, & pecuniae sugienda cupiditas. nihil enim est tam angusti animi, tamq. parui, quam amare diuitias: nihil honestius, magnificentiusque, quam pecuniam contemneres, si non habeas: si habeas, ad beneficentiam, liberalitatemq. conferre. Cauenda est etiam gloriae cupiditas, ut supra dixi. eripit enim libertatem, pro qua magnanimis uiris omnis debet esse contentio. Nec uero imperia expetenda, ac potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnumquam. Vacandum autem est omni animi perturbatione, tum cupiditate, & metu, tum etiam aegritudine, & uoluptate animi, & iracundia, ut tranquillitas animi adsit, & securitas, quae afferat tum constantiam, tum etiam dignitatem. Multi autem & sunt, & fuerunt, qui, eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, a negotijs publicis se remouerunt, ad otiumq. persugerunt. in his & nobilissimi philosophi, longeq. principes, & quidam homines seueri, & graues nec populi, nec principum mores ferre potuerunt: uixeruntq. non nulli in agris, delectati re sua familiari. his idem propositum fuit, quod & regibus, ut ne qua re egerent, ne cui parerent, libertate uterentur, cuius proprium est, sic uiuere, ut uelis.

EXPLANATIO

NVLLI neque homini, neq. perturbationi animi, nec fortunae succumbere. § id est, nullius hominis metu ab honestate deficere, uel gratia infecti: non ad iram procliuem esse: non cuiusquam opes pertimescere. TUM causa uitae, § non inani aliquo studio. DICENDVM est: § ita est in duodecim antiquis meis. duo, & Tertij, Ducendum est: quorum unus supra habet adscriptum, Idest, Iudicandum. QVAE uidentur acerba, § re autem uera non sunt. STATV naturae § humanae. NON est autem consentaneum, § concludit, qui fortis sit, eundem esse temperantem. LABORE § aegritudine. UITANDA sunt, § duodecim mei libri, Videnda, utrumque recte. Sunt, abest, ab octo libris. CAUENDA est etiam gloriae cupiditas, § quam tum maxime amittimus, cum maxime affectamus. LIIUS: Nonnumquam contemptus honor loco est maximi honoris. LIBERTATEM, § tamquam quae sit maxime popularis, oratio pro Cluentio. PRO qua omnis debet esse contentio. § unde Leges fundamen-

tum

tum libertatis appellantur in oratione pro Cluentio. **AUT** deponenda nonnunquam. 3 ut Sulla dictaturam. ex quo illum postea C. Caesar, litteras nescisse, cauillatus est, dictator ipse perpetuus. Tarquinius quoque Collatinus, Bruti, primi consulis, collega, ut ciuitatem metu exoneraret, non tantum consulatu se abdicauit, sed etiam, suis omnibus Lauinium translatis, ciuitate celsit. **VOLVPTATE animi**, 3 citatur ex uetere poeta, Fam. lib. 2. ep. 9.

Ego uoluptatem animi nimiam.

CONSTANTIAM, 3 perseverantiam, hoc est in re cum ratione considerata stabilem permanfionem. **DIGNITATEM**. 3 auctoritatem honestam. **IN HIS** 3 in his fuit Pomponius Atticus. **QVOD & regibus**, 3 uocabulo magnificentissimo eorum institutum ornat. **CVIVS proprium est, sic uiuere, ut uelis.** 3 Arist. Pol. v. Ελευθερον δε καλῖστον, τοδδ, τι αν σουληται τις ποιειν, ωσε λιν, εν ταις τοιαυταις δημοκρατιας εκασος αν σουληται.

CICERO

QVARE, cum hoc commune sit potentiae cupidorum cum ijs, quos dixi, otiosis: alteri se ad ipsi id posse arbitrantur, si opes magnas habeant; alteri, si contenti sint & suo, & paruo. in quo quidem neutrorum omnino contemnenda est sententia: sed & facilius, & iutius, & minus alijs grauis, aut molesta uita est otiosorum: fructuosior autem hominum generi, & ad claritatem, amplitudinemq. aptior eorum, qui se ad remp. & ad magnas res gerendas accommodauerunt. quapropter & his forsitan concedendum sit remp. non capeissentibus, qui, excellenti ingenio, doctrinae sese dederunt; & ijs, qui, aut ualitudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impediti, a rep. recesserunt, cum eius administrandae potestatem alijs, laudemq. concederent. quibus autem talis nulla est causa, si despiciere se dicant ea, quae plerique admirentur, imperia, & magistratus, his non modo non laudi, uerum etiam uitio dandum puto. quorum iudicium in eo, quod gloriam contemnant, & pro nihilo putent, difficile factu est non probare: sed uidentur labores, & molestias tum offensionum, tum repulsarum, quasi quandam ignominiam, timere, & infamiam. sunt enim, qui in rebus contrarijs parum sibi consenti; uoluptatem seuerissime contemnant, in dolore sint molliores; gloriam negligant, frangantur infamia: atque

ea quidem non satis constanter. Sed ijs, qui habent a natura adiumenta rerum gerendarum, abiecta omni conelatione, adipiscendi magistratus sunt, & gerenda res est. nec enim aliter aut regi ciuitas, aut declarari animi magnitudo potest. Capeissentibus autem remp. nihil minus, quam philosophis, haud scio an magis etiam, & magnificentia, & despicientia adhibenda est rerum humanarum. & quam saepe dico, tranquillitas animi, atque securitas: si quidem nec anxij futuri sunt, & cum grauitate, constantiaq. uicturi. quae eo faciliora sunt philosophis, quo minus patent multa in eorum uita, quae fortuna feriat; & quo minus multis rebus egent; & quia, si quid aduersi eneniat, tam grauius cadere non possunt. quocirca non sine causa maiores motus animorum concitantur: maioraq. efficienda remp. gerentibus, quam quietis, quo magis his & magnitudo animi est adhibenda, & uacuitas ab angoribus. Ad rem gerendam autem qui accedit, caueat, ne id modo consideret, quam illa res honesta sit; sed etiam, ut habeat efficiendi facultatem. in quo ipso considerandum est; ne aut temere desperet, propter ignauiam; aut nimis confidat, propter cupiditatem. in omnibus autem negotijs prius, quam aggrediare, adhibenda est praeparatio diligens.

EXPLANATIO

SI opes magnas habeant, 3 qui enim opes possidet, se ipsarum praesidio omnia posse credit. **FRVCTIVOSIOR** autem hominum generi 3 ergo praestantior. non enim nobis tantum ipsis nati sumus. **REMP. non capeissentibus**, 3 pro, si non capeant. Graeco more dictum. **VALETUDINIS imbecillitate**, 3 ut maioris Africani filius. **AUT aliqua grauiore causa** 3 cum, alicuius metu, libere sententiam dicere non licet. **QVIBVS autem talis nulla est causa**, 3 unde Aristoteles: Δει σουλαμενον και μη σουλαμενον αρχεν τον αζιον. Id est: Imperio dignum, uelit, nolit, imperare oportet. Plato quoque de Leg. I. Bonos ait ad magistratum suscipiendum uel praemijs inuitandos, uel poena cogendos. **GLORIAM contemnant**, 3 non enim amanda gloria, sed id, unde oritur gloria, honestum, & uirtus. **OFFENSIONVM**, 3 id est, cum res ex animi sententia non succedit. uel, quod magistratum bona fide gerenti multorum simultates, & odia suscipienda sint. **QVASI quandam ignominiam**, 3 cum ignominiae non tam sint, quam solidae gloriae, materies. neque enim Camillus periclitanti patriae tam praesenti auxilio esse poterat, nisi prius inuidia in exulium fuisset actus. **PARVM sibi consenti**; 3 medij terminos transilicentes. nam stulti, dum uitia uitant, in contraria currunt. **VOLVPTATEM seuerissime contemnant**, in dolore sint molliores; 3 utrumque fortitudinis est, nec dolore, nec uoluptate uinci. **GLORIAM negligant**, frangantur infamia: 3 facilius enim rebus commodis caremus, quam incommodas sustinemus. **QVI habent a natura adiumenta rerum gerendarum**, 3 Τους δυναμενους απισαρχειν, Aristot. Polit. lib. 2. cap. 9. unde sumpsit hanc sententiam Cicero. **Adiumenta**: prosperam ualitudinem, prudentiam, eloquentiam, dexteritatem, constantiam, & adeo tandem animum excessum, patientemq. laborum, & molestiarum. quae sunt a natura; mutantur autem fortasse quiddam ab arte, & institutione; a fortuna autem, nobilitatem, amicos, honestas occasiones, & rectam uoluntatem, qua fit, ut publicum priuato praeferatur. **ANIMI magnitudo** 3 quae non in otiosa uita, sed in rebus gerendis perspicitur. **CAPESSSENTIBVS autem**

F remp.

remp. nihilo minus, quam phil. & c. delirare homines doctos uideo in huius loci interpretatione. aiunt enim constructionem paullo duriores esse: esseq. datiuos pro ablatiuis positos. hac sententia: Cum ij, qui rep. capeffunt, nihil minus sint, quam philosophi: tamen ἀπάθεια non minus illis necessaria est, quam philosophis. Falluntur ipsi, quod uideo, legentes, Nihil minus, pro, Nihilo minus: quod legitur in uno meo uetere libro. Haec enim est sententia: Philosophi magnificentiam, & despicientiam rerum humanarum adhibent. capeffentes uero rep. nihilo minus, quam philosophi, & fortasse magis etiam, adhibere debent. Quid clarius? SI QUIDEM nec anxij & c. si magnificentiam, & despicientiam rerum humanarum adhibebunt, nec anxij erunt, & cum grauitate, constantiaq. uiuent. FACILIORA sunt philosophis, unde Plato Polit. v. eam demum felicem ciuitatis administrationem fore tradit, si aut philosophi imperent, aut principes philosophentur. Et, in Phaedone, soli philosopho ueram prudentiam, & fortitudinem, uerissima reip. administrandae adminicula tribuit. GRAUITER cadere nam multi

— tolluntur in altum,

Vt lapsu grauiore ruant. QUOCIRCA non sine causa & c. supra dixit: Quae cura exfuscitat etiam animos, maioresq. ad rem gerendam facit. MAIORAQ. efficienda rep. gerentibus, quam quietis. Sic est in quattuor meis. octo, & unus Tertij, Maioraq. efficiendi. unus, Maioreq. cura efficienda. alius, Maiorq. cura efficiendi. Est, qui reponat, ex uetere libro, Maiora efficiendi, sine copula. EFFICIENTI facultatem. Cicero Fam. lib. I. Plato, inquit, iubet tantum in rep. contendere, quantum probare tuis ciuibus possis. IN omnibus autem negotijs, prius, quam aggrediare, adhibenda est praeparatio diligens. hoc idem & Sallustius dixit, in prooemio Catilinae; Prius, quam incipias, consulto; & ubi consulueris, mature factu opus est. & Demosthenes in prooemio Demigoricis, & in oratione de pace: & Isocrates in oratione πρὸς Δημοσθένους: & Aristot. Moral. Eud. v. & Nicom. v. 1. & Diog. Laert. in Biante. Aemilius Probus: Neque acutius ullius imperatoris cogitatum, neque celerius factum usquam legimus. Turpilii Boethuntibus, apud Nonium: Quae cogita, ac delibera.

CICERO

SED cum plerique arbitrentur res bellicas maiores esse, quam urbanas; minuenda est haec opinio. multi enim bella saepe quaesuerunt, propter gloriae cupiditatem: atque in magnis animis, ingenijsq. id plerumque contingit, eoque magis, si sunt ad rem militarem apti, & cupidi bellorum gerendorum. uere autem si uolumus iudicare, multae res exstiterunt urbanae maiores, clarioresque, quam bellicae. quauis enim Themistocles iure laudetur, & sit eius nomen, quam Solonis, illustrius; citeturq. Salamis clarissimae testis uictoriae, quae anteponatur consilio Solonis, ei, quo primum constituit Ariopagitas: non minus praeclarum hoc, quam illud, iudicandum est. illud enim semel profuit; hoc semper proderit ciuitati: hoc consilio leges Atheniensium, hoc maiorum instituta seruantur. & Themistocles quidem nihil dixerit, in quo ipse Ariopagum adiuuerit: at ille adiuuit Themistoclem. est enim bellum gestum consilio senatus eius, qui a Solone erat constitutus. Licet eadem de Pausania, Lysandroq. dicere. quorum rebus gestis quamquam imperium Lacedaemoniorum dilatatum putatur: tamen ne minima quidem ex parte Lycurgi legibus, & disciplinae conferendi sunt: quin etiam ob has ipsas causas & paratiores habuerunt exercitus, & fortiores. Mihi quidem neque, pueris nobis, M. Scaurus C. Mario, neque, cum uersaremur in rep. Q. Catulus Cn. Pompeio cedere uidebatur. parua enim sunt foris arma, nisi est consilium domi. nec plus Africanus, singularis & uir, & imperator, in exscindenda Numantia reip. profuit, quam eodem tempore P. Nasica priuatus, cum Ti. Gracchum interemit. quamquam haec quidem res non solum ex domestica est ratione: attingit enim & bellicam, quoniam ui, maniq. confecta est. sed tamen id ipsum gestum est consilio urbano, sine exercitu. Illud autem optimum est, in quo, inuadi solere ab improbis, & inuidis, me audio:

Cedant arma togae: concedat laurea linguae.

Vt enim alios omittam, nobis rep. gubernantibus, non

ne togae arma cessere? neque enim in rep. periculum fuit grauius umquam, nec maius otium. ita consilijs, diligentiaq. nostra celeriter de manibus audacissimorum ciuium delapsa arma ipsa ceciderunt. quae res igitur gesta est umquam in bello tanta? quis triumphus conferendus? Licet enim, Marce filii, apud te gloriari, ad quem & hereditas huius gloriae, & faclorum imitatio pertinet, mihi quidem certe, ur abundans bellicis laudibus, Cn. Pompeius, multis audientibus, hoc tribuit, ut diceret, frustra se tertium triumphum deportaturum fuisse, nisi meo in rep. beneficio, ubi triumpharet, esset habiturus. Sunt ergo domesticae fortitudines non inferiores militarijs: in quibus plus etiam, quam in his, operae, studijq. ponendum est. omnino enim illud honestum, quod in animo excelso, magnifico. quaerimus, animi efficitur, non corporis uiribus. exercendum tamen est corpus, & ita afficiendum, ut oboedire consilio, rationiq. possit in exsequendis negotijs, & in labore tolerando. honestum autem id, quod exquirimus, totum est positum in animi cura, & cogitatione. in quo non minorem utilitatem afferunt, qui togati reip. praesunt, quam qui bella gerunt. itaque eorum consilio saepe aut non suscepta, aut confecta bella sunt, non numquam etiam illata, ut M. Cato nis consilio bellum tertium Punicum: in quo etiam mortui ualuit auctoritas. quare expetenda quidem magis est decernendi ratio, quam decertandi fortitudo: sed cauendum, ne id bellandi magis fuga, quam utilitatis ratione, faciamus. Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud, nisi pax quaesita uideatur. Fortis uero animi, & constantis est, non perturbari in rebus asperis, nec in multitudine de gradu deijci, ut dicitur; sed praesentis animi uti consilio, nec a ratione discedere. quamquam hoc animi, illud etiam ingenij magni est, praecipere cogitatione futura, & aliquanto ante constituere, quid accidere possit in utramque partem; & quid agendum sit, cum quid euenerit, nec committere aliquid, ut aliquando dicendum sit, Non putaram. haec sunt opera magni animi, & excelsi, & prae-

Et prudentia, consilioq. fidetis. temere autem in acie uer-
sari, & manu cum hoste confingere, immane quiddam, &
belluarum simile est sed, cum tempus est, necessitasq. po-
sulat, decertandum manu est, & mors seruituti, turpitu-
diniq. anteponenda,

EXPLANATIO

MINVENDA est haec opinio. § non tollenda. Tempus autem hoc dijudicat. modo enim bellicae
excellunt, modo urbanae. Pro Murena bellicas urbanis praefert. Turnus, & Drances introducun-
tur a Virgilio lib. xi. Est & contentio, de Achillis armis, Vlysis, & Aiacis, apud Ouidium. Homerus quo-
que *ιλ.ι.* ait Phoenicem a Peleo patre Achilli iuueni comitem esse datum, ut illum efficeret *μύθων τε ρητῶν
ἐμεναι, πρὸς ἴψα τε ἔργων.* Vulgo bellicae praefertuntur, de quo rationem reddit Arist. in Probl. sect. 27.
probl. 5. **ARIOPAGITAS** : § senatus Ariopagitarum populo praerat : cuius auctoritatem Ephial-
tes, & Pericles in populi gratiam imminuerunt. Arist. Pol. 2. *τὴν μὲν ἐν Ἀρειοπάγῳ βουλὴν Ἐφιάλτης ἐκόλου
σε, ὁ Περικλῆς : τὰ δὲ διαστήρια μισθοφόρα κατέσπρε Περικλῆς : καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον ἕκαστος τῶν δημοκρατῶν προ-
γαγεῖν, αὐτῶν εἰς τὴν νῦν δημοκρατίαν.* Restituta postea est a Cimone Periclis temporibus. Plutarchus. **S**
MEL § Persis Graecia pulsis, ac trucidatis. **A**T ille adiunxit Themistoclem. § hoc relinquo, in magna li-
brorum uarietate : nam nec muto libenter, quod apertam sententiam habet : & quinque antiquos libros
congruere cum sententia uideo. Placet tamen uarietatem adscribere. **V**nus : At ille potuit uere dicere se
ad uictum Themistoclem. **V**nus : At ille uero se adiunxit Themistoclem. **V**nus : At ille uerum esse se
adiutum Themistoclem. **V**nus : At ille uere a se ad iudicium Themistoclem. **V**nus : At ille uere a se
adiutum Themistoclem. **V**nus : At ille dicit uere se adiutum Themistoclem. **V**nus : At ille uere adiu-
xit Themistoclem. **V**nus : At ille se adiutum Themistoclem. Tertij, & alius : At ille uere se adiutum The-
mistoclem. Sunt, qui impressae lectionis se auctores falso faciant. cum antea legeretur, At ille uere a se
dixerit adiutum Themistoclem. **C**ONSTITUTVS. § Arist. l. 2. Pol. Solonem, ait, cum alia fustu-
lisset instituta Atheniensium, Ariopagum, ut popolare consilium, probasse. quo spectat hoc uerbum, **C**on-
stitutus, pro confirmatus, non, institutus, ut alij. **P**AUSANIA, § Cleombroti filio. **L**YSANDRO Q. § qui
& Athenienses uicit, & de Antiocho trophaea statuit. Plutarchus, & Thucydides. *Pausania, Lysandroque :*
utrique praefuit Agesilaus : sed ab illis dilatatum magis imperium est. **L**YCVRGI legibus, § Xeno-
phon in Lacedaemoniorum rep. Plut. in eius uita, & Agide, & in Apophthegm. Iustinus lib. III. Valerius
lib. I. cap. 3. Isocrates in Panathenaeo, Lucianus de astrologia, Cyrillus contra Iulianum lib. 3. Dicitur Rha-
damanti, & Minois in Creta legibus a Thalete musico edoctus. Opinio est, eum cititer Agrippae tempora
floruisse, quo tempore Pharnaces Medus Sardanapalum imperio, & uita priuauit. teste Velleio. Sublatae
sunt eius leges, & disciplina, postquam de c. annis steterunt, anno ab v. c. **D**LXV. Vixit ann. **X** **X** **C** **V**. Lu-
cianus in Macrobijs. De eo Oraculum illud legitur :

*Ημεῖς, ὁ Λυκόεργε, ἐμὸν ποτὶ πῖνα νῆον,
Ζητὸ φίλος καὶ πᾶσιν ἀλύμπια δώματ' ἔχουσι :
Ὅμοῦ ἢ σε θεὸν μανθεύσομαι καὶ ἄνδρα :
Ἄλλ' ἔστι καὶ μᾶλλον θεὸν ἔλπομαι, ὁ Λυκόεργε.*

LACEDAEMONIORVM § ita legitur in sex meis : octo, & Tertij, Lacedaemonijs. **O**B has ip-
sas causas § Isocrates in Panegyrico, maiorum honestam disciplinam in causa fuisse ait, cur Athenienses
ea uirtute essent, ut fortiter barbaros profligare possent. **P**ARATIORES § non reicio uerbum usi-
tatum, quod est in decem meis libris. Respicit autem ad ordinem militiae, quo saepe uictoriam Spartani
sunt adepti. Alij legunt, Parentiores : cum quibus faciunt tres mei, & Tertij. non reprehendo. nec tamen
mutare quidquam uolui. unus, Promptiores. **P**VERIS nobis, § natus Cicero anno ab v. c. **D**CXLIX.
M. **S**CAVRVS § huic Cicero ad Lentulum summam grauitatem, & constantiam tribuit. In Bruto, in
eius oratione sapientis hominis, & recti grauitatem summam, & naturalem quandam fuisse auctoritatem,
non ut causam, sed ut testimonium dicere putares, cum pro reo diceret. Huius grauitatis exemplum est
apud Valerium lib. 3. cap. de fiducia sui. Consul fuit cum Ser. Sulpicio Galba, an. **D**XLVI. inq. eo consula-
tu leges de sumptibus, & libertinorum suffragijs tulit. de uir. ill. Tantumq. auctoritate ualuit, ut Opimium
contra Gracchum, Marium contra Glauciam, & Saturninum priuato consilio armaret. Nec tamen belli-
ca gloria caruit : ut qui de Liguribus consul triumphauit. **C**. **M**ARIO, § de eo Plutarchus, de uir. ill. cap.
67. Sall. in Jug. Orof. lib. v. cap. 16. Florus lib. 3. cap. 3. epit. Liu. Appianus in Celtico, Velleius lib. 2. Eu-
trop. lib. iv. cap. ult. lib. v. cap. 1. Otho Phryngensis lib. 2. cap. 44. Vide & Plut. in Sulla, & Apophthegm.
Laconicis, & Parall. cap. 37. Val. lib. 2. cap. 1. & 5. & lib. III. cap. 2. & lib. IIX. cap. 16. Plin. lib. XVI. cap.
1. Quinctil. in declamatione pro milite Mariano. **Q**. **C**ATVLVS § Plut. in Pompeio, epit. Liu. Flo-
rus lib. 3. cap. ult. Velleius lib. 2. App. 1. Bell. ci. Orof. lib. 2. cap. 25. Eutropius lib. v. & vi. Valerius lib. 2.
cap. 3. Legitur & apud Sallustium ex r. historiarum, Lepidi Consulis ad Imp. R. oratio, ut arma suman-
tur contra Sullam dict. atque L. Philippi in senatu, ut Lepido, bellum mouenti, resistent. **C**N. **P**OM-
PEIO § rerum gestarum magnitudine praestanti. qui, ut ait Cicero, plura bella gessit, quam alij lege-
rant. Ad quem scribens Cicero, Fam. lib. v. eum Scipioni in re militari confert. De eo multa Cicero in
orationibus, pro lege Manilia, & pro Murena. Est & eius epistola apud eundem Sallustium, ad senatum,
ex **I** **I** **I**. historiarum, quo sua praclare facta commemorat. **P**ARVA enim sunt foris arma, § sic est in

duodecim meis. duo, & Tertij, Parui. quod magis probo. parui enim sunt foris arma. **AFRICANVS**, & minor, Paulli filius. **ET** un, & imperator, & belli, domique. **IN** excidenda Numantia & anno ab v. c. DCXXI. Epit. Liu. lib. LIX. Florus lib. 2. cap. 18. de uir. ill. Oros lib. v. cap. 6. Eutrop. lib. IV. cap. 7. Otho Phrysing. lib. 2. cap. 43. Vide & Aug. de ciu. D. lib. 3. cap. 21. Velleium lib. II. Val. Max. lib. II. cap. 2. lib. III. cap. 2. lib. VII. cap. 6. Plutarchus in Mario. **P. NASICA** & Cn. Scipionis filius, Africani minoris patruelis, uir optimus ob hoc ipsum a senatu iudicatus. Plut. in Gracchis, App. lib. I. Bel. ci. de uir. ill. cap. 64. Oros. lib. v. cap. 7. Valerius lib. III. cap. de fortitudine, Velleius lib. 2. Sallust in Iugurtha, in oratione C. Memmij, Aug. lib. III. cap. 24. de ciu. D. **PRIVATVS**, & idest, nullum habens publicum munus, Cicero in Rhet. In fortuna quaeritur, priuatus ne, an cum potestate, sit. Plautus Capt. Hic qualis imperator? nunc priuatus est. **TI. GRACCHVM** & tribunum pl. perniciosas reip. leges ferentem. **IMPROBIS**, & M. Antonio. **INVIDIS** & L. Pisone. **CEDANT arma togae**: & hunc uerfium *δια τὸ ἑμοιοῦσθαι* derident multi. Plutarchus Ciceronem in poetica ualuisse dicit. **CONCEDAT laurea lingua**. & sic recitat Quintilianus lib. III. cap. I. qui ait, In caminibus utinam pepercisset, quae non desierunt carpere maligni. duo mei, Laudi. Tertij, supra Laudi, habet, Linguae. **Togae**: pacis studio. **Laurea**: triūphus. Plin. lib. xv. cap. 30. Quintilianus: Supplicationes, qui maximus honor uictoribus bello ducibus dabatur, in toga meruit. Idem Plinius: Quo te, M. Tulli, piaculo taceam? quoue maxime excellentem insigni praedicem? quo potius, quam uniuersi populi, & illius gentis amplissimo testimonio, & in tota uita tua, & ad consulatum tantis operibus electis? te dicente, legem agrariam, hoc est alimenta sua, abdicauerunt tribus: te suadente, Roscio theatralis seditionis auctori leges ignouerunt, notasq. fedes ignominiae discrimine aequo animo tulerunt: te orante, proscriptorum liberos honores petere puduit. tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. Salue, primus omnium Parens patriae appellate, primus in toga triumphum, linguaeque lauream merite, & facundiae litterarum Latinarum parens: atque, ut dicta tor Caesar, hostis quondam tuus, de te scripsit, omnium triumphorum Lauream adeptae maiorem, quanto plus est ingenij Romani terminos in tantum promouisse, quam imperij. **NEC maius otium**. & coniuuratione oppressa. antea, Odium. Primus Pater reposuit, Otium. quod confirmari uideo a libro Tertij, & alio meo. **HEREDITAS huius gloriae**, & Fam. lib. II. ad M. Coelium: Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla resp. satis amplum patrimonium relinquam, memoriam nominis mei. &c. O hominem gloriae nimis cupidum. **TERTIVM triumphum** & Mithridate, & Tigrane uictis. Plutarchus. **EXERCENDVM corpus**, & ratione uictus, & gymnastica. **OBEDIRE consilio**, & Sallust. Animi imperio, corporis seruitio magis utimur. **IN** excidendis negotijs, & Isocrates: *τύμναζε σε αὐτὸς πόρις ἐκρούσεις ἔπος ἀνδραίου καὶ τοὺς ἀκούσους ὑπομένειν*. **MORTVI ualuit auctoritas**. & cum actum est, Catone iam mortuo, de Carthagine euertenda. **QUARE expetenda quidem magis est decernendi ratio, quam decertandi fortitudo**: & lepide opponuntur, Decernendi ratio, Decertandi fortitudo. & sententia comprobatur antiquorum omnium librorum, qui apud me sunt, auctoritate. quo magis miror in emendato loco mutationem quaeri. **VT nihil aliud, nisi pax quaesita uideatur**: & in oratione ad C. Caesarem, de rep. ordinanda: Sapientes pacis causa bellum gerunt; laborem spe otij sustentant. nisi illam firmam efficias, uinci, an uicisse, quid retulit? Plato de Legib. *Ἰούτ' ἀννομοθετὸς ἀκριβὲς, εἰ μὲ χάριν εἰρήνης τὰ πολέμου νομοθετοὶ μᾶλλον, ἢ τῶν πολεμικῶν ἕνεκα τὰ τῆς εἰρήνης*. Pittacus monebat, incruentas uictorias quaerendas esse. **FORTIS uero animi**, & sic omnes ueteres libri. Aristoteles: *Μεγαλοψυχίας ἐστὶ φέρειν εὐτυχίαν, καὶ ἀτυχίαν*: Magnanimi est, ferre bonam, malamque fortunam. **TUMULTV ANTEM de gradu desici**, & animo consternari, ac ueluti a statu mentis dimoueri. Vide Adagia. Metaphora, ab athleticis, & militibus: qua utitur & in Partitionibus: In omnibus causis tres sunt gradus, ex quibus unus aliquis capiendus est, si plures non queas, ad resistendum. nam aut ita consistendum est, ut, quod obijcitur, factum neqes. &c. **Tumultuantem**: tumultu perterritum, perturbatum, *θορυβοῦμενον*. **PRESENTIS animi uti consilio**, & sic septem libri mei: a quibus non discrepat sententia. hoc enim dicitur, Animus, qui adest, quemque metus, & perturbatio non abstulit, cogitat, & considerat ea, quibus optatum rei exitum consequatur. Absentis autem animi quae cogitatio, quod consilium esse potest? Ad Att. Vbi, inquires, animus ille tuus? adest, & idem est. **Quattuor** mei libri, & unus Tertij: Praesenti animo uti, & consilio. **Vnus**: Praesentis animi est uti & consilio. **Vnus**: Praesentis animi uti consilio. **Vnus**: Praesentis animo uti consilio. Sunt, qui reponant, Niti, pro Vti, contra ueteres omnes libros. **NON putaram**. & sic Demosthenes oratione tertia in Philippum: *Καὶ μὴν ἐκείνο γε αἰσχρὸν ἕσπερον πότ' εἶπέν συμβάντος τινός. τίς γὰρ ἀνὴρ ἠύθι ταῦτα γενέσθαι*. Idest: Enimuero turpe illud est, ubi quid iam euenit, tum dicere, quis nam haec euentura putasset? Valerius Max. lib. VII. cap. 2. 2. Scipio Africanus turpe esse aiebat, in re militari dicere, Non putaram. Seneca lib. 2. de Ira, cap. 31. Turpissimam aiebat Fabius imperatori excusationem esse, Non putauit. Plutarchus tribuit Iphicrati. Isocrates autem dixit: *Προνοεῖν χρὴ, καὶ οὐ μετανοεῖν τὸν ἀνδρα τὸν σοφόν*. Idest: Viri sapientis est, ante, non post, factum sapere. **BELLVARVM simile est**. & uiribus, non ratione, utentium. **MORS seruituti, turpitudiniqu. anteponenda**. & Cicero Fam. lib. x. ad Plancum. Plato quoque lib. VI. de Legibus: *τελευτῶν δὲ καὶ πόλεως ἐὰν ἀνάσσει ἀνάγκη φάνεται γίνεσθαι, πρὶν ἐβέλειεν δούλειον ὑπομένεσθαι ζυγὸν ἀρχεσθαι χειρόν, ἢ λείπειν φυγῆ τὴν πόλιν*.

CICERO

DE euertendis autem, diripiendisq. urbibus ualde illud considerandum est, ne quid temere, ne quid crudeliter fiat. idq. est uiri magnanimi, rebus agitatibus punire fontes, multiuulnecum conseruare, in omni fortuna recta. atque honesta retinere. ut enim sunt, quemadmodum supra dixi, qui urbanis rebus bellicas anteponunt: sic reperias multos, quibus periculosa, & calida consilia quietis cogitationibus splendidiore, & maiora uideantur. nunquam omnino periculi fuga committendum est, ut imbelles, timidique uideamur: sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causa. quo nihil potest esse stultius. quapropter in aduendis periculis consuetudo imitanda medicorum est, qui leuiter aegrotantes leuiter curant; grauioribus autem morbis periculosas curationes, & accipites adhibere coguntur. quare, in tranquillo tempestatem aduersam optare, demeritis est; subuenire autem tempestatem quauis ratione, sapientis; eoque magis, si plus adipiscare re explicata boni, quam adauitata mali. Periculosae autem rerum actiones partim ijs sunt, qui eas suscipiunt; partim reip. Itemque alij de uita, alij de gloria, & beneuolentia cimum in discrimen uocantur. promptiores igitur debemus esse ad nostra pericula, quam ad communia, dimicareq.

paratius de honore, & gloria, quam de ceteris commodis. inueni autem multi sunt, qui non modo pecuniam, sed uitam etiam profunderere pro patria parati essent; ydem gloriae iacturam ne minimam quidem facere uelent, ne rep. quidem postulante: ut Callicratidas, qui, cum Lacedaemoniorum dux esset Peloponnesiaco bello, multaq. fecisset egregie, uerit ad extremum omnia, cum consilio non paruit eorum, qui classem ab Arginuisis remouendam, nec cum Atheniensibus dimicandum putabant, quibus ille respondit; Lacedaemonios, classe illi anisa, aliam parare posse; se fugere sine suo dedecore nou posse. atque haec quidem Lacedaemonijs plaga medicocris fuit, illa pestifera, qua, cum Cleombrotus, inuidiam timens, temere cum Epaminonda confluxisset, Lacedaemoniorum opes corrueunt. Quanto Q. Maximus melius: de quo Ennius:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem:

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo postq. magisq. uiri nunc gloria claret.

Quod genus peccandi uitandum est etiam in rebus urbanis. sunt enim, qui, quod sentium, etiam si optimum sit, tamen, inuidiae metu, non audent dicere.

EXPLANATIO

DE euertendis, &c. Galli illud dictum in Romanos uictos superbum est, uictis nil, nisi dolor. Ceterum nil magis uictorem decet, quam clementia. Vnde Anchisae umbra apud Virg. in vi. Aeneam filium disciplinam futurae reip. docet:

Tu regere imperio populos, Romane, memento:

Hae tibi erunt artes, pacique imponere morem,

Parcere subiectis, & debellare superbos.

REBUS agitatibus & accurate examinatis. **CALIDA** consilia & temeraria. Terent. Eun. Plautus, Calidum mendacium. Corn. Nepos in Attici uita, Calidam liberalitatem. Velleius lib. II. hoc C. Octauio laudi adscribit: Spreuit caelestis animus humana consilia: & cum periculo potius summa, quam tuto humilia proposuit sequi. **SINE** causa. & quo distinguitur a fortitudine temeritas. **QVO** nihil potest esse stultius. & nam omni animantium generi id est a natura tributum, ut se, uitam, corpusq. tueatur, quod igitur cauere potes, stultum est admittere. **PERICULOSAS** curationes, & Ouidius:

Cuncta quidem tentanda: sed immedicabile uulnus

Ense recidendum, ne pars sincera trahatur.

Quod fortasse ex Sophoclis Aiace sumptum:

Ου πρὶς ἰατροῦ σοφοῦ θροῶν ἐπράδαε πρὶς τομῶντι κίματι.

Plutarchus de tranquillitate citat Sophoclis uersiculum, huc congruentem:

Πικρὰν χαλκὴν κλύουσι σαρκῆκα πικρῶν.

Vide Adagia, Το κακὸν ἔκαστος θεραπεύειν.

Scipionis apud Plutarchum est apophthegma, Imperatorem, quemadmodum & medicum, oportere ultima uti per ferrum curatione. **ANCIPITES** & quae uel salutem, uel interitum afferant. **QUAVIS** ratione, & etiam cum periculo, & iactura. **RE explicata** & confecta, ad felicem exitum perducta.

ADDUBITATA & in discrimen adducta, quae ex animi sententia non cuenit. Euripides:

Δενὴς ἀνάγκης οὐδὲν ἰχρύει πλέον.

Et: Το μᾶν ἀνάγκη κἂν τύχω, κἂν μὴ τύχω

VT Callicratidas, & Thucydides bellum Peloponnesiacum descripsit: ab eoq. praetermissa, persecutus est Xenophon, qui primo **Ελληνικῶν** paullo aliter hoc exponit, quam Cicero: Η Σπάρτη οὐδὲν μὴ κακίον οἰκίεται αὐτοῦ ἀποθάνοντος φεύγειν δ' αἰετὸν εἶναι ἔφη. De hoc meminit & Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis. Gestum est anno ab v. c. CCCXLIV. Libenter autem & a Graecis, & a nobilissimis Graeciae populis exempla fumit. **VERTIT** ad extremum omnia, & & publicam felicitatem perdidit, & suam gloriam amisit. **AB Arginuisis** & sitae sunt in continenti ante Lesbrum, in Maleae conspectu, contra Mitylenen. Xenophon, & Thucydides. **AT QVE** haec quidem & Xenophon lib. VI. **Ελληνικῶν**. **CLEOMBROTUS**, & in praeclara illa Leuctrica uictoria. Plut. in Pelopida. Valer. lib. 3. cap. de fortitudine. Gesta ab v. c. anno CCCLXXI. **INUIDIAM** timens, & maleuolorum obtrectationes, qui cum dicebant

bant cum hostibus Thebanis colludere, Q. MAXIMVS ꝛ Plutarchus in uita, & de uir. ill. Vide & Liuium lib. XXI. Polyb. & Florum lib. 2. cap. 6. ENNIVS: ꝛ lib. XII. Annalium. ex Macrobio lib. VI. cap. I. VNVS homo nobis, &c. ꝛ hunc uersum Virg. in librum VI. transtulit, ut alios alibi ex ueteribus poetis, VNVS homo nobis ꝛ sic duodecim mei, & Tertij liber. Ut mirer, quosdam dicere, in omnibus antiquis libris legi, VNVS qui nobis, quod est tantum in duobus meis. CUNCTANDO ꝛ Vide Adagia, Romanus sedendo uincit. NON ponebat enim ꝛ mirum est, ueteres hic libros consentire omnes in transferenda uoce, Enim, in secundum locum, hoc modo:

Non enim ponebat,

Ut uideatur in dimensione uersus abijcienda littera M, aut Enim pro una tantum syllaba accipiendum. ERGO postq. magisq. ꝛ sic recte, & propter consentiens ueterum librorum testimonium, & quia lepida fit sententia: Ergo claret eius uiri gloria non modo post obitum, sed magis etiam, quam cum uiueret. Magisq. magisque, legebatur antea, quod multi confirmant illo Catulli:

Omnibusq. inq. locis celebretur fama sepulti:

Clarescatq. magis mortuus, atque magis.

CICERO

OMNINO, qui reip. praesuturi sunt, duo Platōnis praecepta teneant; unum, ut utilitatem ciuium sic tueantur, ut, quidquid agunt, ad eam referant, obliti commodorum suorum: alterum, ut totum corpus reip. curent; ne, dum partem aliquam tueantur, reliquas deserant. ut enim tutela, sic procuratio reip. ad utilitatem eorum, qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissa, gerenda est. qui autem parti ciuium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in ciuitatem inducunt, seditionem, atque discordiam. ex quo euenit, ut alij populares, alij studiosi optimi cuiusque uideantur, pauci uniuersorum. hinc apud Athenienses magna discordiae ortae, in nostra rep. non solum seditiones, sed pestifera etiam bella ciuilia, quae grauis, & fortis ciuis, in reip. dignus principatu, fugiet, atque oderit, tradetq. se totum

reip. neque opes, aut potentiam consecrabitur, totamque eam sic tuebitur, ut omnibus consulat. Nec uero criminibus falsis in odium, aut inuidiam quemquam uocabit: omninoq. ita iustitiae, honestatiq. adhaerescet, ut, dum eam conseruet, quamuis grauius offendat, mortem appetat potius, quam deserat illa, quae dixi. Miserrima est omnino ambitio, honorumq. contentio: de qua praeclare apud eundem est Platonem: similiter facere eos, qui inter se contenderent, uter potius remp. administraret, ut, si nautae certarent, quis eorum potissimum gubernaret. idemq. praecepit, ut eos aduersarios existimemus, qui arma contra serant, non eos, qui suo iudicio tueri remp. uelint: qualis fuit inter P. Africanum; & Q. Metellum sine acerbitate dissensio.

EXPLANATIO

VNUM, ut &c. ꝛ Politic. I. Ουκοῦ ἢν δ' ἐγὼ, ὡς Θεραπεία, οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς ἐν οὐδεμιᾷ ἀρχῇ καθόσον ἀρχὸν εἶναι, τὸ αὐτῷ ἑπιμέλειαν σκοπεῖν, οὐδ' ἐπιτάττει, ἀλλὰ τὸ τῷ ἀρχομένῳ, ὡς μὲν αὐτὸς δημιουργῆ, καὶ πρὸς ἐκείνο βλέπων, καὶ τὸ ἐκείνῳ ἑπιμέλειαν καὶ πρόνοιαν, καὶ λέγει ἂν λέγει, καὶ ποιεῖ ἂν ποιεῖ ἅπαντα. Cuius rationem reddit de Leg. IX. Γνώμαι μὲν γὰρ πρῶτον χαλεπὴ, ὅτι πολιτικῆ καὶ ἀληθεί τέρχην, οὐ τὸ δῖον, ἀλλὰ τὸ κοινὸν ἀνάγκη μέλειν. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν ἕξει δ' αἰ, τὸ δὲ δῖον διασπᾷ τὰς πόλεις, &c. OBLITI commodorum suorum, ꝛ quod difficile admodum est, propter φιλαυτίαν. ALTERVM, ut &c. ꝛ Politic. IV. Νὸν μὲν οὐδ' ὡς οἰόμεθα, τὴν ἐν δ' αἰμῶνα πάλαιτομεν, οὐκ ἀπολαβόντες ὀλίγους ἐν αὐτῇ τοιοῦτους τινὰς θέντες, ἀλλ' ἔλην. Et de Leg. IV. Ταύτας δῖπου φαμέν ἡμεῖς νῦν, οὐτ' εἶναι πολιτείας, οὐτ' ὀρθοῦς νόμους, ὅσοι μὴ ἑπιμέλειαν τῆς πόλεως ἐνεκα τοῦ κοινού ἐτέθησαν. οἱ δ' ἐνεκα τινῶν εἰσιωτέαι, ἀλλ' οὐ πολιτείας τούτους φαμέν, καὶ τὰ τοιοῦτων δίκαια, ὡς φασιν εἶναι, μάλιστα εἰρήσθαι. Et in Politico: Ον ὁ σοφός, καὶ ἀγαθὸς ἀνὴρ τὸ τῶν ἀρχομένων, ὅσπερ ὁ κυβερνήτης τὸ τῆς νεώδος, καὶ ναυτῶν ἀεὶ ἑπιμέλειαν παραφυλάττειν διοικῆσαι. Et de Leg. VII. docet, quantum magistratibus liceat priuata curare. PROCURATIO reip. ꝛ de Orat. In procuratione ciuitatis egregius. In Acad. Reip. procuratio. STUDIOSI optimi cuiusque ꝛ qui dicuntur optimates: de quibus multa in oratione pro Sextio. Placet autem hoc loco adscribere diuisionem quandam, quae fortassis non ingrata erit.

Imperat

Imperat in Rep.
uel

Vnus.
& dicitur
Μοναρχία.
quod est uel

Bonum. & ordine certo creatur,
& dicitur Βασιλεία.

Malum, & incerto ordine creatur, — τυραννίς. — Huius finis est Custodia.

Boni — Δημοκρατία. In hoc statu populari imperia forte conferuntur. — Huius finis est Libertas.
Mali. — Ολιγαρχία. — Quando impetu plebeo reguntur, non legitima democratia.

Multi; qui uel

Non unus

Boni. — Αριστοκρατία. — In hoc statu honores distribuuntur iure, & disciplina.
Et finis est Disciplina, & Leges.

Pauci; qui uel

Mali. — Ολιγαρχία. — In hoc statu, imperia, & honores censu, & habitu pecuniarum leguntur.
Et finis sunt Diuitiae.

ARVD *Athenienses* & *Cyloniorum*, Plut. in Solone. Diacriorum popularium contra Pedicos, oligarchiae studiosos, & alia *ἄν ἐκ τῆς πόλεως*, aduersus diuites, quibus obaerati erant. & contra Pisistratum, quas omnes Solon composuit. IN *nostra rep.* & ut secessiones in montem Sacrum, & Graecorum: & sexcentae aliae. BELLA *ciuilia*. & Sullae, Catilinae, Caesaris, Triumuirorum. TRADET *se totum reip.* & patriam unam spectabit: ad eam omnia referet: unicus ei scopus erit, salus, & felicitas patriae, quod e rep. erit, sequetur; quod non erit, uitabit. QVAMVIS *grauiter offendat*, & in rebus suis. idest, damnum patiat, & iacturam faciat rei familiaris, & dignitatis. Sic omnes libri ueteres mei, & Tertij. Pro Cluentio: In eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehendissent. In epist. Quis est tam Lynceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat? De Orat. Si in his paullulum modo offensum est. AMBITIO, *honorumq. contentio*: & uide libellum Q. Ciceronis de petitione consulatus. Ad Plancum lib. x. Is denique honos mihi uideri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita claris uiris deferatur, & datur. quare, sit modo aliqua resp. in qua honos elucere possit, omnibus, mihi crede, amplissimis honoribus abundabis. is autem, qui uere appellari potest honos, non inuitamentum ad tempus, sed perpetuae uirtutis est praemium. Aristoteles quoque Polit. III. cap. 7. Magistratus Honores appellat: Τιμὰς γὰρ λέγομεν τὰς ἀρχάς. Idem Aristoteles Eth. IV. cap. 4. docet, quatenus conueniat bono uiro honores petere. ARVD *eundem Platonem*: & Polit. VI. Νῆσον γὰρ τοιοῦτον γενόμενον, εἴτε πολλῶν νεῶν πέρι, εἴτε μιᾶς ναυκλήρου, μετέθει μὲν καὶ βῶμῃ ὑπὲρ τοῦ ἐν τῇ νηὶ ἅπαντας, ὑποκωφὸν δὲ καὶ ὄραντα ὡσαύτως βραχῦτι, καὶ γιγνώσκοντα περὶ ναυτικῶν ἕτερα τοιαῦτα, τοὺς δὲ ναυτὰς εἰσαίροντας πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς κυβερνήσεως, ἐκαστον ὁ ἰόμενον εἶναι κυβερνᾶν, μὴτε μαθόντα ποῖοτε τὴν λέγῃν, μὴτε ἔχοντα ἀποδείξαι διδάσκαλον ἑαυτοῦ μηδὲ χρόνον ἐν ᾧ ἐμάθηκε. πρὸς δὲ τοῦτοις εἰσακόντας μηδὲ διδάκτον εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸν λέγοντα ὡς διδάκτον ἐτόιμους κατέμηνεν αὐτοὺς δὲ αὐτῶ ἀεὶ τῶ ναυκλήρου περιγεγύσθαι δεομένους, καὶ πάντα ποιοῦντας ὅπως ἐπιπέσει τὸ πηδάλιον ἐπιτρέψαι. Graecus etiam Poeta Vitam ait periculosam esse nauigationem: in qua tempestatibus iactati, saepe miserabilius, quam naufragi, affligimur. cum autem uitae gubernatricem Fortunam habeamus, ambiguit uelut in pelago erramus, alij secundo cursu, alij aduerso; donec tandem omnes ad unum illum portum subterraneum nauem appellimus. Eius hi sunt uersus:

Πλοῦς σφαλερός τὸ ζῆν. χεμαζόμενοι γὰρ ἐν αὐτῶ.
Πολλάκι ναυγῶν πταόμεν οἰκρότερα.
τὴν δὲ τύχην σοῖο τοιο κυβερνήτῃραν ἔχοντες,
ὡς ἐπὶ τοῦ πελάγους ἀμοίβοιοι πλέομεν.
Οἱ μὲν ἐπ' εὐπλοίην, οἱ δ' ἐμπλοίην. ἀλλ' ἅμα πάντες
εἰς ἓνα τὸν κατὰ γῆς ἄρμον ἀπερχόμεθα.

ARMA *contra ferant*; & Plato de Legibus IX. docet, qui reip. hostes sint censendi. P. AFRICANVM, & Q. Metellum; eodem anno, Africanus ex Africa, Metellus ex Macedonia triumpharunt. Valerius Metelli cum inimicis contentiones, acres quidem, innocentes tamen appellat. Valerius lib. IV. cap. de moderat. animi, Africani, & Metelli contentionem ab aemulatione uirtutum profectam, ad graues, testatasq. inimicitias progressam fuisse scribit: ita tamen, ut eam praecipua ueneratione deleuerit moderatio Plinius lib. VII. cap. 44. horum inimicitias inter calamitates Q. Metelli ducit. Sunt etiam, qui Metellum in suspitionem rapiant, ut qui necis Africani conscius, auctor ue fuerit.

CICERO

NEC uero audiendi, qui grauius irascendum inimicis putant, idq. magnanimi, & fortis uiri esse censent. nihil enim laodabilius, nihil magno, & praeclearo uiro dignius placibilitate, atque clementia. In liberis uero populis, & iuris aequabilitate, exercenda etiam est facilitas, & altitudo animi quae dicitur: ne, si irascamur aut intempestiue accedentibus, aut impudenter rogantibus, in morositate inuitem, & odiosam inuidiamus. Et tamen ita probanda est mansuetudo, atque clementia, ut adhibeatur, reip. causa, seueritas, sine quo administrari ciuitas non potest. Omnis autem & animaduersio, & castigatio contumacia uacare debet, neque ad eius, qui punit aliquem, aut uerbis castigat, sed ad reip. utilitatem referri. Cauendum est etiam, ne maior poena, quam culpa, sit; & ne iisdem de causis alij plebantur, alij ne appellenur quidem. Prohibenda autem maxime est ira in puniendo. nunquam enim, iratus qui accedet ad poenam, mediocritate illam tenebit, quae est inter nimium, & parum: quae placet Peripateticis; & recte placet, modo ne laudent iracundiam, & dicerent uiliter a natura datam, illa uero omnibus in rebus repudianda est: optandumque, ut ij, qui praesunt reip. legum similes sint: quae ad puniendum non iracundia, sed aequitate, ducuntur. Atque etiam in rebus prosperis, & ad uoluntatem nostram fluentibus, superbiam magnopere, fastidium, arrogantiamq. fugiamus. nam, ut aduersas res, sic secundas immoderate ferre, leuitatis est: praeclearaq. est aequabilitas in omni uita, & idem semper uultus, eademq. frons: ut de Socrate, item de Caio quoque Laelio accepimus. Thilippum quidem, Macedonum regem, rebus gestis, & gloria superatum a filio, facilitate uero, & humanitate uideo superiorem fuisse. itaque alter semper magnus, alter saepe turpissimus fuit. ut recte praecipere uideantur, qui mouent, ut quanto superiores sumus, tanto nos summissius geramus. Panaetius quidem auditorem Africanum, & familiarem suum solum ait dicere: ut equos, propter crebras contentiones proeliorum, ferocitate exsultantes, domitoriibus tradere soleant, ut his facilius possint uti, sic homines, secundis rebus effrenatos, sibiq. praesidentes, tamquam in gyrum rationis, & doctrinae duci oportere, ut perspicerent rerum humanarum imbecillitatem, uacillatamq.

vietatemq. fortunae. Atque etiam in secundissimis rebus maxime est utendum consilio amicorum: hisq. etiam maior, quam ante, tribuenda est auctoritas. ipsamq. temporibus cauendum est, ne a sententioribus patefaciamus aures, nec adulari nos sinamus: in quo falli facile est. tales enim nos esse putamus, ut iure laudemur ex quo nascitur innumerabilia peccata; cum homines, inflati opinio nibus, turpiter iridentur, & in maximis uersantur erroribus. Sed haec quidem haecenus.

EXPLANATIO

NEC uero audiendi & c. Seneca iram muliebrem uitium esse ait. Verum, quis uitiorum expertus? Plinius: Qui uitia odit, homines odit: Horatius: — uitijis nemo sine nascitur: optimus ille,

Qui minimis urgetur.

Valens imperator solitus erat dicere, eum, qui ab ira facile recederet, facile etiam a iustitia recedere. **INIMICIS** § id est, ijs, qui uoluntate a nobis abhorrent; non hostibus. **MAGNANIMI**, & fortis uiri § Mimus Publicianus:

Iratus etiam facinus consilium putat.

PLACABILITATE, § quae ad eos pertinet, qui concitati facile placantur. **CLEMENTIA**, § Seneca ait Clementiam esse temperantiam animi in potestate ulciscendi, uel lenitatem superioris aduersus inferiorem in constituendis poenis. Eiq. non Seueritatem opponit, quae Iustitiae proxima est, ut Mimus, sed Cruditatem, quae puniendi causam habet, modum non habet. **IURIS aequabilitate** § ἰσονομία.

ALTITUDO animi § sicut decem mei libri, & unus Tertij. Non displicet tamen, quod legitur in uno meo, Lenitudo animi. **INTEMPESTIVE accedentibus** § hinc Terentius: In tempore ad eam ueni: quod rerum omnium est primum. **IMPVDENTER rogantibus** § ea, quae honeste, sineq. summa nostra fraude praestare non possumus.

MOROSITATEM inutilem, § ei, in quo est. **ODIOSAM** § alijs. **REIP. caussa**, § ut tranquillitas, & honesta disciplina conferretur. **SINE qua administrari ciuitas non potest**, § nam licentia omnes deteriores fiunt. improbi uero magnitudine poenae, & supplicij grauitate a sceleribus deterrentur. Lactantius in lib. de ira Dei docet, nullum imperium sine seueritate posse constare. **PVNIT aliquem**, § Punitur, reposui, ex Nonio Marcello. quo modo est & in quattuor meis libris. Sic locutus Tusc. I. Multi inimicos, etiam mortuos, puniuntur. Et Phil. IIX. Clarissimorum hominum crudelissimam puniretur necem. Et de Leg. Vetari, Quaeri, dixit, pro, Vetare, Quaerere.

VERBIS castigat, § male in Nonio, Fatigat, pro Castigat. **II SDEM de caussis alij plebantur, alij ne appellentur quidem**, § hinc Terentius: Duo cum idem faciunt, saepe fit, ut possis dicere, hoc licet impune facere huic, illi non licet: non quod dissimilis res sit, sed quod is, qui facit. Et Iuuenalis:

Dat ueniam coruis, uexat censura columbas.

Et Anacharsis Solonis leges araneatum telis similes esse putabat, ut est apud Plutarchum in Solone. **Plebantur**: grauius puniantur. **Appellentur**: ne uerbis quidem castigentur: quod modo dixit. Alij interpretantur, Appellare, iudicium, actionem dictare, formulam intendere, λαγχάνει δίκην. Hoc autem in Sulla Plutarchus notat. **IRATUS qui accedit ad poenam**, § Cic. Tusc. IV. ait Platonem seruo, a quo offensus fuerat, dixisse: Quo te modo accepissem, nisi iratus essem? Graeca sunt: Ε' δ' άρως άν, ε'ι μή λίαν άσυχόζωον.

INTER nimium, & parum: § uide Platonem de Rep. III. & Agellium lib. I. cap. ult. **UTILITER** § si tantum ob egregias res irascere mur. excitat autem animos ad seueritatem, & terrorem improbis incutit, qui lenitatem contemnunt. prodest igitur saepe iracundia, uel saltem simulatio iracundiae. **LEGVM similes** § Cic. de Leg. III. Ut magistratibus leges, ita populo praesunt magistratus: uereq. dici potest, magistratum legem esse loquentem, legem autem mutum magistratum. Plato ait magistratum debere legis esse seruum, & famulum. Xenophon lib. IIX. de paedia Cyri Principem Legem uidentem appellat. Pindarus quoque, apud Plutarchum, Legem Reginam dicit. **IN rebus prospere**, § difficilius enim res secundae feruntur, quam aduersae. Xenophon lib. IIX. de paedia Cyri. **Λοκεί δ'έ μοι, δ'έ Κύρε, χαλεπώτερον είναι, εύρειν άνδρα τα γάθα καλώς φέροντα, ή τα κακα, τα μὲν γαρ ύβρειν τοίς πολλοίς, τα δ'έ σοφροσάων τοίς πάνσιν έμποίει.** Hinc Horatius:

Sperat aduersis, metuit secundis

Alteram sortem bene praeparatum

Pectus.

Et illud:

Luxuriant animi rebus plerumque secundis,

Nec facile est aequa commoda mente pati.

AD uoluntatem nostram fluentibus, § alibi, Omnibus copijs circumfluere. **SUPERBIAM** § hinc ille dimeter:

Αρχή τόν άνδρα δέικνυσίν.

Valerius lib. VI. cap. 9. multorum exempla enumerat, quos felicior fortuna meliores reddidit. **FASTIDIUM**, § cum omnia, quae uidentur esse infra nostram fortunam, fastidio quodam reijcimus.

ARROGANTIAM § quae plus sibi honoris tribui postulat, quam meretur: quae se primam omnium esse uult, nec est. **UT de Socrate**, § qui eodem semper uultu fuisse dicitur. Cic. Tusc. III. Seneca Epist.

G lib.

lib. XI IX. Plin. lib. VII. cap. 19. Solinus cap. 4. Agellius lib. 2. cap. 1. Inconuenientem appellat, *ἰατρικὰ δὲ μύλον*, ore, atque oculis eundem in locum directis cogitandum, tamquam quodam mentis, atque animi fecessu facta a corpore. Aristophanes apud Laetium Socrati hoc uitio uertit; *Καὶ ἡμῖν συμνοπρωπία*. D. Hieronymus autem contra Pelagianos dialogo 3. & in Esaiam cap. 42. hoc de ipso confingi censet. *Αἰψίλιο*, & Alexandro: cuius rebus gestis Theophrastus angebatur, Callisthenis interitum deplorans, Cic. Tusc. III. Seneca lib. III. de ira, Plutarchus, Q. Curtius, Arrianus, & Diodorus Siculus lib. XVI. Vide omnino Luciani dialogum, inter Alexandrum, & Philippum. **Q**UANTO superiores simus, tanto nos summissius geramus. & Chilon, unus ex septem sapientibus, apud Laetium: *ἰσχυρόν ὄντα πρῶτον εἶναι, ὅπως οἱ πλεῖστον αἰδῶνται μᾶλλον ἢ φοβῶνται*. Potens si fueris, mansuetus esto, ut alij te reuerentur magis, quam formident. **P**ANAEIVS & uide Velleium, **T**AM QVAM in gyrum rationis, & doctrinae & quemadmodum enim equi in gyrum aguntur, nec suo impetu ferri sinuntur; sic non est committendum, ut homines fortunati ultra eos limites, uel dicendo, uel agendo, euagantur, quos ratio, & doctrina praefcribunt. Virgilius Georg. III. de equo:

Carpere mox gyrum incipiat, gradibusq; sonare
Compositis.

PERSPICERENT & cogitando, & discendo, nominauit enim rationem, & doctrinam. **ADVLARI** & adulatione circumueniri, passiuè dictum. **T**ALES enim nos esse putamus, ut iure laudemur: & Terentius; **H**ic homines ex stultis insanos facit. **I**NFLATI opinionibus, & sic Ilocrates: *οὐκ ἤμεις ἀς μετὰ τῆς ἰσχύος τὴν φύσιν: ἐστὶ τὸν θύλακον ἔχεις δερμάτινον: θυπτὴν ἔχεις ἐκ προσημίου τὴν συστάσιν, τὴ δὴ τὰ τὸ κενὸν τοῦτο δοξάριον ἐπὶ τοσοῦτον τὸν πῆλινον ἀσπὸν διεσυσσε: μεγάλῃς ἀνοίας ἐνεφάρθῃς, ὃ δὲ σύνη, καὶ τῆς φύσεως τὴν γνάσιν ἀφῆρησκα*. Id est: Non una cum fortuna mutasti & naturam, adhuc pelliculo sacco es amictus, nam tui ortus primordium mortale fuit, cur igitur inanis ista gloriola luteum utrem sic inflauit? ingenti amentia repletus es, o infelix, & naturae fragilis agnitione spoliatus. Epicharmus: *αὐτὰ φύσις ἀνθρώπων: ἀσπὸν περυσμημένοι*: Haec natura est hominum: utres sunt inflati. Anaxarchus corpus suum ἀσπὸν, id est utrem appellauit: *Πίστεε, αἰτ tyranno, τὸν Ἀναξάρχου ἀσπὸν, Ἀναξάρχου γὰρ οὐκ ἂν δυνάτω*: Contunde Anaxarchi utrem, Anaxarchum enim non poteris. Aristophanes quoque:

Ἀνδρες ἀμαυρόβιοι, φύλλον γενεῆ προσημιοῖ:

Ὀλιγοδρανέες, πλάσματα κηρέυ, σκιοὶ δὲ αὐτῶν,

Ἀμεινοὶ, ἀπῆνες, ἐφημέριοι.

Id est:

Viri obscurae uitae, foliorum genti confimiles,

Exiguae uirtutis, figmenta ceruae, umbratile genus,

Imbecilles, inuolucres, unam dieculam uiuentes.

CICERO

ILLUD autem sic est iudicandum, maximas geri res, & maximi animi ab ijs, qui remp. regant; quod eorum administratio latissime pateat, ad plurimosq; pertineat: esse autem magni animi, & fuisse multos, etiam in uita otiosa, qui aut inuestigarent, aut conarentur magna quaedam, seseq; suarum rerum finibus continerent; aut interiret inter philosophos, & eos, qui remp. administrarent, delectarentur re sua familiari, non eandem omnino ratione exaggerantes, neque excludentes ab eius usu suos, potiusq; & amicis impartientes, & reip. si quando usus esset, quae primum bene parta sit, nulloq; turpi quaestu, neque odioso; tum, quam plurimis, modo dignis, se utilem praebere; deinde, augetur ratione, diligentia, parcimonia: nec libidini potius, luxuriaeque, quam liberalitati, & beneficentiae, pateat. haec praescripta seruantem licet magnifice, grauius, animoseq; uere, atque etiam simpliciter, fideliter, uitaeq; hominum amice. Sequitur, ut de una reliqua parte honestatis dicendum sit, in qua uerecundia, & quasi quidam ornatus uitae, temperantia, & modestia, omnisq; sedatio perturbationum animi, & rerum modus cernitur. hoc loco conuenitur id, quod dici Latine decorum potest: Graece enim *ἠρέτων* dicitur. huius uis est ea, ut ab honesto non queat separari, nam & quod decet, honestum est; & quod honestum est, decet, qualis autem differentia sit honesti, & decori, facilius intelligi, quam explanari, potest. quidquid enim est, quod deceat, id tum apparet, cum antegressa est honestas, itaque non solum in hac parte bene-

fiatis, de qua hoc loco differendum est, sed etiam in tribus superioribus, quid deceat, apparet. nam, & ratione uti, atque oratione prudenter; & agere, quod agas, considerate; omnique in re, quid sit ueri, uidere, & ueri decet: contraque falli, errare, labi, decipi, tam dedecet: quam delirare, & mente captum esse. Et iusta omnia decora sunt; iniusta omnia contra, ut turpia, sic indecora. Similis est ratio fortitudinis. quod enim uiriliter, animoque magno sit, id dignum uiro, & decorum uidetur; quod contra, id ut turpe, sic indecorum. quare pertinet quidem ad omnem honestatem hoc, quod dico, decorum, & ita pertinet, ut non recondita quadam ratione cernatur, si d sit in promptu. est enim quiddam, idq; intelligitur in omni uirtute, quod deceat: quod cogitatione magis a uirtute potest, quam re, separari, ut enim uenustas, & pulchritudo corporis secerni non potest a ualeitudine: sic hoc, de quo loquimur, decorum, totum quidem illud est cum uirtute coniunctum, sed mente, & cogitatione distinguitur. Est autem eius descriptio duplex, nam & generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honestate uersatur; & aliud huic subiectum, quod pertinet ad singulas partes honestatis. atque illud superius sit fere definitum solet: decorum id esse, quod consentaneum sit hominis excellentiae in eo, in quo natura eius a reliquis animantibus differat. Quae autem pars subiecta generi est, eam sic definimus, ut id decorum esse uelimus, quod ita naturae consentaneum sit, ut in eo moderatio, & temperantia appareat cum specie quadam liberali, haec

haec ita intelligi, a philosophis, possumus existimare ex eo decoro, quod poetae sequuntur: de quo alio loco plura dici solent. sed tum seruare illud poetae dicimus, quod de ceat, cum id, quod quaque persona dignum est, & sit, & dicitur: ut, si aut Aecacus, aut Mimos diceret, Oderint, dum metuant; aut, Natis sepulcro ipse est parens; indecorum uidetur, quod eos fuisse iustos accepimus: at, Atreo dicente, plausus excitantur: est enim digna persona oratio. sed poetae, quid quaque deceat, ex persona iudicabunt; nobis autem personam imposuit ipsa natura, magna cum excellentia, praestantiaq. animantium reliquorum. quocirca poetae in magna uarietate personarum, etiam uiriosis quid conueniat, & quid deceat, uidebunt. nobis autem cum a natura constantiae, moderatioris, temperantiae, uerecundiae partes datae sint; cumq. eadem natura doceat non negligere, quemadmodum nos aduersus homines geramus: efficitur, ut & il-

lud, quod ad omnem honestatem pertinet, decorum, quam late suum sit, appareat; & hoc, quod spectatur in unoquoque genere uirtutis. ut enim pulchritudo corporis apta compositione membrorum mouet oculos, & delectat hoc ipso, quod inter se omnes partes cum quodam lepore consentiunt: sic hoc decorum, quod elucet in uita, mouet approbationem eorum, quibuscum uiuitur, ordine, & constantia, et moderatione dictorum omnium, atque factorum. adhibenda est igitur quaedam reuerentia aduersus homines & optimi cuiusque, & reliquorum nam, negligere, quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti. Est autem, quod differat in omni ratione habenda, inter iustitiam, & uerecundiam. Iustitiae partes sunt, non uiolare homines; uerecundiae, non offendere, in quo maxime perspicitur uis decori. His igitur expositis, quale sit id, quod decere dicimus, intellectum puto.

EXPLANATIO

REMP. regant; 3 undecim mei, & Tertij, Resp. regant. SESEQ. suarum rerum finibus continerent; 3 suum negotium agerent. Metaphora a limitibus agrorum. INTERIECTI 3 medij. RE sua familiari, 3 quam philosophi non curant. NON eam quidem omni rat. exagg. 3. excludit auaritiam. NEQVE excl. 3 requirit benignitatem. QVAE primum & c. 3 tria maxime praecipuntur in refamiliari. BENE parata 3 nunc

Vnde habere nemo quaerit: sed oportet habere.

NULLO Q. turpi quaestu, 3 quinque mei, & Tertij, Nullo neque turpi quaestu. unus, Neque ullo turpi quaestu. duo, Nullo turpi quaestu. **TURPI**: sordido, inhonesto. Natura, Lenocinium, militia mercenaria, latrocinium. Opinione qui manu sibi uictum quaeritant. **ODIOSO**: publicanorum, portitorum, feneratorum. **MODO dignis**, 3 nam non deceat indignis opitulari. **RATIONE**, 3 quae scilicet res uberiores fructus, & certiores redditus afferant. **DILIGENTIA**, 3 ut ipse rem tuam cures, neque quidquam omittas. **PARCIMONIA**: 3 magno uectigali. quod dixit in Paradoxis. Liberalitas dat, cum decet: Parcimonia seruat, cum non deceret: ut sit, quod dare possit, cum opus est. Isocrates Nicocli eam laudat. Et sane recte nobiscum ageretur, si ea uteremur. Verum ego quidem potius alijs hoc praecipio, quam sciam ipse uti. **PATEAT**. 3 omnes ueteres libri, Pareat. Pateat, tamen, omnibus ijs. aduersantibus, magis placet. **MAGNIFICE**, 3 cum splendore, & gloria. **GRAVITER**, 3 constanter, non leuiter. **ANIMOSE**, 3 absque metu, & trepidatione. **SIMPLICITER**, 3 non sophistice. **FIDELITER**, 3 absque perfidia, & negligentia. **VITAE hominum amice**. 3 humaniter, non tyrannice. **SEQUITUR**, 3 proreliquum est. In prooemio lib. II. Sequitur, ut haec officiorum genera persequar. **UNA reliqua parte honestatis** 3 temperantia, de ijs uirtutibus, unde honestum, officiumq. manat, quarta. **QUIDAM ornatus uitae**, 3 quem tribuit Plato temperantiae. est enim Verecundia in uita humana tamquam flos quidam. **Κόσμος τῶν τοιῶν ἡ σωφροσύνη ἐστὶ καὶ ἡδονῶν τινῶν, καὶ ἐπιθυμιῶν ἐγκλιταία, αἷς εἰσι.** **TEMPERANTIA**, & modestia, 3 Tusc. III. Verisimile illud est, qui sit temperans, quem Graeci **σωφρονεῖς** appellant, eamq. uirtutem **σωφροσύνην** uocant, quam solco equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, nonnumquam etiam modestiam. **OMNIS sedatio perturbationum animi**, 3 Cic. ibidem: Eius uidetur esse proprium, motus animi appetentis regere, & sedare, semperq. aduersantem libidini moderatam in omni re seruare constantiam. **REVM modus** 3 quem ultra citraq. nescit consistere rectum. Horatius. **Πρέπον 3 ἀπὸ τοῦ πρέπειν**, decere: a **πρέπειν**, ornare. **AB honesto** 3 ἀπὸ τοῦ καλοῦ, a pulchro. **NAM &**, quod decet, honestum est, & quod honestum est, decet. 3 Honestum, & Decorum, uidentur inter se reciprocari: differunt tamen. Honestum enim semper est idem. Decorum uero mutatur, tempore, loco, & aetate. estq. multiplex. **TRIBVS superioribus**, 3 iustitia, fortitudine, prudentia. **PERTINET ad omnem honestatem** 3 decorum cum omni uirtute confusum est. **SECRNI non potest** 3 pulchritudo enim est apta figura membrorum, cum coloris quadam suauitate: ut ait Cicero Tusc. IV. D. Ambrosius hunc locum satis illustrat. Eius haec sunt: Honestas uelut bona ualetudo est, & quaedam salubritas corporis. Deus autem, tamquam uenustas, aut pulchritudo sit. Sicut ergo pulchritudo superare salubritatem, ac ualitudinem uidetur excellere, sine his tamen esse non potest, nec ullo separari modo: quoniam, nisi bona ualetudo sit, pulchritudo esse, ac uenustas non potest: sic honestas decorum illud in se continet, ut ab ea profectum uideatur, & sine ea esse non possit. Velut salubritas igitur totius operis, actusq. nostri honestas est, & sicut species est decorum, quod cum honestate confusum opinione distinguitur. nam, & si in aliquo uideatur excellere, tamen in radice est honestatis, sed flore praecipuo, ut sine ea decidat, in ea floreat? quid enim est honestas, nisi quae turpitudinem, quasi mortem, fugiat? quid uero inhonestum, nisi quod ariditatem, ac mortem afferat? Virente igitur substantia uirtutis, decorum illud tam-

quam flos emicat, quia radix salua est. At uero propofiti nostri radice uitiofa, nihil germinat. **M O D E R A T I O**, & ne uel nimium, uel parum fiat: ne quis sibi nimium tribuat: ne in ulla re modum excedat. **T E M P E R A N T I A** & quae moderatur eas uoluptates, quae tactu, & gustu percipiuntur. nam aliorum sensuum uoluptates minus illiberales habentur. **S P E C I E** quadam liberali. & adfpectu. **E x e o d e c o r o**, quod poetae sequuntur: & argumentum a minori. nam, si poetae, multo magis philosophi. **A R A C V S**, aut **Minos** & hi Iouis filij habiti sunt; ac, propter summam iustitiam, apud inferos iudicare dicti sunt. **Vbi** hi duo alij iudices esse memorantur, Rhadamanthus, & Triptolemus. **O D E R I N T**, dum metuantur & uox tyrannica, hominum, qui populi de se existimationem contemnant: Ciceroni, & Senecae celebris. **L i b. II.** ex Ennio citatur. **N A T I S** & Tantalus, Plytheni, Harpago, quos Atreus Thyesti fratri comedendos appofuit, ad quod facinus sol oriens, creditus fuit recessisse. **P A R E N S**; & Thyestes: cui filios epulandos frater Atreus appofuit, ut dixi. quod ait Seneca in Thyeste, & Horatius de Arte poet. Ennius etiam, & Maternus scripsere Thyestem. Attius Atreum. Fabula est apud Hyginum cap. 88. & 244. & 258. **A T R E O** & Plato in Cratylo eum dictum quasi ἀτρεσόν, aut ἀτρεσον, putat, ab immanitate naturae: quod nullam noxam, nullum facinus reformidaret, intractabilis esset, nec ulla humanitatis ratione flexilis. **N O B I S** autem personam imposuit ipsa natura, & idest, deus. uita autem nostra nihil aliud est, quam fabula, quae in amplissimo huius Mundi theatro agitur. **P U L C H R I T U D O** corporis & Tusc. IV. Vt corporis est quaedam apta figura membrorum, cum coloris quadam suauitate, eaq. dicitur pulchritudo: sic in anima opinionum, iudiciorumq. aequalitas, & constantia, cum firmitate quadam, & stabilitate uirtutem subsequens, aut uirtutis uim ipsam continens, pulchritudo uocatur. **O R D I N E**, & ut suo loco, & tempore fiant omnia. **C O N S T A N T I A**, & ut rationi semper oboediat appetitus. **M O D E R A T I O N E** & ut ne uehementiores naturae impetus sequamur in dicendo, & agendo. **A D H I B E N D A** est igitur quaedam reuerentia aduersus homines, & optimi cuiusque, & reliquorum. & sic lego, cum omnibus antiquis libris. nec repugnat sententia. Adhibenda, est, inquit, reuerentia aduersus homines. Deinde se ipse interpretatur. Reuerentia & optimi, & reliquorum. omnes enim reuereri debemus, sed primum optimos, deinde reliquos. ita, quod uniuerse dixerat, Aduersus homines, distinxit, subiungens, Et optimi, & reliquorum. Illud autem, Aduersus homines, pendet a uerbo, Adhibenda est: hoc, Et optimi cuiusque, & reliquorum, a uerbo Reuerentia. **N E G L I G E R E**, & quid de se quisque sentiat, &c. & Isocrates Philippica oratione: Μικροψυχία είναι, τὸ τῶν βλασφημούντων, & εὐνοαρούντων, & τῶν πεποιμένων τοῦταισφορτικῶν, ἀλλοσε ἔπαν καὶ μηδὲν σωτῆρῶ σωίδης ἐξαρμαρτάνων: Idest: Pusilli esse animi, maledicos, & nugatores, & eos, qui illis aures praebent, curare, praesertim si tibi sis nullius delicti conscius. Idem ibidem: Χρὴ μὴ καταφρονεῖν τοῦ πλοῦθους, μηδὲ παρα μικρὸν ἠγέσθαι τοῦ πᾶσιν εὐδοκίμειν: Non contemnendus est populus, nec parui aestimandum, laudari ab omnibus. Vide Aristot. Eth. IV. cap. 4. **D I S S O L U T I**. & Dissolutus est, qui nimium indulget. Fam. lib. V. ep. 2. Cognosce nunc humanitatem suam: si humanitas appellanda est in acerbissima iniuria remissio animi, ac dissolutio. In ep. ad M. Brutum: Neque dissolutum a te quidquam homines expectant, nec crudele. **I N** omni ratione habenda, & in quacumque re: cum aliquid agendum agimus in uita. Ita decem mei ueteres libri. **Vnus**, Omnium. **Tres**, Hominum. **Tertij**, Hominem.

C I C E R O

O F F I C I U M autem, quod ab eo ducitur, hanc res siue cupiendo, siue fugiendo non satis a ratione retinentur, hi sine dubio finem, & modum transeunt. relinquunt enim, & abiectum oboedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege naturae. a quibus non modo animi perturbantur, sed etiam corpora. licet ora ipsa ceruere iratorum, aut eorum, qui aut libidine aliqua, aut metu commoti sunt, aut uoluptate nimia gestunt: quorum omnium uultus, uoces, motus, statusq. mutantur. ex quibus illud intelligitur, (ut ad officij formam reuertamur) appetitus omnes contrahendos, sedandosque, excitandamq. esse animaduersionem, & diligentiam; ut ne quid temere, ac fortuito, inconsiderate, negligentetq. agamus. neque enim ita generati a natura sumus, ut ad ludum, & iocum facti esse uideamur, sed ad seruitatem potius, & ad quaedam studia grauiora, atque maiora. Ludo autem, & ioco uti illis quidem licet, sed, sicut somno, & quietibus ceteris, tum, cum grauius, serijsq. rebus satis fecerimus. ipsumq. genus iocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenium, & facetum esse debet. ut enim pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, quae ab honestatis actionibus non fit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat. **Duplex** omnino est iocandi genus; unum illiberale,

vale, petulans, flagitiosum, obscenum; alterum elegas, urbanum, ingeniosum, facetum. quo genere non modo Plautus noster, & Atticorum antiqua comoedia, sed etiam philosophorū Socraticorum libri referti sunt: multa. multorum facete dicta; ut ea, quae a sene Catone sunt collecta, quae uocantur Αποσβεγματα. Facilis igitur est distinctio ingenui, & illiberalis ioci. alter est, si tempore fit, ac remisso animo, libero dignus; alter ne homine quidem, si rerum turpitudini adhibetur uerborum obscenitas. Ludendi etiam est quidam modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, elatq. uoluptate in aliquam turpitudinem delabamur. suppeditant autem & campus noster, & studia uenandi honesta exempla ludendi. Sed pertinet ad omnem officij quaestionem, semper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus, reliquisq. bestijs antecedit. illae enim nihil sen

tiunt, nisi uoluptatem, ad eamq. seruntur omni impetu: hominis autem mens discendo alitur, & cogitando semper aliquid aut inquit, aut agit, uidendique, & audiendi delectatione ducitur. quin etiam, si quis est paulo ad uoluptates propensior, modo ne sit ex pecudum genere, (sunt enim quidam homines non re, sed nomine) sed si quis est paulo erectior, quamuis uoluptate capiatur, occultat, & dissimulat appetitum uoluptatis, propter uerecundiam. ex quo intelligitur, corporis uoluptatem non satis esse dignam hominis praestantia, eamq. contemni, & rejici oportere; sin sit quispiam, qui aliquid tribuat uoluptati, diligenter ei tenendum esse modum eius fruendae. itaque uicij, cultusq. corporis ad ualetudinem referantur, & ad uires, non ad uoluptatem.

EXPLANATIO

Q UOD acutum, quod accommodatum, quod uehemens, & tres uirtutes significat, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem: quas hoc ipso ordine iam attigit. D V P L E X est enim uis animorum, atque naturae. & de animis, non de natura, loquitur Cicero; ipsoq. animorum uim, naturamq. describit, itaque non dubito, quin legendum sit, Vis animorum, atque natura. Adiuuat coniecturam nostrā consuetudo Latini sermonis. quod enim Graece dicitur, ούσις, duobus uerbis, Vis, & natura, Cicero dixit, ut in libro de Amicitia: Me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terrae uis, atque natura delectat. Et in Somnio Scipionis: Haec est natura propria animae, atque uis. Tusc. I. Singularis est quaedam natura, atque uis animi. De Diu. lib. II. Animorum est ea uis, atque natura, ut uigeant uigilantes. De Leg. I. I. Videamus uim, naturamq. legis. Haec autem doctrina sumpta est ex Aristotele, qui lib. I. Pol. τὸ ζῶον, inquit, πρῶτον σωσθένειν ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος: ὃν τὸ μὲν ἄρχον ἐστὶ φύσει, τὸ δὲ ἀρχόμενον. Et paullo post: Ἡ μὲν γὰρ ψυχὴ τοῦ σώματος ἄρχη, δεσποτικὴν ἄρχην: ἡ δὲ νοῦς τῆς ὀρέξεως, πολιτικὴν, καὶ βασιλικὴν. ἐν οἷς φανερόν ἐστι, ὅτι κατὰ φύσιν, καὶ συμφέρον, τὸ ἀρχεσθαι τὸ σώματι ὑπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ παθητικῷ μορίῳ ὑπὸ τοῦ νόου, καὶ τοῦ μορίου τοῦ λόγον ἔχοντος. Et infra: Τοῦτο εὐθὺς ὑπονοεῖται περὶ τὴν ψυχὴν: ἐν ταύτῃ γὰρ ἐστὶ φύσει τὸ μὲν ἄρχον, τὸ δὲ ἀρχόμενον: ὃν ἑτέραν φασὲν εἶναι ἀρετὴν, τοῦ λόγον ἔχοντος, καὶ τοῦ ἀλογου. Et lib. III. Εἰς ἀνομίαν ἢ πόλιν, ὡς περὶ ζῶον εὐθὺς ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος, καὶ ψυχῆ ἐκ λόγου, καὶ ὀρέξεως. Et lib. VII. Διήρηται δύο μέρη τῆς ψυχῆς, ὃν τὸ μὲν ἔχει λόγον καθ' αὐτὸ, τὸ δὲ οὐκ ἔχει μὲν καθ' αὐτὸ, λόγῳ δὲ ὑπακούειν δυναμένον. Et ibidem, infra: Ὡς περὶ ψυχῆς, καὶ σώματος ἐστὶν, οὕτως τῆς ψυχῆς ὄρεξις δύο μέρη, τοτὲ ἀλογον, καὶ τὸ λόγον ἔχον, καὶ τὰς ἐξείς τὰς τούτων δύο τὸν ἀριθμόν: ὃν τὸ μὲν ἐστὶν ὀρέξις, ὃ δὲ νοῦς. Aduersantur omnes ueteres libri. ΟΡΜΗ, Graece, & De nat. de. II. Voluntarios mundi motus ὀρμῆς appellat. ΝΕC uero agere quidquam, & hoc durius quibusdam uidetur, Actio non debet agere quidquam: mihi non item. In ipsa enim actione includitur is, qui agit, quasi dicat: Cum aliquid agis, temeritatem uita; nec uero quidquam agas, cuius non possis causam probabilem reddere. Quae postrema uerba sententiam meam confirmant: & cum sententia consentiunt ueteres libri. Nam, si, pro, Agere, legatur, Agi, quod alijs placet, unde pendeat, intelligere non queo. non enim est, ut referri possit ad superius uerbum, Debet: ne uerbum idem & personale simul, & impersonale, quo modo Grammatici loquuntur, eodem in loco uelimus esse. OFFICIJ. & medij. Supra: Medium officium id esse, quod cur factum sit, ratio probabilis reddi possit. PRAECURRANT, & quod equi praeceleres facere solent. EVAGRANT, & ut equi ferociore. EXSULTANTES & qualis Chaerea apud Terentium. NON satis a ratione retinentur, & Virgilius:

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

Isocrates: Όταν ὁ νοῦς ὑπὸ ὀνῶν διασπαρῆ, ταυτὰ πάχει τοῖς ἄρμασι, τοῖς τῶν ἐπιόχου ἀποβάλλουσιν. Cui sunt subiecti lege naturae. & Aristoteles Politic. I. LICET ora ipsa & ut in comoedijs, tragoedijs, poematis heroicis. Homerus initio ipso II. I.

Ἡρῶς Ἀτρεΐδης, εὐρυκρείον Ἀγαμέμνον, Ἀχίλλεος, μέγας δὲ μέγα φρένας ἀμφιμέλαται Πύμπλαντ', ὅσσοι δὲ οἱ πύρι λαμπρόωντι εἰκτιν, Id est: Herus Atrides late imperitans Agamemnon, Concitus incenso circum praecordia felle, Sanguinea ora tument, oculis micat acribus ignis:

UT ad officij formam reuertamur & attende, quae sit Officij forma. CONTRAHENDOS, & ut equos ferocientes. SEDANDOSQUE, & ut populum ad seditiones spirantem.

LUDVM, & iocum & Prouerbiū sapit. Ita in Verrem: Per ludum, & iocum euertere aliquem. Terentius: Hic uero est, qui, si amare occoeperit, ludum, iocumq. dices fuisse illum alterum, praecut huius rabies quae dabit. Et ad quaedam studia grauiora, atque maiora. & Aristot. Polit. II. X. Εἰ γὰρ ἄμφω μὲν δεῖ, μᾶλλον

μαλλον δε αιρετον το χολαζειν. ου γαρ δι παιζοντας, τέλος γαρ αναγκαιον ειναι του βλεν την παιδιαν ημην. **IVDO** autem, & c. § obiectiōni per occupationem respondet. **V TI** illis quidem licet, § ita septem mei libri; septem alij, & Tertij, Illo. **SOMNO**, § Plutarchus in Homeri uita: καθολου γαρ σικειν εστι τῆ τοῦ ἀνθρώπου φύσει, μη μόνον ἐπιτείνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀιτέσθαι, ἵνα καὶ διαρκῆ πρὸς τοὺς ἐν τῷ ζῆν πάνοὺς. Vices quietis, & laborum prodesse, ipsius Homeri uerbis docet; **Ανὴν καὶ πολὺς ὕπνος**. Et alibi: **Ανὴν καὶ τὸ φυλάσσειν πάννου γονεὺς ἠριστεύειν**. Reddit causam, cur somnus sit remedium corporis labore fatigati. **QUIETIBVS ceteris**, § ita octo mei libri, & Tertij, duo, Quietis, quattuor, Ceteris quietibus. **INGENVM**, & **facetum** § lib. I. I. de Oratore. **VT enim pueris** § Quinct, lib. I. cap. 3. Cicero pro Coelio. Nam

Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem

Testa diu,

Horatius ait Epist. lib. I. **ALTERVM elegans**, § Cic. ad Cornelium Nepotem lib. I. I. apud Macrobiū: Itaque nostri, cum omnia, quae dixissemus, Dicta essent, quae facete, & breuiter, & acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari Dicteria uoluerunt. **PLAVTVS noster**, § Contra Horatius in Arte:

At nostri proauī Plautinos & numeros, &

Laudauere fales: nimium patienter utrumque.

Sed Varro, apud Quinctilianum, Plauti ore Musas locutus ait; Terentium tamen praepōnit: ex Aelij Stoionis sententia. Macrobius quoque Sat. lib. II. cap. I. Animaduerto duos, quos eloquentissimos antiqua aetas tulit, comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorum uenustatem ceteris praefuisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortem eius comoediae, quae incertae ferebantur, Plautinae tamen esse, de iocorum copia, noscerentur. &c. **ATTICORVM antiqua comoedia**, § Quinctil. negat Latinis Atticam Venerem in comoedijs concessam. Antiqua autem comoedia summa libertate nominatim omnes reprehendit, quod Alcibiades postea antiquauit. **PHILOSOPHVM Socraticorum** § hoc satis apparet ex Platonis dialogis. **A SENE Catone** § Macrobius lib. II. cap. I. Catonem censorium argute iocari solitum scribit. Plutarchusq. apophthegmata eius inter cetera Romana multa commemorat. **Αποθνήματα** § Quinctil lib. VI. cap. 4. **TEMPORE** § in loco, opportune: uel, extempore, nam ioci esse debent subiti. **REMISSE animo**, § tum se quis incunditati dedit, cum res graues, & feriae non tractantur, unde Isocrates ait: **Εν γελώῳ πρῶτα ματι σπουδαζειν, καὶ ἐν σπουδαίῳ παιζειν, ἀχαίρον, καὶ πάντα γούλο πρὸν εἶναι**. **VT NE nimis omnia profundamus**, § alij mutant ex ingenio, mendosum suspicantes uerbum, Omnia, ego sequor ueteres omnes libros. Est autem sententia, Ne nimis omnia profundamus: ea scilicet, quae profundi solent in usu. **Utrifus, clamor, sermonis libertas, motus etiam carnis**: quae moderanda sunt. **ELATIQ. uoluptate** § tum enim est definendum, cum ludus sit optimus. **CAMPVS noster**, § Martius: qui erat, ubi nunc est templum D. Laurentij in Lucina. Olim Tarquiniorum ager: de quo Plut. in Publicola, Dionys. lib. v. Liu. lib. 2. **STVDIA uenandi** § Canes ad uenandum laudat Terentius. Plauto id quoque in Legibus probat: & eo maxime probat, quod hoc iuuenturi regionis deua explorata sunt. **BESTIIS antecedit** § Belluis, octo libri. Antecellat, unus, alius utrumque habet, § Bestijs antecellat, antecedit. **NIHIL sentiunt**, § nam bestiae uni uoluptati addictae sunt, nihil praeterea curant: unde Horatius;

Me nitidum, & pinguem, & bene curata cute uifes,

Cum ridere uoles Epicuri de grege porcum.

HOMINIS mens discendo alitur, § Isocrates ad Demonicū: **Τὰ μὲν γὰρ σώματα τοῖς συμμέτροις πόνοις τῆ δὲ ψυχῆς τοῖς σπουδαίοις λόγοις ἀζέθει πέουκε**. **MODO ne sit ex pecudum genere**, § quae nihil boni, mali ue fugiunt, sed naturam ducem sequuntur, rationem negligentes. **NON re, sed nomine** § ab humanitate enim longissime absunt. **PAVLLO erectior**, § non humi abiectus animo, & cogitatione.

CICERO

ATQVE etiam, si considerare uolumus, quae sit in natura excellentia, & dignitas: intelligemus, quam sit turpe, distuere luxuria, & delicate, ac molli-ter uiuere: quamq. honestum, parce, continenter, seuerere, sobrieque. Intelligendum est etiam, duabus quasi nos a natura indutos esse personis: quarum una est communis, ex eo, quod omnes participes sumus rationis, praestantiaeq. eius, qua antecellimus bestijs, a qua omne honestum, decorumq. trahitur, & ex quaratio inueniendi officij exquiritur; altera autem, quae proprie singulis est tributa. ut enim in corporibus magnae dissimilitudines sunt: (alios enim uidemus uelocitate ad cursum, alios uiribus ad luellandum ualere; itemq. in formis, alijs dignitatem inesse, alijs uenustatem) sic & in animis existunt etiam maiores uarietates. erat in L. Crasso, &

L. Philippo multus lepos, maior etiam, magisq. de in-

dustria in C. Caesare L. filio. at iisdem temporibus in M. Scawo, & in M. Druso adolescente singularis seueritas, in C. Laelio multa hilaritas, in eius familiari Scipione ambitio maior, uita tristior. de Graecis autem, dulcem, & facetum, festiuq. sermonis, atque in omni oratione simulatorem, quem εἰρωα Graeci nominauerunt, Socratem accepimus; contra, Pythagoram, & Periclem summam auctoritatem consecutos sine ulla hilaritate. callidum Hannibalem ex Poenorum, ex nostris ducibus Q. Maximum accepimus, facile celare, tacere, dissimulare, insidians, praeripere hostium consilia. in quo genere Graeci Themistoclem, & Pheracem Iasonem ceteris antepōnunt. in primisq. uersutum, & callidum factum Solonis: qui, quo & tior uita eius esset, & plus aliquanto reip. prodesset, furere se simulauit. Sunt his alij multum dispares, simplices, & aper-

ti, qui nihil ex occulto, nihil ex insidijs agendum putant, ueritatis cultores, fraudis inimici: itemq. alij, qui quiduis perpetiantur, cuius deseruiant, dum, quod uelint, consequantur: ut Sullam, & M. Crassum uidebamus. quo in genere uersutissimum, & patientissimum Laedaemonium Lysandrum accepimus; contraq. Callicratidam, qui praefectus classis proximus post Lysandrum fuit. Itemq. in sermonibus, alium quidem, quamuis praepotens sit, efficere, ut unus de multijs esse uideatur. quod in Catulo, & in patre, & in filio, idemq. in Q. Mucio Mancina uidimus. Audiri & ex maioribus natu, hoc idem fuisse in P. Scipione Nasica; contraque, patrem eius, illum, qui Ti. Gracchi conatus perditos uindicauit, nullam comitatem habuisse sermonis; nec non Xenocratem quidem, seuerissimum philosophorum; ob eamq. rem ipsam magnum, clarumq. fuisse. Innumerae aliae dissimilitudines sunt naturae, morumque, minime tamen uituperandorum.

EXPLANATIO

DIFFLVERE luxuria, & omnibus libidinibus frenos laxare. **DELICATE**, ac molliter uiuere; & ingenio indulgere; & ut Demosthenes loquitur, ἀπαντα πρὸς ἰδούην ζῆταιν. **PARCE**, & ne quid sumptus fiat in res superuacaneas. quo conseruatur res familiaris, & iniuriar, ac malae artes uitantur. **CONTINENTER**, & coercere libidinem, imperare uoluptatibus. **SEVERE**, & cogitationi rerum grauium, & utilium esse intentum: aut reip. aut rei familiari, aut philosophiae dare operam, **SOBRIE**, & cibo, & potu ad conseruandam tantum ualetudinem uti, non autem crapulae se dedere. **UT ENIM IN** corporibus magna dissimilitudines sunt: & Arist. Polit. I. Εἰ δ' ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦτ' ἀληθὲς, πολὺ δικαιότερον ἐπὶ τῆς ψυχῆς τοῦτο διαίρεσθαι. **ALIIS dignitatem melle, alys uenustatem.** & uirile quiddam Dignitas, muliebri Venustas habet, infra. Dignitas autem ipso uultu, & habitu corporis auctoritatem, & maiestatem quandam praefert; Venustas autem ad sui amorem allicit. **SIC & in animis** & Sallustius, Catilina: Sua cuique satis placebant. Quo loco uide nostra Scholia. **L. CRASSO**, & eloquentissimo: quem Cicero in libris de Oratore disputantem facit. Ei Quintilianus παραρρησίαν, Tacitus grauitatem tribuit. **L. PHILIPPO** & disertio, & erudito. de orat. 2. & in Bruto. **DE industria** & Terentius: Parum interesse censet, omnia ut fert natura faciat, an de industria? **C. CAESARE L. filio.** & Catuli patris fratre. **M. SCAURO**, & de quo supra a nobis dictum est, **M. DRUSO** & quem grauem fuisse, ait in Bruto. **C. LAELIO** & de hoc dicemus in dialogo de Amicitia. **SCIPIONE** & quem Fannius in Annalibus εἴρωα appellat. de Orat. 2. in Bruto, & in Tusc. **SIMVLATOREM**, quem εἴρωα Graeci nominauerunt, & quamquam Dissimulare, & Simulare, inter se differant, cum dissimulentur uera, idest occultentur ea, quae sunt; simulentur falsa, idest fingantur esse, quae non sunt: & Ironiae uerbum Dissimulatione uerius exprimi uideatur, quam Simulatione; quo modo expressit Cicero ipse lib. II. de Orat. & IV. Acad. ferri tamen potest hoc in loco Simulatorem, pro, εἴρωα: non solum quia ueteres libri cum uulgaris consentiunt omnes, uerum etiam, quia, si quis aciem ingenij ad ueritatem intendat, posse alterum pro altero accipi, fortasse non negabit. Dissimulator enim, & Simulator, diuersum quasi iter habent; eodem tamen aequae tendunt. quid enim differant, si de doctissimo homine dixerit: Dissimulat, se quidquam scire, Simulat se nihil scire: non ne utroque modo ironia utetur? Recte igitur hic & Simulatorem, & Dissimulatorem, legi potest. sed, quod antiqua probant exemplaria, id, cum tuto sequi liceat, negligere, & improbare non debemus. **SOCRATEM** & II. de Orat. Acad. IV. In Bruto: Ego ironiam illam, quam in Socrate dicunt fuisse, qua ille in Platonis, Xenophontis, & Aeschinis libris utitur, facetam, & elegantem puto. Quintilianus lib. IX. cap. de figuris: Vita uniuersa ironiam habere uidetur, qualis est in uita Socratis. nam ideo dictus εἴρων, hoc est agens imperitum, & admirator aliorum tamquam sapientium. Seneca lib. V. de beneficijs, cap. 6. eius sermonem per figuras procedere, & omnium derisorem, maxime potentium, fuisse dicit. Timon apud Laertium hanc ironiam ei uitio uertit, hoc uersu:

Μυκτηρὴν ἰστοροῦντος ὑπατιῆκος κεραινευτής.

PYTHAGORAM, & cuius tanta fuit auctoritas, ut in prouerbum abierit, αὐτὸς ἔφη In Tusc. D. Aug. lib. 2. de Orig. Exstitit eius uita apud Laertium. **PERICLEM** & summae apud Athenienses auctoritatis: quippe qui ea ipsis persuaderet, quae minime uolebant. Plut. in eius uita, Plato Alcibiade priore, Thucyd. lib. II. Isocrates pro pace, Cic. de Orat. III. Valer. lib. IIX. cap. 9. Iustinus lib. III. **HANNIBALEM** & Liuius, Valerius lib. VII. cap. de Stratagem. **Q. MAXIMUM** & de quo supra. **PRAERIPERE hostium consilia.** & Sophocles Aiaci initio:

Αἰ μὲν δὲ πᾶσι Λαερτίου, δ' ἑδορκα σε

Πείραν τιν' ἐχθρῶν ἀπ' αἰσῶν θηραίμενον.

THEMISTOCLEM & Socrates apud Xenophontem Pericli incantationes, huic uarias artes in administranda rep. tribuit. **PERAEVM Iasonem** & qui nisi esset per insidias interfectus, bellum aduersus Perfarum regem, dux electus uniuersae Graeciae consensu, gessisset. Val. Max. lib. IX. cap. 10. & lib. I. Plut. in Apophthegm. Epaminundam Thebanum auro tentasse dicit. **FACTVM Solon** s: & nam, cum inter Athenienses, & Megarenses de proprietate Salaminae insulae prope usque ad interitum armis dimicatum esset, post multas clades capitale esse apud Athenienses coepit, si quis legem de uindicanda insula tulisset. Sollicitus igitur Solon, ne aut tacendo parum reip. consulere, aut censendo periculum sibi strueret, subitam dementiam simulat, cuius uenia non dicturus modo prohibita, sed facturus erat. deformis habitu, more uacordium in publicum euolat: factoque concursu hominum, quo magis consilium dissimularet,

Iaret, Inſolitis ibi uerſibus ſuadere populo coepit, quod uetabatur; omniumq. animoſita cepit, ut ex templo bellum aduerſus Megarenſes decerneretur, inſulaque, deuictis hoſtibus, Athenienſium fieret, Iuſtinus lib. II. Plut. in eius uita. Verſus exſtant apud Laertium:

Ιομέν εις Σαλαμῖνα, μαχρόφρονι περι Ἰησοῦ
Ἰμερτίης, χυλεπόν τ' ἀσχορὸς ἄπασσι μενοι.

SULLAM, § uide eius uitam apud Plutarchum. M. CRASSVM § fordidiffimus fuit. uide eundem Plutarchum. LACEDAEMONIVM *Lyſandrum* § & idem Plutarchus. CALLICRATIDAM, § hunc Cyri moram, a quo ſtipendium petierat, aegre tuliffe, ſcripfit Xenophon *Ελληνικῶν* lib. 1. & Plut. in Apophteg. Lacon. ALIUM *quidem, quamuis praep.* § ueteres libri patim habent Quamque, pro Quidem; partim, Quoque; partim, Qui. Pater meus, legebat, Alium quendam, quamuis praep. VNVS *de multis* § ob ſuauiſſimam, ſonumq. dulcem, in libro de claris orat. Hic ad laudem refertur, alibi, VNUS de multis, ad infamiam, Graeci, *Εἰς τῶν πολλῶν*. Lucianus in Somnio. CATULO, *patre, filio,* § Cicero in Bruto. Q. MVICIO *Mancia* § Mancia, gentium Romanarum cognomen, ut Heluiorum, apud Val. Max. lib. VI. cap. 2. & apud Cic. lib. II. de Or. mendose legitur Helmius Mancia. Ex qua poſtea gente Pertinacem fuiſſe, antiqui lapidis inſcriptio, in Capitolio Romano, perſpicue oſtendit. Quā ideo uolui hic ponere, quod, paucis abhinc annis eſt reperta, & nondum a quoquam diuulgata. Eam autem Roma ad me miſit, quo tempore effoſſa eſt, in uinea nobiliſſimi uiri Io. Baptiſtae Stallae, Iulius Iacobonius: quem, ob miras ingenij ſuauiſſimas, & ob ueterem familiaritatem, antiquarumq. rerum peritiam, unice diligo. Heluius quoque Cinna poeta nominatur ab Agellio lib. XI. cap. 13. Ex ueteribus libris; alij, Manciniano; alij Numacio; alij Numacia; alij, Macia. Duo, Mancia.

CONATVS perditos ꝛ contra uoluntatem optimatum, idest contra temp. XENOCRATEM ꝛ cui Plato dixit, *Ξενόκρατος*. Siue *Θύει τὰς χάρισι*. Laertius, Plut, in Mario, & in Phocione, & in Apophthegm. Valer. lib. iv. cap. 3.

CICERO

ADMODVM autem tenenda sunt sua cuique non uitiosa, sed tantum propria, quo facilius decorum illud, quod quaerimus, retineatur. sic enim est faciendum, ut contra naturam uniuersam nihil contendamus; ea tamen conseruata, propriam naturam sequamur; ut, etiam si sint alia grauiora, atque meliora, tamen nos studia nostra naturae regula metiamur. neque enim naturae attinet repugnare, nec quidquam sequi, quod assequi nequeas. ex quo magis emergit, quale sit decorum illud: ideo quia nihil decet inuita, ut aiunt, Minerva, id est aduersante, & repugnante natura. omnino, si quidquam est decorum, nihil est profecto magis, quam aequa bilitas uniuersae uitae, tum singularum actionum: quam conseruare non possis, si aliorum naturam imiteris, omit tas tuam. ut enim sermone eo debemus uti, qui notus est nobis, ne, ut quidam, Graeca uerba inculcantes, iure optimo rideamur: sic in actiones, omnemque uitam nullam disserpantiam conserre debemus. atque haec differentia naturarum tantam habet uim, ut nonnumquam mortem sibi ipse alius consciscere debeat, alius in eadem causa non debeat. non enim alia in causa M. Cato fuit, alia ceteri, qui se in Africa Caesari tradiderunt. at qui ceteris forsitan uitio datum esset, si se interemissent: propterea quod eorum uita lenior, & mores fuerant faciliores: Catoni

autem cum incredibilem tribuisset natura grauitatem; eamque ipse perpetua constantia roborauisset; semperque in proposito, susceptoque consilio permansisset; moriendum potius, quam tyranni uultus adspiciendus fuit. Quam multa passus est Ulixes in illo errore diuturno, cum & mulieribus (si Circe, & Calypso mulieres appellandae sunt) inseruiret, & in omni sermone omnibus affabilem se esse uellet: domi uero etiam contumelias seruorum, ancillarumque pertulit, ut ad id aliquando, quod cupiebat, perueniret. at Ajax, quo animo traditur, milites oppetere mortem, quam illa perpeti, maluisset. quae contemplantes expendere oportebit, quid quisque habeat sui, eaque moderari, nec uelle experiri, quam se aliena deceant. id enim quemque decet, quod est cuiusque suum maxime. suum igitur quisque noscat ingenium, ac remque se & uitiorum, & bonorum suorum iudicem praebeat: ne scenici plus, quam nos, uideantur habere prudentiae. illi enim non optimas, sed sibi accommodatissimas fabulas eligunt. qui enim uoce freti sunt, Epigonos, Medumque; qui gestu, Menalippam, Clytemnestram, semper Rupilius, quem ego memini, Antioquam, non saepe Aesopos Aiacem. Ergo histrio hoc uidebit in scena, non uidebit sapiens in uita.

EXPLANATIO

QVO facilius ꝛ unde Horatius?

Naturam expellas furca licet, usque recurret.

NATURAM uniuersam ꝛ decorum generale. PROPRIAM naturam ꝛ decorum speciale.

NATURAE regula metiamur. ꝛ metaphora a fabris. Sic Horatius dixit, Quemque se suo modulo, suoque pede metiri. SEQUI, assequi ꝛ *παρομοιασία*. INVITA Minerva, ꝛ Horatius:

Tu nihil, inuita, dices, faciesue Minerva.

NATURARVM ꝛ ingeniorum. M. CATO ꝛ de cuius obitu Plut. in eius uita, & in Caesare, & in libello, Quod eruditio in principe requiratur, Lucanus lib. ix. Appianus lib. 2. Florus lib. iv. cap. 2. epit. Liu. cxiv. Orof. lib. vi. cap. 16. Eutropius lib. vi. cap. 5. Seneca Suas. vi. & epist. 24. Valer. lib. iii. cap. 2. Agell. lib. xiii. cap. 18. Laet. de falsa Sap. cap. 18. negat Catonem tam ob id necem sibi consciuisse, ut Caesaris tyrannidem effugeret, quam ut Stoicorum mandato obtemperaret. Quam uero recte hoc fecerit, disputat Augustinus lib. i. cap. 13. de Ciu. Dei. Maternus olim ediderat tragoediam, Catonis nomine. ALIA ceteri ꝛ non idem omnes decet. ATQVI ceteris forsitan uitio datum esset, ꝛ eleganter saepe usurpat Cicero, Atque, initio sententiae. ut lib. iii. Atque, si etiam hoc natura praescribit. Et hoc libro, prope finem: Atque illi, quorum studia, uitaque, omnis in rerum cognitione uersata est. Quom ipsum quoque locum, ignoratione Latini sermonis, non defuere, qui mutandum censuerint; reponentes, Atque, pro, Atque: cum sit diuersa utriusque particulae significatio; & cum utraque suum locum obrineat ita apte, ut extrudi nullo modo debeat. Quod alijs probare exemplis, putidum fortasse uideatur. Tres mei libri habent, Atque. Itaque, licet, Atqui, reliquerim, mihi tamen, Atque, magis arridere, lectorem admo neo. non enim simul apte cohaerent, Atqui, forsitan: cum in altero confirmatio sit, in altero dubitatio.

MORIENDVM potius, quam tyranni uultus adspiciendus fuit. ꝛ ergo haec scripta sunt Caesare mortuo: Ceterum Theocritus aliud sensit, cuius haec sunt:

Θαροῖν χρι, φίλε Βάττε, τὰχ' αὐριον ἔσσει' ἀμεινον:

Ἄλλοκα μὲν χ' ἄν' Ζεὺς πέλει ἀθροῖος, ἄλλοκα δ' εἶ:

Ἐλπίδες ἐν ζωῶσιν, ἀνέλπιστοι δὲ θάναοι τες.

Idest: Fidere oportet, amice Batte: eras forsitan melius habebis,

Nunc quidem Iuppiter claro est aethere, nunc pluit.

Spes in uiuentibus: sine spe autem mortui.

CIRCE, ꝛ Homerus Odyss. i. Hyginus cap. 125. CALYPSO ꝛ Homerus Odyss. f. & e. Hyginus

H ibidem.

ibidem. **SERVORVM**, § Melanthij. Odyss. p. **ANCILLARVM** § Melanthus. Odyss. s. **QV** **cupiebat**, § cupiebat autem occidere procos, & Penelope uxore quiete frui. Odyss. x. Dict. Cret lib. vi. **AIAX**, § Telamonius, exstat Sophoclis tragoedia. De eo Hom. Il. o. Ouid. xlii. Metam. Hyginus cap. 107. **ACREM iudicem** § feuerum: non sui nimis amantem. φιλανθία enim abesse debet. **EPIGONOS**, § Attii tragoediam. citatur a Nonio. **MEDVM** § Pacuij tragoediam. Festus, Carisius, Priscianus, Nonius. **MENALIPRAM**, § Attij. Festus, Nonius. **CLYTEMNESTRAM**: § Attij. Priscianus, Nonius. **AESOPVS** § quem Cicero pronunciando imitatus est. Plut. in uita Cic. Macr. lib. iii. cap. 4. Vide Quintil. lib. ii. cap. de pronunc. concitatioem Roscium, hunc grauiorem dicit. De eius iuxu uide Plinium lib. x. cap. 51. & lib. xxxv. cap. 12.

CICERO

AD quas igitur res aptissimi erimus, in ijs potissimum elaborabimus. sin aliquando necessitas nos ad ea detruscrit, quae nostri ingenij non erunt: omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea, si non de core, at quamminimam indecore facere possimus nec tã est enitendum, ut bona, quae nobis data non sunt, sequamur, quam ut uitia fugiamus. Ac duabus his personis, quas supradixi, tertia adiungitur: quam casus aliquis, uel tempus imponit: quarta etiam, quam nobismetipsis iudicio nostro accommodabimus. nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiae, opes, eaque, quae sunt his contraria, in casu sita, temporibus gubernantur: ipsi autem quam personam gerere uelimus, a nostra uoluntate proficiscitur. itaque se alij ad philosophiam, alij ad ius ciuile, alij ad eloquentiam applicant: ipsarumq. uirtutum in alia alijs maualt excellere. quorum uero patres, aut maiores in aliqua gloria praestiterunt: eorum plerique in hoc genere laudis student excellere; ut Q. Mucius P. filius in iure ciuili; Paulli filius Africanus, in re militari. Quidam autem ad eas laudes, quas a patribus acceperunt, addunt aliquam suam: ut hic idem Africanus eloquentia cumulat bellicam gloriam: quod idem fecit Timotheus, Cononis filius; qui, cum belli laude non inferior fuisset, quam pater, ad eam laudem doctriae, & ingenij gloriam adiecit. Fit autem interdum, ut nonnulli, omisa imitatione maiorum, sui quoddam institutum consequantur. maximeq. in eo plerumque elaborant ij, qui magna sibi proponunt, obscuris ori parentibus. Haec igitur omnia, cum quaerimus, quid deceat, complecti animo, & cogitatione debemus. in primis autem constituendum est, quos nos, & quales esse uelimus, & in quo genere uitae. quae deliberatio est omnium difficillima. in eunte enim adolescentia, cum inest maxima imbecillitas consilij, tunc id sibi quisque genus aetatis degendae constituit, quod maxime adamauit: itaque ante implicatur aliquo certo genere, cuiusq. uiuendi, quam potuit, quod optimum esset, iudicare. Nam, quod Herculem Prodicus dicit. (ut est apud Xenophontem) cum primum pubesceret, quod tempus a natura ad deligendum, quam quisque uiam uiuendi sit ingressurus,

datum est, exisse in solitudinem, atque ibi sedentem diu secum, multumq. dubitasse, cum duas cernebat uias, uenam uoluptatis, alteram uirtutis, utram ingredi melius esset: hoc Herculi, Iouis saturo edito, potuit fortasse contingere; nobis non item, qui imitamur, quos cuique uisum est, atque ad eorum studia, institutaq. impellimur. Plerumque autem, parentum praeceptis imbuti, ad eorum consuetudinem, moremq. deducimur. alij multitudinis iudicio seruntur; quaeq. maiori parti pulcherrima uidentur, ea maxime exoptant. nonnulli tamen, siue felicitate quadam, siue bonitate naturae, siue parentum disciplina, re etiam uitae secuti sunt uiam. Illud autem maxime rarum genus, eorum, qui, aut eccellente ingenij magnitudine, aut praecleara eruditione, atque doctrina, aut utraque re ornati, spatium deliberandi habuerunt, quem potissimum uitae cursum sequi uellent. in qua deliberatione ad suam cuiusque naturam consilium est omne renocandum. nam, cum in omnibus, quae aguntur, ex eo modo, quo quisque natus est, ut supra dictum est, quid deceat, exquirimus: tum in tota uita constituida multo est eius rei cura maior adhibenda; ut constare in uitae perpetuitate possimus nobismet ipsis, nec in ullo officio claudicare. Ad hanc autem rationem quoniam maximam uim natura habet, fortuna proximam; utriusque omnino ratio habenda est in deligendo genere uitae, sed naturae magis. multo enim & firmior est. & constantior: ut fortuna nonnumquam ipsa mortalis cum immortalis natura pugnare uideatur. qui igitur ad naturae suae non nitiosae genus consilium uitae omne contulerit, is constantiam teneat: id enim maxime decet. nisi forte se errasse intellexerit in deligendo genere uitae. quod si acciderit; (potest autem accidere) facienda morum, institutorumq. mutatio est. eam igitur mutationem, si tempora adinuabunt, facilius, commodiusq. faciemus; sin minus, sensim erit, pedetentimq. facienda: ut amicitias, quae minus delectent, & minus probentur, magis decere, censent sapientes, sensim dissiuere, quam repente praecidere. commutatio autem genere uitae, omni ratione curandum est, ut id bono consilio fecisse uideamur.

EXPLANATIO

Q. **MUCIUS P. filius** § Quintil. lib. xii. cap. 3. Agellius lib. iix. cap. 14. **PAULLI filius Africanus**, § Paulli Aemilij, qui de Perfa, Macedonum rege, triumphauit. De quo Velleius lib. ii. Eodem, inquit, tempore P. Scipio Aemilianus, uir auitis P. Africani, paterniq. L. Paulli uirtutibus simillimus, omnibus belli, ac togae dotibus, ingenijque, ac studiorum eminentissimus saeculi sui, qui nihil in uita nisi laudandum aut fecit, aut dixit, aut sensit. **ADDVNT aliquam suam**, § contra Homerus:

Οι πλέονες κακίους, παύροι δέ γε πατρός ἀρείους.

ambidi H

Et

Et Horatius:

Aetas parentum peior auis tulit,
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem uitiosiore.

TIMOTHEVS, Cononis filius; & discipulus Isocratis, qui praeceptori aeream imaginem dicitur. Cic. de Orat. III. & Plut. in Ciceronis uita. Tam in capiendis urbibus hic felix fuit, ut esset pictus dormiens, recte manu tenens, in quod ipsa fortuna urbes coniciebat. rex Atheniensium. Plut. in Apophthegm. & Suda. **OBSCVRIS orti parentibus**. & uide Valerium Max. lib. III. cap. 4. & Lucianum in Somnio. **CONSTITVENDVM est**, & uitae genus considerate deligendum. **IMBECILLITAS consilij**, & quae senum prudentia est regenda: ut alibi dixit. **APVD Xenophontem** & lib. II. Memorabilium. Vide & Fam. LV. ep. 12. ad Lucceium, Quinct. lib. IX. cap. 2. Maximum Tyrium ser. 4. **EXISSE in solitudine**, & apud Ter. Simo uenit meditatus alicunde ex solo loco: ratione sperat inuenisse se, qua differat filium. Quod ex Menandro sumptum Donatus ait: Cuius haec sunt: *Ευπετην εν τω ορει την ερημιαν, οι τας ορπυς διπορες.* **HERCVLI, Iouis fati edito**, & ut in fabulis. Plautus Amphitr. Herculis fabulosam genituram celebravit. Sapit hoc phrasim poeticam. Petrus Victorius, uir in litteris summa cum laude uersatus, Var. lect. I. XVII. c. 12. legit, Herculi, Ioue fato, pot. &c. Cuius coniecturam confirmare uidentur ueteres libri. nam septem habent, Herculi, Iouis fato, pot. Vnus, Herculi, Ioui fato, pot. Vnus, Herculi, Iouis nato, p. Quod est glossema ad Iouem Sato. Vnus, Herculi, Iouis fato audito. Vnus, Herculi, Iouis fati edicto. Tres, & Tertij faciunt cum impressa lectione. **IMITAMVR, quos cuique uisum est**, & uoluntatis libertas conceditur nobis ad imitandum. **PLERVMQVE autem**, & sic ueteres omnes libri. Nonius in, Imbuere, Plerique, legisse uidetur: **MOREMQUE**. & Moresque, apud Nonium. **MOREM**: id est, confirmatam consuetudinem. Plutarchus parentum uitam filijs tamquam speculum propositum uult, in libello de educ. puer. **MAIORI parti** & quam uincere meliorem, ait Liuius. **SIVE, siue, siueque** recta uitae uia unde contingat. Alludit ad tria hominum genera, ab Hesiodo nobis proposita. **QVO modo quisque natus est**, & sic nasci poeta uerius dicitur, quam fieri. **NEC in ullo officio claudicare**. & pro, ne in ullo officio claudicemus. **POTEST autem accidere** & homines enim fumus: quorum Errare est proprium. Terent. Adelpis:

Cenfen' me hominem esse? erraui.

AMICITIAS magis decere sensim disuere, quam repente praecidere. & in Laelio: Tales amicitiae sunt remissione usus eleuandae, & ut Catonem dicere audiui, disuendae magis, quam discindendae. Diluere, est in decem meis, & Tertij.

CICERO

SED, quoniam paullo ante dictum est, imitandos esse maiores: primum illud exceptum sit, ne uicia sint imitanda: deinde, si natura non seruet, ut quaedam imitari possint; ut superioris Africani filius, qui hunc Paulo non tamen adoptauit, propter infirmitatem ualitudinis non tam potuit patris similes esse, quam ille fuerat sui: si igitur non poterit siue causas defenditare, siue populum concionibus tenere, siue bella gerere; illa tamen praestare debet, quae erunt in ipsius potestate, iustitiam, fidem, liberalitatem, modestiam, temperantiam; quo minus ab eo id, quod desit, requiratur. optima autem hereditas a patribus traditur liberis, omnique patrimonio praestantior, gloria uirtutis, rerumque gestarum: cui de decori esse, nefas, & uitium iudicandum est. Et, quoniam officia non eadem disparibus aetatibus tribuntur, aliaque sunt iuuenum, alia seniorum: aliquid etiam de hac distinctione dicendum est. Est igitur adolescentis, maiores natu uereri, ex hisque eligere optimos, & probatissimos, quorum consilio, atque auctoritate nitatur. incuntes enim aetatis inscitia, senum constituenda, & regenda prudentia est. Maxime autem haec aetas a libidinibus arcenda est, exercendaque in labore, patientiaque, & animi, & corporis, ut eorum & in bellicis, & ciuilibus officijs uigeat industria. atque etiam, cum relaxare animos, & dare se iucunditati uolent, caueant intemperantiam, meminerint uerecundiae: quod erit facilius, si eiusmodi quoque rebus maiores natu interesse uelint. Senibus autem labores corporis sunt minuendi, exercitationes animi etiam augendae uidentur: danda uero opera, ut amicos, & iuuentutem, & maxime temp. consilio, & prudentia

quamplurimum adiuuent. nihil autem magis cauendum est senectuti, quam ne languori, desidiaque se dedat. luxuria uero cum omni aetate turpis, tum senectuti foedissima est. sin autem & libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus concipit dedecus, & facit adolescentium impudentiorem intemperantiam. Ac ne illud quidem alienum est, de magistratum, de priuatorum, de ciuium, de peregrinorum officijs dicere. Est igitur proprium munus magistratus, intelligere, se gerere personam ciuitatis, debereque eius dignitatem, & decus sustinere, seruare leges, iura describere, ea fidei suae commissa meminisse. Priuatum autem oportet aequo, & pari cum ciuibus iure uiuere, neque summisum, & abiectum, neque se effertentem; tum in rep. ea uelle, quae tranquilla, & honesta sint. talem enim & sentire, & bonum cinem dicere solemus. Peregrini autem, & incolae officium est, nihil, praeter suam negotium, agere, nihil de alio inquirere, minimeque in aliena esse rep. curiosum. ita seue officia reperientur, cum quaeretur, quid deceat, & quid aptum sit personis, temporibus, aetatibus. nihil est autem, quod tam deceat, quam in omni re gerenda, consilioque capiendo seruare constantiam. Sed, quoniam decorum illud in omnibus factis, & dictis, in corporis denique motu, & statu cernitur, idque positum est in tribus rebus, formositate, ordine, ornatu ad actionem aptos (difficilius ad eloquendum, sed satis erit intelligi) in his autem tribus continetur cura etiam illa, ut probemur ab ijs, cum quibus, & apud quos uiuamus: his quoque de rebus pauca dicantur. Principio, corporis nostri magnam natura ipsa uidetur habuisse rationem: quae for-

mam nostram, reliquamq. figuram, in qua esset species honesta, eam posuit in promptu; quae autem partes corporis, ad naturae necessitatem datae, ad speculum essent deformem habiturae, atque turpem, eas contexit, atque abdidit. hanc naturae tam diligentem fabricam imitata est hominum uerecundia. quae enim natura occultauit, eadem omnes, qui sana mente sunt, remouent ab oculis;

ipsiq. necessitati, dant operam, ut quamocultissime pareant: quarumq. partium corporis usus sunt necessarij, eas neque partes, neque earum usus suis nominibus appellent: quodq. facere non turpe est, modo occulte, id dicere obscenum est. itaque nec actio rerum illarum aperta per tultantia uacat, nec oratio obscenitate.

EXPLANATIO

NE uitia sint imitanda: § D. Hieronymus apol. contra Rufinum ait, magistrorum non uitia, sed uirtutes esse imitandas. **HUNC** § de quo saepe mentionem facimus: uel, propiorem aetati nostrae. **PAVLO** § hunc, ait Velleius, Scipionis filium, nihil de paterna maiestate, praeter speciem nominis, uigoremq. eloquentiae retinuisse. **QUAM** ille fuerat sui: § sui scilicet patris filialis, qui, imperator, post multas in Hispania uictorias, occubuit. **CAUSSAS** defendit, § miti uerbo usus est: pro, Causas agere, nam accusant etiam saepe oratores. **CONCIONIBVS** tenere, § delectare, non tantum docere, & mouere. **BELLA** gerere; § nam Romana resp. & oratoria facultate, & rei militaris scientia plurimum ualuit. **QUAE** erunt in ipsius potestate, § hinc Plautus:

Ingenio, non aetate, adipiscitur sapientia.

IUSTITIAM, § quae suum cuique tribuit. **FIDEM**, § dictorum, conuentorumq. constantiam, & ueritatem. **LIBERALITATEM**, § quae re, opera, consilio alios iuuat. **MODESTIAM**, § quae modum seruat cum in alijs rebus, tum in opinione de sese. **TEMPERANTIAM**, § quae prauis affectibus dominatur. **OPTIMA** autem hereditas a patribus traditur liberis, omniq. patrimonio praestantior, **Gloria uirtutis, rerumq. gestarum**: § Fam. lib. II. ep. 16. & in oratione pro domo. Supra etiam dixit: Ad te (loquitur ad filium) hereditas huius gloriae, & factorum imitatio pertinet. Isocrates quoque: Περὶ πλείονος ποιοῦ δόξαν καλὴν, ἢ πλοῦτον μέγαν, τοῖς πασι καταλιπεῖν. **ADOLESCENTIS**, § uide Val. lib. 2. cap. de inst. ant. & Platonem de Leg. IX. **MAIORES** natu uereri, § sic locutus infra: Maxime curandum est, ut eos, quibus cum sermones conferimus, & uereri, & diligere uideamur. Isocrates: Μάλιστα σοι πρέπειν ἡγοῦ κέσμον, ἀσχωῖν, σφρασεῖν, δικαιοσύνην. **PROBATISSIMOS**, § eos, qui magnae ciuium parti probantur, quod non temere fit, nisi uirtute excellent. **INEVENTIS** enim aetatis inscitia, § non differre inscitiam ab inscientia, Ciceronis, Caesaris, Plauti testantur exempla. cur igitur alterum pro altero reponam, cum praesertim omnes libri ueteres habeant, inscitia? **CONSTITVENDA**, § quasi firmanda, & stabilienda. **HAEC** aetas a libidinibus arcenda est, § ratio adolescentiae laudabiliter traducenda. **EXERCENDA** in labore, § hinc Comicus:

Nulla adeo exre fit, atque ex nimio otio.

PATIENTIA § Virgilius:

Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.

Et: Opalsi grauiora, dabit Deus his quoque finem:

Durate, & uosmet rebus seruate secundis.

IN bellicis, & ciuilibus officijs § belli, domique: & in patria armis tuenda, & in pacata administratione. **VIGEAT** industria. § ut patriae, & omnibus prodesse & possint, & uelint. **RELAXARE** animos, § quos tamquam arcus intentos habuerunt. **SI** eiusmodi rebus maiores natu interesse uelint. § Arist. Pol. lib. VII. cap. 12. Ἡ γὰρ ἐν ὀφθαλμοῖς τῶν ἀρχόντων παρουσία, μάλιστα ἐμποιοῖ τὴν ἀληθινὴν αἰδῶ, καὶ τὸν τῶν ἐλευθέρων φόρον. Et Quintilianus lib. I. cap. 3. **SENI**BS autem & c. § Agellius lib. 2. cap. 14. **LIBIDINVM** intemperantia § Cato maior ob senilem lasciuiam male audiuit: & L. Lucullus post bellum Mithridaticum parum honorifico Xerxis togati culogio fuit ornatus, & ex philtro amalijs, errore mentis affectus. **DVPLEX** malum est, § sen ex in luxuria dupliciter peccat, primum re, deinde exemplo. **DE** priuatorum, de ciuium, § Sunt, qui legant, De priuatorum ciuium, idq. in uno meo uetere reperitur. Cicerotamen mox haec distinguit. **SERVARE** leges, § quarum praesidio ciuitates reguntur. **IVRA** describere, § nam recte apud eos agitur, apud quos maiorum instituta retinentur. Hinc illud Ennij:

Moribus antiquis stat res Romana, uirisque.

Et Xenophon: Πᾶσαι μεταβολαὶ τῶν πολιτικῶν θανατοφόροι. Id est: Omnes mutationes rerum publicarum sanguinolentae. **AERVO**, & pari iure § nam potentiores, & tenuiores coniuncti esse debent in re, gerenda. In hanc sententiam Sophocles: Πρὸς τὸν ἔχονθ' ὀφθίμος ἔρπει, καί τοι σμικροὶ μετὰ λων χωρὶς, σφαλερὸν πύργου ρύμα πέλοινται: μετὰ γὰρ μεγάλων βαυὸς ἀριστ' ἀν' αὐτῷ, μέγας ὀρθοῖθ' ὑπὸ σμικροτέρων. Id est: Inuidia diuites infectatur: quamuis pauci sine magnis moenia male defendant, tenuis enim a magnis, & magnus a paruis optime sustentatur. **NEQVE** summissum, & abiectum, neque se efferentem; § id est, qui imperare pariter, oboedireque, cum opus sit, possit. nam hoc est boni ciuis, ut ait Aristoteles. **FORMOSITATE**, ordine, ornatu § Ambrosius de Off. lib. I. cap. 19. **Formositate**: nam Gratiore est pulchro ueniens e corpore uirtus. **AD** actionem apto; § id est, ad eam rem, quae agitur. **DIFFICILIVS** ad eloquendum, § ob Latini sermopis inopiam. **SATIS** erit intelligi § septem libri mei, Satis facile erit intelligi: ex quibus quattuor uerba inuertunt. **CVM** quibus, & apud quos uiuamus. § In undecim est, Quibuscum, apud quosq. uiuamus. **Vnus**, Cum quibus, apud quos uiuamus. **Vnus**, A quibus, apud quosq. uiuamus.

IMPERATORE · CAESARE · AVGVSTO

ORDO · CORPORATORVM · L'ENVNCVLARR

PATR. SENAT.
 L. Fabius. Cilo. Septimius
 M. Umbilius. Maximinus

EQVIT. ROM.

L. Furius. Public. Marcell. Pa.
 L. Furius. Public. Marcellin.
 Sex. Sextilius. Iulianus. F.
 L. Valerius. Daphnu **S**
 Sex. Sextilius. Iulianus. P
 QQ, PP
 M. Publicius. Ianuarius
 Quinquennal. TTP
 M. Publicius. Ostiensis. Sen
 Q Q. II.
 M. Cornelius. Valerianus
 Q Q. Perper
 L. Valerius. Daphnu **S**
 QQ, PP.
 M. Cippius. Victo **R**
 QQ, Perper
 Sex. Sextilius. Iulianus. Pa.
 Q Q.
 M. Curtius. Victorinus
 Q Q.
 A. Herenuleius. Vettianus

PLEBS

P. Cornelius. Phoebu **S**
 A. Mucius. Maiu **S**
 A. Herenuleius. Philetian
 A. Herenuleius. Veritannus
 T. Manlius. Manlianus **S**
 C. Furius. Primitiuo **S**
 Q. Marcus. Rufinu **S**
 M. Cippius. Natalian
 C. Clodius. Agasthopu **S**
 L. Valerius. Dapnu **S**

 M. Corne **I** us. Feli **X**
 T. Cornelius. Feli **X**
 M. Publicius. Mercurius
 M. Publicius. Valen **S**
 M. Licinius. Secundu **S**
 M. Furius. Crescen **S**
 M. Cornel. Aphrodisius
 M. Cornel. Fortunatus
 M. Cornelius. Luciferus
 M. Antonius. Valen **I** nus
 L. Caltilius. Blastianus
 M. Pudlicius. Decianu **S**
 M. Valerius. Hamiliu **S**
 M. Publicius. Maximian
 L. Caruilius. Veturian
 C. Cordius. Fortunatus
 L. Mindius. Fortunatus
 M. Antistius. Eupepretian
 L. Mindius. Siluanu **S**
 M. Acilius. Titianu **S**
 M. Publicius. Iuniu **S**
 D. Oracilius. Iouinu **S**
 M. Publicius. Fructus. Sen.
 L. Cerellius Maximian
 M. Publicius. Polycra Tes
 C. Tuccius. Epictetus

Q. Marcus. Threptu **S**
 L. Caltilius. Eutychie
 M. Publicius. Ostiensis
 L. Furius. Fortuna Tus
 L. Acrius. Manlianus **S**
 Sex. Aulenus. Onesiphor
 M. Publicius. Forti **S**
 M. Cornelius. Cresce **N** ion
 M. Acilius. Apolaustus
 M. Cippius. Victo **R**
 Q. Lollius. Onesimu **S**
 C. Voltidius. Priscu **S**
 P. Naevius. Auf. Hyginian
 M. Publicius. Bassu **S**
 M. Publicius. Valerianus
 M. Publicius. Carpu **S**
 M. Macrin. Fortunatian
 C. Volumnius. Zosimu **S**
 Sex. Sextilius. Iulianus. P.
 A. Sergius. Felici **O**
 C. Firmanus. Barnaeus
 Q. Septimius. Crescens
 M. Cippius. Feli **X**
 L. Licinius. Feli **X**
 T. Aelius. Agatopu **S**
 D. Aufidius. Paulinian
 C. Varius. Primu **S**
 L. Furius. Eutyche **S**
 M. Publicius. Feli **X**
 M. Publicius. Philetus
 A. Herenuleius. Crispus
 P. Sittius. Maximu **S**
 M. Fabius. Heleuther
 L. Mamius. Rufinu **S**
 L. Furius. Eutyches. Ivn.
 M. Publicius. Crescens

M. Publicius. Felicissim
 Sex. Aulenus. Heraclida
 C. Clodius. Siluanu **S**
 C. Iunius. Romulu **S**
 C. Roscius. Tertiu **S**
 A. Herenuleius. Proculus
 P. Sittius. Restitutus
 Sex. Sextilius. Iulianus. Ivn.
 M. Publicius. Aelianus
 C. Voltidius. Fortunatus
 Sex. Cloelius. Donatu **S**
 P. Aelius. A clepiad
 M. Publicius. Zosimu **S**
 A. Herenuleius. Eutyches
 D. Statilius. Stalilianus
 D. Oracilius. Octavius
 D. Oracilius. Donatus
 M. Opiu **S** Felici
 Sex. Cloelius. Marurus
 T. Flavius. Primu **S**
 C. Iulius. Adauctu **S**
 M. Cornelius. Epagathus
 M. Cornel. Serapiacus
 L. Furius. Mufid ianus
 D. Oracilius. Victo **R**
 M. Curtius. Victorinus
 L. Cornelius. Epitynchau **V**
 T. Aurelius. Vale **N** ius
 L. Critonius. Primitiuus
 L. Cornelius. Optatu **S**
 Q. Iulius. Lucilianus
 L. Furius. Eutyche **S**
 L. Furius. Adauctu **S**
 L. Furius. Aciliu **S**
 P. Aelius. Victo **R**
 P. Aelius. Ostiensis **S**

TO · P · HELVIO · PERTINACE · II · CoS

RR · TABVLARIOR · AVXILIAR · OSTIENSIVM

C. Laecanius, Victorinus	M. Publicius, Ostiensis	Sex. Sextilius, Alexander	T. Furius, Publicius, Marcellinus.
A. Fabius, Trophimu	S Sex. Sextilius, Victorinus	C. Roscius, Feli	X T. Furius, Publicius, Aristobulus
T. Aelius, Eutyche	S M. Publicius, Felicissim	M. Publicius, Lucrion	M. Cornelius, Felicissim
T. Petronius, Domesticus	M. Curtius, Felicissim	M. Cornelius, Firmus	M. Publicius, Maximianus
P. Freganius, Augustalis	M. Cornelius, Hilarus	M. Cornelius, Pancarpus	I. Sestius, Eutyche S
Q. Flavius, Saturninu	S M. Cornelius, Epaphra	M. Cornelius, Thalamus	T. Flavius, Annianus
C. Curtius, Ostiensis	S M. Cypius, Primitiuu	M. Cypius, Zosimu	S L. Vinicius, Procelus
M. Publicius, Victo	R M. Publicius, Eutyches	M. Cypius, Eutyches	L. Valerius, Lucri O
M. Publicius, Adiuor	M. Segulius, Vitali	O C. Cordius, Fortunatus	T. Flavius, Crescentianus
C. Fonteius, Felicissimu	S M. Aemilius, Datus	Q. Turranius, Datus	P. Acilius, Phoebion . . .
T. Freganius, Augustalis, Ivn.	M. Cornelius Karus	L. Furius, Public, Marcellus	T. Flavius, Annianus, Ivn.
M. Marius, Atullu	S P. Nonius, Marcianu	C. Volumnius, Suceffu	S L. Aurelius, Agarho
L. Aurelius, Metiochus	P. Nonius, Charit	O M. Cornelius, Zoilu	S L. Aurelius, Vitalio
P. Aelius, Cornelianus	C. Valerius, Chryfero	S Q. Fabius, Maximianus	L. Aurelius, Eufra
P. Aelius, Alexander	Sex. Cloelius, Dionysius	M. Antonius, Amyncian	Q. Fabius, Agathobulus
D. Aufidius, Hyginian	M. Aemilius, Datu	Q. Lollius, Symbior	A Sex. Sextilius, Verus
M. Cornelius, Vitali	O M. Mamius, Ruffinu	S P. Petronius, Athenio	M. Curtius, Arria NVs
M. Cornelius, Celer	M. Volumnius, Felicissim	P. Publicius, Crispinus	M. Lollius, Euhodus
M. Cornelius, Fortunat	M. Caecilius, Felicissim	M. Cornelius, Lucrion	L. Valerius, Genialis
M. Cornelius, Hilatian	M. Freganius, Augustalis, Ivn.	C. Lecanius, Felicissimus	R P. Cassius, Trophimianus
M. Cornelius, Saturnin	M. Cypius, Frugrosus	I. Furius, Adiuto	P. Cassius, Agarho
M. Publicius, Fructu	S A. Herenuleius, Philetian, Ivn.	Q. Flavius, Marius, Ivn.	T. Flavius, Loto S
T. Manlius, Euthiches	Sex. Cloelius, Feli X	C. Cypius, Victor, Ivn	. . . Pubrestutian V
M. Cypius, S. Victorin	C. Fonteius, Zofimu S	L. Raecius, Secundus	Sex. Sextilius, Florus, Iulianus
M. Curtius, Victo	R M. Annius, Zefrinu S	L. Artorius, Hilarianus	M. Cornelius, Valer, Epagathianus
C. Numitius, Primitibus	M. Annius, Marcianu S	C. Tuccius, Romanus	L. Pan tucius Vitalio
M. Licinius, Hedianu	S C. Loren Tius, Fortuna Tianu	C. Fabius, Agathobulus	M. Cornel, Secund, Valerianus
C. Iunius, Feli	X T. Flavius, Eplu	C. Furius, Herennianus	S M. Aemilius, Ireneus
T. Aelius, Fortunat	T. Flavius, Agrippinus	Sex. Aemilius, Maiu	M. Cypius, Men Tarcas Tos
C. Volumni, Fortunat	L. Mucius, Eutyche S	M. Cypius, Victor	M. Cypius . . . atonicus
M. Fabius, Zoticu	L. Vibius, Callicra Tes	Q. Clavius, Fortunatus	C. Furius . . . erennius
M. Publius, Felicissim	S L. Octavius, Eufrosinus	D. Octavius, Faustus	M. . . enius, Vitanus
A. Sergius, Successu	S L. Cornelius, Maiu	L. Critonius, Felicissimus	M. F. . . nius, Restitutus,
Q. Septimius, Crescens	S C. Curtius, Zenodorus	T. Aelius, Fortunatus, Ivn. V	M. C. . . elius, Donatus
A. Plotius, Herma	C. Aelius, Nepo S	M. Publicius, Floru S	M. Cypius, Ostiens . . .
Q. Vlpus, Suceffu	S P. Sittius, Secundu	S M. Publicius, Glaucus	C. Mezaus, Quetilianus
C. Voltilius, Felicissi	S Q. Flavius, Mariu	S M. Malius, Eutyces	L. Antonius, Valen H nus
	S Q. Lollius, Fortuna Tus		

O V B H E L V I O P E R T I N A C E T I M O
A T I A P V L A R I O R L A V X I I A R O S T I E N S I V M

1	Antonius Vester	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
3	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
4	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
5	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
6	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
7	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
8	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
9	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
10	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
11	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
12	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
13	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
14	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
15	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
16	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
17	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
18	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
19	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
20	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
21	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
22	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
23	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
24	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
25	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
26	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
27	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
28	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
29	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
30	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
31	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
32	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
33	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
34	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
35	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
36	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
37	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
38	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
39	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
40	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
41	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
42	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
43	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
44	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
45	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
46	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
47	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
48	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
49	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis
50	M. Mariae	2	M. Mariae	2	M. Mariae	2	C. Venerabilis

uamus. Tertij, Probemur ijs, quibuscum, apud quosq. uiuimus. Alius, Cum quibus, apud quosq. uiuimus. **PRINCIPIO** &c. & corporis humani formam honesta specie natura exornauit. **FORMAM**, figuram, & uide Nonium Marcellum. **ATQUE turpem**, & ita duo ex meis. Reliqui, & Tertij, Atque formam. Quidam reponit, Atque foedum. **QUI sana mente sunt**, & nam impudentia omnium rerum pessima est. Fam. lib. v. ep. 12. Qui semel uerecundiae fines transferit, cum bene, & nauiter oportet esse impudentem. Xenophon, Η ἀναρχία μεγίστη ἡγεμονία ἐπὶ πάντα τὰ ἀρχαῖα εἶναι δοκεῖ. Idest, Nihil aeque ad omnem turpitudinem uidetur impellere, atque impudentia. **QUODQ. facere non turpe est**, & quia naturale, & necessarium.

CICERO

NEC uero audiendi sunt Cynici, aut si qui fuerunt Stoici paene Cynici, qui reprehendunt, & irrident, quod ea, quae turpia re non sunt, uerbis flagitiosa dicamus; illa autem, quae turpia sint, nominibus appellemus suis. Latrocinari, fraudare, adulterari, re turpe est, sed dicitur non obscene; liberis dare operam, re honestum est, nomine obscenum. pluraq. in eam sententiam ab eisdem contra uerecundiam disputantur. Nos autem naturam sequamur, & ab omni, quod abhorret ab ipsa oculorum, auriumq. comprobatione, fugiamus. Status, incessus, sessio, accubatio, uultus, oculi, manuum motus teneant illud decorum. Quibus in rebus duo sunt maxime fugienda, ne quid effeminatum, aut molle; aut, ne quid durum, aut rusticum sit. nec uero histrionibus, oratoribusq. concedendum est, ut ijs haec apta sint; mihi dissoluta. scenicorum quidem mos tantam habet a uetere disciplina uerecundiam, ut in scena sine subligaculo prodeat nemo. uerentur enim, ne, si quo casu euenierit, ut corporis partes quaedam aperiantur, adspiciantur non decore. nostro quidem more cum parentibus puberes filij, cum soceris quidem generi non lauantur. retinenda est igitur huius generis uerecundia, praefertim natura ipsa magistra, & duce. Cum autem pulchritudinis duo genera sint, quorum in altero uenustas sit, in altero dignitas: uenustatem muliebrem ducere debemus, dignitatem uirilem. Ergo & a forma remoueatur omnis uiro non dignus ornatus, et huic simile uitium in gestu, motuq. caueatur. nam & palaestrici motus saepe sunt odiosiores; & histrionum nonnulli gestus ineptijs non uacant: & in utroque genere, quae sunt recta, & simplicia, laudantur. Formae autem dignitas, coloris bonitate tuenda est; color, exercitationibus corporis. Adhibenda est praeterea munditia, non odiosa, neque exquiritur nimis, tantum quae fugiat agrestem, & inhumanam negligentiam. Eadem ratio est habenda uestitus: in quo, sicut in plerisque rebus, mediocritas optima est. Cauendum est autem, ne aut tarditatibus utamur in gressu mollioribus, ut similes pompaeum ferculis esse uideamur; aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates: quae cum fiunt, abelitus mouentur, uultus mutantur, ora torquentur: ex quibus magna significatio fit, non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum est, ne arum motus a natura recedant: quod assequemur, si cauebimus, ne in perturbationes, atque exanimatio-

nes incidamus, & si attentos animos ad decori conseruationem tenebimus. Motus autem animorum duplices sunt, alteri cogitationis, alteri appetitus. cogitatio in uero exquirendo maxime uersatur; appetitus impellit ad agendum. Curandū est igitur, ut cogitatione ad res quam optimas utamur, appetitum rationi oboedientem praebemus. Et, quoniam magna uis orationis est, eademq. duplex, altera contentionis, altera sermonis: contentio disceptationibus tribuatur iudiciorum, concionum, senatus; sermo in circulis, disputationibus, congressionibus familiarium uersetur, persequatur etiam conuiuia. contentionis praecepta rhetorum sunt, nulla sermonis. quamquam haud scio, an possint haec quoque esse. sed discen-tium studijs inueniuntur magistri; huic autem qui studeant, sunt nulli: rhetorum turba referta omnia. quamquam, quae uerborum, sententiarumq. praecepta sunt, eadem ad sermonem pertinebunt. sed, cum orationis indicem uocem habeamus; in uoce autem duo sequamur, ut clara sit, ut suauis: utrumque omnino a natura petendum est; uerum alterum exercitatio augebit, alterum imitatio presse loquentium, & leniter. Nihil fuit in Catulis, ut eos exquisito iudicio putares uti litterarum, quamquam erant litterati: sed & alij. hi autem optime uti lingua Latina putabantur. sonus erat dulcis: litterae neque expressae, neque oppressae; ne aut obscurum esset, aut nimis putidum. sine contentione uox nec languens, nec canora. uerior oratio L. Crassi, nec minus facta: sed bene loquendi de Catulis opinio non minor. sa-le uero conditus, & facetijs Caesar, Catuli patris frater, uicit omnes; ut in ipso illo forensi genere dicendi contentiones aliorum, sermone uinceret. In omnibus igitur his elaborandum est, si in omnibus, quod deceat, exquirimus. Sit igitur hic sermo, in quo Socratici maxime excellunt, lenis, minimeq. pertmax; insit in eo lepos, nec uero, tamquam in possessionem suam uenerit, excludat alios; sed, cum reliquis in rebus, tum in sermone communi, uicissitudine nonnumquam utendum putet. ac uideat in primis, quibus de rebus loquatur; si serijs, seueritatem adhibeat; si iocosis, leporem. in primis prouideat, ne sermo uitiū aliquod indicet inesse moribus. quod maxime tum solet euenire, cum studiose de absentibus, detrahendi causa, aut per ridiculum, aut seuerè, maledice, conumelioseq. dicitur.

EXPLANATIO

CYNICI, & ignominiae cognomen, ἀπο τοῦ κυνός, quia, obuios quosque admonendo. allatrare uerius, quam alloqui, soliti sunt: uel quod in propatulo cum coniugibus, canum more, coire, ipsis mos fuit. Horum impudentiam accusat D. Augustinus lib. xiv. cap. 20. de Ciui. Dei, & ad Valerium lib. I. cap. 21. contra Iulianum Pelagianum lib. I. v. cap. 15. Lactantius lib. III. cap. 15. Lucianus. **STOICI paene Cynici**, & uide epistolam, cuius initium est, Amo uerecundiam, Fam. lib. IX. **NOMINE obscenum.** &

scenum. & cum eius operae nomen dicitur, ep. 22. lib. IX. Fam. *OCULORVM*, *auriumq.* & de Orat. II. & Plut. in Timaeo. *NOSTRO quidem more* & Valerius lib. IV. cap. I. *PVERES filij*, & de Or. lib. II. & Plut. in Catone cenforio, Capitolinus in Gordiano, Hesiodus. In Oratione pro Cluentio: *Quod si potuisset honeste scribere, se in balneis cum id aetatis filio fuisse, non praetermisisset.* *VENVSTA TEM muliebrem ducere debemus, dignitatem virilem.* & Sall. Iugurtha: *Munditiae mulieribus, uiris labor conuenit.* Cic. de nat. de. II. *Venustatem magis a Venere, quam Venerem a Venustate nominatam credit; Venerem autem, quod ad eam omnia ueniant.* *VIRO non dignus ornatus*, & hinc Diogenes Cynicus adollescenti composito, quippiam roganti, non prius se affirmavit responsurum, quam aperte exploraret, uir ne esset, an mulier. *COLOR exercitationibus corporis.* & Quintilianus lib. XII. Et lacertos, exercitatione constringere, & augere uires, & colorem trahere, naturale est. *Causas reddit Aristoteles in Probl. sect. ult. probl. 3. 4. & 5.* *POMPARYM ferculis* & Horatius Sat. lib. I. Sat. 3.

— Saepae uelut qui

Currebat fugiens hostem, per saepe uelut qui

Iunonis sacra ferret.

Vide Adagia, Iunonium ingredi. *EXANIMATIONES* & pauoris comites. *Pauor autem sapientiam omnem ex animo expectorat.* *ET si attentos animos* & Euripides:

Μοχθεῖν ἀνάγκη τοῖς θέλοντας εὐτυχεῖν.

MAGNA uis orationis, & Euripides τὴν πειθῶ τύραννον τῶν ἀρετῶν appellat. Vide Cic. in libris de Oratore, Senecam Ep. lib. V. ep. 38 & Isocratem in Nicocle, & in Panegyrico. *QVAM QVAM haud scio, an possint haec quoque esse.* & Plutarchus in Sympliciis hoc confirmat: Ομιλητικὸς οὐδὲν ἕσσον ἢ δικανικὸς ὁ ρήτωρ καὶ συμβουλευτικὸς. αἱ γὰρ ἕξεις ἔχουσι καὶ εὐμερείας, καὶ σπουδαίας, καὶ ἀπολογίας. πλείων δὲ τῶν ἐπιτακτικῶν χρωμαθῶν καὶ τῶν ἑγγυῶν. Et: ἀνθρώποις μᾶλλον, ὡς τὰ περὶ τὰς ἐπιτακτικὰς εὐμερείας ἔχουσι, πειθῶ καὶ χάρις ἕμμαι προσκεῖται.

DISCENTIUM studijs & quia honos alit artes. *RHETORVM iurba* & de horum officio Quintilianus lib. 2. cap. I. & 5. De ijs scripsit Suetonius Tranquillus. Eos olim urbe pulsos, scribit Agellius lib. XV. cap. II. *QVAE uerborum, sententiarumq. c.* & de Orat. III. Omnis ex re, atque uerbis constat oratio. neque uerba fedem habere possunt, si rem subtraxeris; neque res lumen, si uerba submoueris. Quintil. lib. X. cap. I. *ORATIONIS indicem uocem* & de uoce Cic. de Orat. III. ad Herennium III. Quintilianus lib. II. *VT clara sit*, & ut exaudiatur, & fatis intelligatur oratio. λέωσι: cui contraria Fulca, apud Quintilianum. *VT suavis*: & quae leuet audiendi fastidium. *IN Catulis*, & & patre, & filio. de Orat. III. & in Bruto. *EXQUISITO iudicio uti* & esse eruditos praeceteris. *NIMIS putidum*. & quod fastidium pareret audienti. *L. CRASSI*, & de Oratore, & in Bruto. *SOCRATICI* & ex quibus Xenophon. *INSIT in eo lepos*. & lib. II. de Orat. *TAM QVAM in possessionem suam uenerit*, & de Orat. II. In possessione iudicij, ac defensionis meae. Et: In suo regno. Proverbium sapit. *SI serijs, seueritatem adhibeat; si iocosis, leporem.* & Isocrates quoque ἰδὲ ἐπὶ τοῖς γελοίοις σπουδάζειν, καὶ περὶ τὰ σπουδῶν τῶν γελοίοις χεῖρην, improbat. *NE sermo utinam aliquid indicet inesse moribus.* & Euripides queritur, quod

Οὐδεὶς χαρακτήρ ἐμπέφυκε σώματι,

ᾧ χρεῖ τὸν ἐσθλὸν τοῦ κακοῦ δεῖδειναι.

Plutarchus Symposiaco lib. III. narrat, Simonidem poetam hospiti cuidam, in conuiuio accumbenti, & cum nemine colloquenti, dixisse: Si stultus es, sapienter facis; si sapiens, stulte. nam inscitiam celare praestat. *STVDIOSE* & dedita opera. *DE absentibus*, & nam inter praesentes linguae mutuo metu continentur, ut ait Tacitus. Terentius: *Qui*, quae uoluerit, dixerit, ea, quae non uolet, audiet. Isocrates quoque: Οἱ ἀπαιδευτοὶ οὐδὲν τῶν λόγων λυπησασί, τούτοις πολλὰ κίς αὐτοῖς τοῖς ἔργοις μεγάλας τὰς τιμὰς εἰδέναι. *DETRAHENDI causa*, & ad imminuendam alterius existimationem, aut gratiam. *PER ridiculum, aut seuerē*, & siue ioco, siue serio.

CICERO

HABENTVR autem plerumque sermones aut de domesticis negotijs, aut de rep. aut de artium studijs, & doctrina. danda igitur opera est, ut, etiam si aberrare ad alia coeperit, ad haec reuocetur oratio; sed utcumque adierint res. neque enim iisdem de rebus, nec omni tempore, nec similiter delectamur. Animaduertendum est etiam, quatenus sermo delectationē habeat, & ut incipiendū ratio fuerit, ita sit desinendi modus. Sed, quo modo in omni uita rectissime praecipitur, ut perurbationes fugiamus, id est motus animi nimios, rationi non obtemperantes: sic eiusmodi motibus sermo debet uacare: ne aut ira existat; aut cupiditas aliqua, aut pigritia, aut ignauias, aut quid tale appareat. maximeq. curandum est, ut eos, quibuscum sermone conferimus, & uereri, & diligere uideamur. Obiurgationes etiam

nonnumquam incidunt necessariae: in quibus utendum est fortasse & uocis contentione maiore, & uerborum grauitate acriore. Id agendum etiam, ut ea facere ne uideamur irati, sed, ut ad uendum, & secandum, sic nos ad hoc genus castigandi raro, inuitiq. ueniamus, nec unquam, nisi necessario, si nulla reperietur alia medicina: sed tamen ira procul absit, cum qua nihil recte fieri, nihil considerate potest. Magna autem parte, clementi castigatione licet uti, grauitate tamen aduēta, ut seueritas adhibeatur, & contumelia repellatur. Atque etiam illud ipsum, quod acerbitatis habet obiurgatio, significandum est, ipsius causa, qui obiurgetur, susceptum esse. Rectum est autem, etiam in illis contentionibus, quae cum inimicissimis fiunt, etiam si nobis indigna audiamus, tamen grauitatem retinere, iracundiam repellere.

repellere. quae enim cum aliqua perturbatione fiunt, ea neque constanter fieri possunt, nec ab ijs, qui adsunt, approbari. Deforme etiam est, de se ipso praedicare, saltem praesertim, & cum irrisione audientium, imitari militem gloriosum. Et, quoniam omnia persequimur, uolumus quidem certe; dicendum est etiam, qualem hominis honorati, & principis domum placeat esse. cuius finis est usus: ad quem accommodanda est aedificandi descriptio: & tamen adhibenda dignitatis, commoditatisque diligentia. Cn. Octauio, qui primus ex illa familia consul factus est, honori fuisse accepimus, quod praeclaram aedificasset in Palatio, & plenam dignitatis domum: quae cum uulgo uideretur, suffragata domino, nouo homini, ad consulatum putabatur. hanc Scaurus demolitus, accessionem aduinxit aedibus: itaque ille in suam domum consulatum primus attulit; hic, summi, & clarissimi uiri filius, in domum multiplicata non repulsam solum retulit, sed ignominiam, & calamitatem. ornata est enim dignitas domo, non ex domo dignitas tota quaerenda; nec domo dominus, sed domino domus honestanda

est. Et, ut in ceteris habenda ratio non sui solum, sed etiam aliorum, sic in domo clari hominis, in quam & hospites multi recipiendi, & admittenda hominum cuiusque generis multitudo, adhibenda est cura laxitatis: aliter ampla domus dedecori domino saepe fit, si est in ea solitudo, & maxime, si aliquando alio domino solita est frequentari. odiosum est enim, cum a praetereuntibus dicitur:

— o domus

Antiqua, quam domino dominaris dispari. quod quidem, his temporibus, in multis licet dicere. Caueendum est etiam, praesertim si ipse aedifices, ne extramodum sumptu, & magnificentia prodeas. quo in genere multum mali etiam in exemplo est. studiose enim plerique, praesertim in hac parte, facta principum imitantur: ut L. Luculli, summi uiri, uirtutem, quis equam nullarum magnificentiam imitatus sunt? quarum quidem certe est adhibendus modus, ad mediocritatem reuocandus: eademque mediocritas ad communem usum, cultumque uitae referenda est. Sed haec haecenus.

EXPLANATIO

DOMESTICIS negotijs, & de quibus Xenophon in Oeconomico. DE rep. & de qua Plato, & Cicero. DE artium studijs, & ut Ciceronis libri de Oratore, & Gorgias Platonis. ABERRARE & minus caute. VTCVMQVE adierunt res, & aut ego hebes plane sum, aut hic locus mendo uacat. quod satis ostendunt ea, quae sequuntur. Habenda est, inquit, rerum ratio. non enim ij, qui audiunt, iisdem rebus delectantur: aut, si delectantur, non omni tempore: aut, si omni tempore, non similiter. huiusmodi igitur si res adierunt: ut res se dabunt: opera danda non erit, ut ad eas, aberrare si coeperit, oratio reuocetur. Nam, quod alij, ueterum librorum testimonio, uerbum, Res, delent: ego, omnium meorum, & Tertij, testimonio, idem uerbum, comprobante sententia, retineo. IISDEM de rebus, & septem IisDEM rebus. NEC omni tempore, & nam alias aliter affecti sumus. Homerus. quem Cicero uertens:

Tales sunt hominum mentes, quali pater ipse Iuppiter auctiferas lustrarit lampade tecras.

NEC similiter & alij magis, alij minus. ANIMADVERTENDVM &c. & modus in sermone. DESTINENDI modus, & ne audias, Manum de tabula. SED, quo modo & sic emendauit, ex uet. undecim, & Tertij. antea. Quoniam. IRA existat; & emineat, appareat, animaduertatur. CVPIDITAS aliqua, & praua scilicet, & iniusta. PIGRITIA, & fuga honesti, & necessarij laboris. IGNAVIA, & timidus, & degener animus, honesta pericula reformidans. VERERI, & ne superbi, & impudentes. DILIGERE & ne barbari, & inhumani existimemur. OBURGATIONES & Plantus Trinummo: Nae amicum castigare ob meritam noxiam, immane est facinus, uerum in actate necessarium. Vide Plur. de discrimine adulatoris, & amici. Homerus quoque Il. A.

Ἀγαθὴ δὲ παρὰ φασίς ἐστὶν ἐταίρου.

NECESSARIAE: & ob hominum iniuriam, & petulantiam. Vt ea facere ne uideamur irati, & male alij negantem particulam tollunt, quae est in omnibus meis. Notant autem illud Isocratis in Nicodem: Ποίει μὲν δὲν μὲν μετ' ὀργῆς: δοκεῖ δὲ τοῖς ἄλλοις, ὅταν σοὶ καυρὸς ᾖ. Et Quintilianum aiunt dicere, Oratorem irasci non decere, simulare non dedecere. Vt ad uerendum, & secundum, & Ouidius: Metam. I.

Cuncta prius tentanda: sed immedicabile uulnus Easce recidendum est, ne pars sincera trahatur.

RARO, & si licebit, nam crebro peccantes crebro etiam puniendi. Euripides Hippolyto:

Ολοισθε μισῶν δ' οὐ ποτ' ἐμπλοθῆσομαι

Ἐπιπλάνας: οὐδ' εἰ φησὶ τις μ' αἰεὶ λέγειν.

Αεὶ γὰρ οὐδ' ἂν ποῦς εἰσὶ κακείνου κακαί.

INVITIQ. & nobis enim ipsis, & alijs molesti sumus. SED tamen & Tamen, dicit, quia repetit idem, quod dixerat, Ea facere ne uideamur irati. IRA procul absit, & Virg.

— Furor, iraq. mentem

Præcipitant.

Vide Cic. ad Q. fr. lib. I. ep. 3. MAGNA autem parte, & ita ueteres omnes libri, & Tertij: duobus exceptis, in quibus, Magna ex parte, quod minus probo. potius legi posset, si mutationi locus detur, cum alijs, Magnam partem. de quo loquendi genere alibi diximus. SEVERITAS adhibeatur, & contra Horatius:

— ridentem dicere uerum

Quid uetat? —

Et

Et Persius :

Omne uaser uitium ridenti Flaccus amico
Narrat, & admiffus circum praecordia ludit.

CON TVMELIA *repellatur*. § conuicia indigna homine ingenuo. nam, qui quid gefsit, quod minus deceat, si reprehendatur, non aegre ferre debet. Sophocles:

Ουκ ἐς ἀπ' ἔργων μὴ καλῶν ἔπι καλά.

Et Euripides :

Ἐπεὶ ἐτόλμαστέ μὴ δίκαια, τλήθι καὶ τὰ μὴ φίλα.

GRAVITATEM *retinere*, § in quo maximo nobis adiumento sunt litterarum studia.

Euripides :

Τὰς ἐμφοῦτους, ὀρθῶς τε παγείσας φρένας
Οὐδὲς ἐπαίρει καὶρός ἐξ αἰμαρταίνειν.

Idest: Natura infitam, & probe firmatam prudentiam, nullum tempus impellit ad delinquendum: improbitati autem nihil deest praeter occasionem.

AB *ijs, qui adfunt, approbari*. § Ab, non est in decem meis, & Tertij. in uno superadditum. Probari, in sex, & Tertij. **FALSA praesertim**, § quid autem magis uanum? Plutarchus in libro *περὶ τοῦ ἑαυτοῦ ἐπαυεῖν ἐν ἐπιφθάνῳ*, ait, suarum laudum comitem esse aliorum reprehensionem, & inanis iactantiae finem ignominiam. **MILITEM gloriosum**. § Thrasonem Terentianum, & Pyrgopolinicum Plautinum. **OMNIA** § quae ad officiorum rationem pertinent. **VOLVMVS quidem certe**; § arrogantiam uitat. in quam incidit, qui profitetur, ut ait Ilocrates, *τὸ μὴ δὲν παραλιπεῖν τῶν ἐνόντων ἐν τοῖς πραγμασι*, nihil omittere eorum, quae rebus infunt. **CN. OCTAVIO**, § consuli cum Torquato, anno ab v. c. DXXCIIIX. **IN Palatio**, § quo loco nunc sunt horti Farnesiani, Palatini quoque dicti. Dictum autem a Palanto, urbe Arcadiae, unde Euander uenit. **NOVO homini**, § nouum dicit, cuius familia fuerat a Numia ciuitate donata: sed ideo noua, quod ante id tempus nullum magistratum populi suffragio datum gesserat. **SCAVRVS** § cuius domus in Palatio quoque fuit. De eius magnificentia uide Plinium lib. xxxvi. cap. 15. **ACCESSIONEM adiunxit aedibus**. § aedes suas, domum Cn. Octauij demoliendo, maiores effecit. **PRIMVS attulit**: § ita emendauimus, ex omnibus antiquis libris. antea, Intulit. **REPVLSAM** § in petitione consulatus. atque etiam de ambitu damnatus est. uide epist. ad Q. fratrem. **IGNOMINIAM**, § nam, L. Sullae in Sicilia quaestor, repetundarum damnatus. **CALAMITATEM**. § quia suapte sponte exfulauit. **DIGNITAS domo**, § Dignitas, idest, ornamentum. **Ex domo dignitas tota** § idest, nominis existimatio. **HABENDA ratio non sui solum, sed etiam aliorum**, § Euripides:

Ὡς ὁ δίκαιος τοῖς πύλας πέφυκ' ἀνὴρ.

Idest: Vir bonus alij est natus.

ο domus

Antiqua, quam domino dominaris dispari. § ex uetere poeta. Est autem, O domus, senarij finis. integer uero senarius, id, quod sequitur. Quod autem uerborum ordinem mutauimus, fecimus id auctoritate adducti ueteris libri Cardinalis optimi, liberaliumq. omnium disciplinarum intelligentia ornatisissimi, litteratorumq. Maecenatis, **GV LIELMI. SIRLETTI**; & alterius Iulij Galli, Romani. ipsa praesertim comprobante ratione metri. In decem meis ante, **Quam**, legitur, **Heu**: in duobus est, **Et heu**, quam & c. in Tertij, **Et quam & c. Dominare**, in quinque, & Tertij. In tribus, & Tertij, **Quam disp. dominare domino**. Cic. Phil. II. O tecta ipsa misera, quam dispari domino. quamquam, quo modo iste dominus? sed tam men quam a dispari tenebantur. **IN multis licet dicere**. § in multis Caesarianis, Pompeianas aedes, nullo alio, quam uictoriae, iure, habitantibus. occupauit autem ipsius Pompeij Magni domum M. Antonius, qui postea III uir fuit. Phil. II. Eas uoces, In multis, alij sine causa delent. sunt quidem in omnibus meis libris, & Tertij. in tribus, **In multos**. **MVLTVM mali etiam in exemplo est**. § hinc distichon illud Graecum: *Μῦθος οὐκ ἔστιν ὁμοῖον, ὅτι πολλὰ ἀνεγείρειν,*

Σώματα πολλὰ τρέφειν, ἢ δώματα πολλὰ ἀνεγείρειν,

Ἄτραπος εἰς πένιν ἐστὶν ἐτοιμὰ τῆ.

Idest: Multas aedificare domos, & pascere multos,

Est ad pauperiem semita certa quidem.

Aedificiorum frugalitatem in Milciade, & Aristide laudat Demost. Olynth. III. **L. LVCVLLI, summi uiri, uirtutem** § uide Plutarchum, in eius uita, Cic. in Acad. & pro lege Manilia, Velleium Paterculum lib. II. epit. Liu. xci. & xcvi. Florum lib. II. cap. 5. Appianum in Mithridatico, Orosium lib. v. r. **QVAM multi** § Tertij liber, Ad quam multi. Quod si recipiatur, mutandum erit in At. **VILLARVM magnificentiam** § de Luculli hortis sumptuosissimis Plutarchus. Eius in aedificando profusionem uide apud Varr. de re rust. III. **IMITATI sum** § Sunt, abest a duobus ueteribus libris, & Tertij.

CICERO

IN omni autem actione suscipienda, tria sunt tenenda: primum, ut appetitus rationi pareat; quo nihil est ad officia conseruanda accommodatius: deinde, ut animaduertatur, quanta illa res sit, quam efficere uelimus; neu minor, ne ue maior cura, & opera suscipiatur, quam causa postulet: tertium est, ut caueamus, ut

ea,

ea, quae pertinent ad liberalem speciem, & dignitatem, moderata sint. modus autem est optimus, decus ipsum tenere, de quo ante diximus, nec progredi longius. horum autem trium praestantissimum est, appetitum obtemperare rationi. Deinceps de ordine rerum, & temporum opportunitate dicendum est. hac autem scientia continentur ea, quam Graeci ἐπιταξία nominant, non hanc, quam interpretamur modestiam; quo in uerbo modus inest. sed illa est ἐπιταξία, in qua intelligitur ordinis conseruatio. itaque, ut eandem nos modestiam appellemus, sic definitur a Stoicis, ut modestia sit scientia earum rerum, quae agentur, aut dicuntur, loco suo collocandarum. itaque uideatur eadem uis ordinis, & collocationis fore. nam & ordinem sic definiunt, compositionem rerum aptis, & ac

commodatis locis: locum autem actionis, opportunitatem temporis esse dicunt. tempus autem actionis opportunum, graece ἐπιταξία, Latine appellatur occasio. sic fit, ut modestia haec, quam interpretamur ita, ut dixi, scientia sit oportunitatis idoneorum ad agendum temporum. sed potest eadem esse prudentiae definitio: de qua principio diximus: hoc autem loco de moderatione, & temperantia, & harum similibus uirtutibus quaerimus. itaque, quae erant prudentiae propria, suo loco dicta sunt; quae autem harum uirtutum, de quibus iam dudum loquimur, quae pertinent ad uerecundiam, & ad eorum approbationem, quibuscum uiuimus, nunc dicenda sunt.

EXPLANATIO

PRAESTANTISSIMUM ꝛ nam est ueluti causa efficiens eorum, quae sequuntur. **U**T eandem nos modestiam appellemus, ꝛ Scientiae definitio. **P**OTEST eadem esse prudentiae definitio. ꝛ non profus. prudentiae enim definitio latius, quam ad locum, tempus uel se extendit, ut quae in uniuersum de rebus bonis, & malis iudicat.

CICERO

TALIS est igitur ordo actionum adhibendus, ut, quemadmodum in oratione constati, sic in uita omnia sint apta, & inter se conuenientia. turpe est enim, ualdeque uitiosum, in re seuera conuiuio dignum, aut delicatum aliquem inferre sermonem. Bene Pericles, cum haberet collegam in praetura Sophoclem; hiq. de communi officio conuenissent; & casu formosus puer praeteriret; dixissetq. Sophocles, o puerum pulchrum, Pericle, praetorem, Sophocle, decet, non solum manus, sed etiam oculos abstinentes habere. atque hoc idem Sophocles, si in athletarum approbatione dixisset, iusta reprehensione caruisset. tanta uis est & loci, & temporis. ut, si quis, cum causam sit acturus, in itinere, aut in ambulatione secum ipse meditetur, aut si quid aliud attentius cogitet; non reprehendatur: at, hoc idem si in conuiuio faciat, inhumane uideatur inscitia temporis. Sed ea, quae multum ab humanitate discrepant, ut si quis in foro caneret, aut si qua est alia magna peruersitas, facile apparent, nec magnopere admonitionem, & praecepta desiderant: quae autem parua uidentur esse delicta, neque a multis intelligi possunt, ab his est diligentius declinandum. ut in fidibus, aut in tibijs, quamuis paulum discrepent, tamen id a sciente animaduerti solet: sic uidentur est in uita, ne forte quid discrepet; uel multo etiam magis, quo maior, & melior actionum, quam sonorum, concentus est. itaque, ut in fidibus musicorum aures uel minima sentiunt: sic nos, si acres, ac diligentes iudices esse uolumus, animaduersoresq. uitiorum, magna intelligimus saepe ex paruis. ex oculorum obrutu, superciliorum aut remissione, aut contractione, ex maestitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione uocis, ex summissione, ex ceteris similibus facile iudicabimus, quid apte eorum fiat, quid ab officio, naturaq. discrepet. quo in genere non est incommodum, quale quodque eorum sit, ex alijs iudicare; ut, si quid dedecet

in illis, uitemus & ipsi. fit enim nescio quo modo, ut magis in alijs cernamus, quam in nobismet ipsis, si quid delinquitur. itaque facillime corriguntur illi in discendo, quorum uitia imitantur emendandi causa magistrum. Nec uero alienum est, ad eligenda, quae dubitatione afferunt, adhibere doctos homines, uel etiam usu peritos, & quid his de uno quoque genere officij placeat, exquirere. maior enim pars eo sepe deferi solet, quo a natura ipsa deducitur. in quibus uidentur est, non modo, quid quisque loquatur, sed etiam, quid quisque sentiat, atque etiam, qua de causa quisque sentiat. ut enim pictores, & ij, qui signa fabricantur & uero etiam poetae suum quisque opus a uulgo considerari uult; ut, si quid reprehensum sit a pluribus, id corrigatur; hiq. & secum, & cum alijs, quid in eo peccatum sit, exquirunt: sic aliorum iudicio permulta nobis & facienda, & non facienda, & mutanda, & corrigenda sunt. Quae uero more aguntur, & institutis ciuilibus, de his nihil est praecipendum. illa enim ipsa praecepta sunt; nec quemquam hoc errore duci oportet, ut, si quid Socrates, aut Aristippus contra morem, consuetudinemq. ciuilem fecerint, locuti ue sint, idem sibi arbitrentur licere. magnis illi, & diuinis bonis hanc licentiam assequantur. Cynicorum uero ratio tota est eicienda: est enim inimica uerecundiae, sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum. Eos autem, quorum uita perspecta in rebus honestis, atque magnis est, bene de re. sentientes, ac bene meritos, aut merentes, aliquo honore, aut imperio affectos, obseruare, & colere debemus; tribuere etiam multum senectuti; cedere ijs, qui magistratum habebunt; habere delectum ciuis, & peregrini; in ipso quoque peregrino, priuatim ne, an publice uenerit: ad summam (ne agam de singulis) communem totius generis hominum conciliationem, & consociationem colere, ineri, seruare debemus.

EXPLANATIO

APTA, § connexa, cohaerentia, colligata. Virgilius:
-- ubi maximas Atlas

Axem humeris torquet, stellis ardentibus aptum.

TURPE est enim, § contra, ait Cicero, 2. de Orat. peccare, si quis tragoedias in nugis agat. **P**ERICLES, § Anaxagorae physici auditor. Hoc autem dictum non Pericli, sed Isocrati, Plutarchus tribuit in ipsius Isocratis uita. Vide & Plut. in Pericle, & Valer. lib. 1v. cap. de Continentia. **O** puerum pulchrum, § Agellius lib. xv. cap. 12. scribit, Gracchum, ex Sardinia reuersum, cum pudicitiam suam censoribus commendaret, pueros eximia facie ante se sterisse negasse. **S**I in athletarum approbatione dixisset, § nudis enim corporibus athletae certabant, ut, si uiderentur robusti, a praetoribus probarentur. Antiqui libri sex, & Tertij, Probatione. **I**USTA reprehensione caruisset. § nam oratio actioni fuisset consentanea. **T**ANTA uis est & loci, & temporis. § ut nec omnia, nec passim, nec ab omnibus. **I**N conuiuio § unde lex illa, *ἢ πῖθι, ἢ ἀπῖθι*, Aut bibe, aut abi. **S**I quis in foro canet, § quo modo Lycurgus furorem simulauit. **V**T in fidibus § aptissima comparatio. nam uita hominum ἀπορία est. **O**CULORVM obtutu, § nam oculi sunt in amore duces. & uultus tacitus est animi fermo. uide Cic. in Pisonem, & Agellium lib. xiii. cap. 24. **S**UPERCILIORVM aut & c. aut & c. § uide Plin. lib. xi. cap. 36. **Q**UID apte eorum fiat, § Martialis:

Cirne ruber: niger ore: breuis pede: lumine laesus:

Rem facis egregiam, Zoile, si bonus es.

Ex alijs iudicare; § Terent. Heaut. act. 1. sc. 2.

Scitum est, periculum ex alijs facere, tibi quod ex usu fiet.

Plautus: Feliciter is sapit, qui periculo alieno sapit.

Horatius: Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

Tibullus lib. iiii. -- felix, quicumque, dolore

Aleterius, discas posse carere tuo.

MAGIS in alijs cernamus, quam in nobismetipsis, si quid delinquitur. § Horatius:

Cum tua peruideas oculis mala lippus inunctis,

Cur in amicorum uitijs tam cernis acutum,

Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius?

VT enim pictores, § maxime Apelles. uide Plinium lib. xxv. cap. 10. Hinc illud, Ne futor ultra credidam. **S**IGNA fabricantur, § ita est in ueteribus septem, & Tertij. **E**T uero etiam poetae § omnes ueteres, **E**t ueri etiam poetae. Tertij excepto. **A** pluribus, § Euripides:

Ὅτι περὶ μίας χειρὸς ἀσθενὲς μάχῃ, οὕτως εἶς ἀνὴρ οὐ πάνθ' ὄρα.

Idest: Vt unius manus infirma pugna est, sic unus uir non omnia uidet.

SIC aliorum iudicio § modo ijs probari uelimus; &, quid alij de nobis existiment, non contemnamus. **S**OCRATES, aut Aristippus § hoc est, incorruptissimus quisque. **M**AGNIS, & diuinis bonis § uirtutibus excellentibus, eruditione eximia. **C**YNICORVM § quorum princeps Diogenes. **T**RIBVERE etiam multum senectuti; § propter usum rerum, aetate parum; & quod iunioribus parentum loco sint. **C**EDERE ijs, qui magistratum habebunt; § & propter potestatem, & propter publicam auctoritatem, qua est inferior priuata cuiusque dignitas. **H**ABERE delectum ciuis, & peregrini; § nam erga ciues officiosi esse debemus, peregrini autem sunt honore afficiendi. **P**RIUATIM ne, an publice uenerit: § nam, si legatus, maior ei tribuendus est honor. legati enim iure gentium sacrosancti. de quibus supra a nobis est dictum.

CICERO

IAM, de artificijs, & quaestibus, qui liberales habendi, qui sordidi sint, haec fere accepimus. Primum improbantur ij quaestus, qui in odia hominum incurrunt, ut portitorum, & feneratorum. illiberales autem, & sordidi quaestus mercenariorum omnium, quorum operae, non quorum artes, emuntur. est enim in illis ipsa merces auctioramentum seruitutis. Sordidi etiam putandi, qui mercantur a mercatoribus, quod statim uendant. nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur. Nec uero quidquam est turpius uanitate: opificesq. omnes in sordida arte uersantur. nec uero quidquam ingenium potest habere officina: minimeq. artes probandae, quae ministratae sunt uoluptatum; cetarij, lanij, coqui, sartores, piscatores, ut ait Terentius: adde his, si placet, unguentarios, saltatores, totumq. ludum talarium. Quibus au-

tem artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris utilitas quaeritur, ut medicina, architectura, ut doctrina rerum honestarum; haec sunt ijs, quorum ordini conueniunt, honestae. Mercatura autem, si tenuis est, sordida putanda est; si magna, & copiosa, multa undique importans, multisq. sine uanitate impartiens, non est admodum uituperanda: atque etiam, si satiata quaestu, uel contenta potius, ut saepe ex alto importum, sic ex ipso portu se in agros, possessionesq. contulerit, uidetur iure optimo posse laudari. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberior, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. de qua quoniam in Catone Maiore satis multa dicimus, illinc assumemus, quae ad hunc locum pertinebunt. Sed ab ijs partibus, quae sunt honestatis, quemadmodum officia ducuntur,

rentur, satis expositum uidetur. Eorum autem ipsorum, quae honesta sunt, potest incidere saepe contentio, & comparatio, de duobus honestis utrum honestius: qui locus a Panaetio est praetermissus, nam, cum omnis honestas manet a partibus quattuor, quarum una sit cognitionis, altera communitatis, tertia magnanimitatis, quarta moderationis: hae in deligendo officio saepe inter se comparentur, necesse est. placet igitur, aptiora esse naturae ea officia, quae ex communitate, quam ea, quae ex cognitione, ducantur. idq. hoc argumento confirmari potest, quod, si contigerit ea uita sapienti, ut omnium rerum affluentibus copijs ditetur; quauis omnia, quae cognitione digna sunt, summo otio secum ipse consideret, & contempletur, tamen, si solitudo tanta sit, ut hominem uidere non possit, excedat e uita. Princepsq. omnium uirtutum est illa sapientia, quam σοφίαν Graeci uocant. prudentiam enim, quam Graeci οὐρανίαν dicunt, aliam quandam intelligimus, quae est rerum experientiarum, fugiendarumq. scientia: illa autem sapientia, quam principem dixi, rerum est diuinarum, atque hu-

manarum scientia: in qua continetur deorum, & hominum communitas, & societas ipsorum inter ipsos, ea si maxima est, ut certe; necesse est, quod a communitate ducatur officium, id esse maximum. etenim cognitio, contemplatioq. naturae manca quodam modo, atque inchoata sit, si nulla actio rerum consequatur. ea uero actio in hominum commodis tuendis maxime cernitur. pertinet igitur ad societatem generis humani, ergo haec cognitio ni anteponenda est, atque id optimus quisque re ipsa ostendit, & iudicat. quis est enim tam cupidus in perspicienda, cognoscendaq. rerum natura, ut, si ei, tractant, contemplantiq. res cognitione dignissimas, subito sit allatum periculum, discrimenq. patriae, cui subuenire, opitulariq. possit, non illa omnia relinquat, atque abiciat, etiam si dimunerare se stellas, aut metiri mundi magnitudinem posse arbitretur? atque hoc idem in parentis, in amici re, aut periculo fecerit. Quibus rebus intelligitur, studijs, officijsq. scientiae praeponenda esse officia iustitiae, quae pertinet ad hominum utilitatem: qua nihil homini debet esse antiquius.

EXPLANATIO

LIBERALES & libero homine non indigni. **SORDIDI** & seruales. **IN odia hominum incur-**
runt, & Aristoteles τὴν ὀλοσάτικὴν dignam odio dixit, lib. I. Pol. cap. 7. Εὐλογώτατα μισέται ἡ ὀλοσάτικῃ. &c. **PORTITORVM**, & Charontem Portitorem Tibullus appellat:

Tendimus huc omnes: omnes expectat auarus
Portitor, & Stygiae nauita puppis aquae.

ET feneratorum. & sic quinque ueteres libri. Tres, Aut, Quinque, & Tertij, Vt. Vnus non habet.

SORDIDI quaestus mercenariorum & Ar. lib. Pol. I. cap. 7. Πῖτρον δὲ μισθαρία &c. **TURPIVS uanitate:** & mendacio. Homerus: Καλὸν δ' ἀνεμάλια ἐδέξω.

Turpius uanitate: opificesq. omnes: antiquus liber, Turpius uanitate opificum, qui omnes. **NEC uero** & Nec enim, octo libri, & Tertij. **QVOD QVAM ingenium** & unus, Ingenui. **OFFICINA:** & unus, Opificina: quo uerbo usus est & Plautus Mil. gloriofo: Si in ea opificina nesciam aut mala esse, aut fraudulenta. **CETARIJ,** lanij, coqui, fartores, piscatores, & In Terentio ita legitur:

Concurrunt laeti mi obuiam cupedinarij omnes,
Cetarij, lanij, coqui, fartores, piscatores.

Cetarij: Cetarij sunt, ait Donatus, qui cete, id est magnos pisces uenditant, & bolonas exercent. Nonius uero sic: Cetarij, genus est piscatorum, quod maiores pisces capit: dictum ab eo, quod Cete in mari maiora sunt piscium genera, quod Virgilius, Immania cete. Varro Γράβη σεαυτῶν: Non animaduertis cetarios, cum uidere uolunt in mari thunnos, adscendere in malum alte, ut penitus per aquam perspiciant pisces. **Lanij:** Donato, qui laniant pecora: unde & Lanistae dicti, qui laniandis praesunt gladiatoribus. Sic & Macellum a mactandis pecoribus dictum, Ex quo Seneca lib. x. epist. Lignum, quod ad emundanda obscena, adhaerente spongia, positum est, totum in gulam farfit, &, praeculis faucibus, spiritum emisit. Festus: Fartores, nomenclatores, qui clam uelut infarcirent nomina saluatorum in aurem candidati. **Fartores:** Donato, qui inficia, & farcimina faciunt. **Piscatores:** eidem, qui recentem piscem praebent.

Cetarij, lanij, coqui, fartores, piscatores: Plautum uidetur imitatus Terentius, eius haec sunt, Trinummo:
Le. quid factum est eo?

St. Comesum, exportum, exfuturum, elotum in balneis,
Piscator, pisto abstulit: lanij, coqui,
Holitores, myropolae, aucupes. confit cito,
Quali tu obijcias formicis papauerem.

VT ait Terentius: & Eunuchus, act. 2. sc. 2. **VNGVENTARIOS,** & hos urbe expulsos a Lacedaemonijs, scribit Seneca nat. quaest. lib. I. V. Nominantur & Vnguentarij in ueteribus lapidibus.

Romae, apud Atilium Delphinium

FAVSTVS . PO
INSTITOR . VNGVEN

Venusij,

Venusij, Apuliae opidi, in Templo Annunciatae.

CL PHI
LARGYRO . . . VN
GENTAR . . . IO
ISQ. FAMILIAM
SVAM. MANVMISIT
PECVNIAMQ.
LEGAVIT

SALTATORES, § scenicos. **TOTVMQ.** *ludum talarium.* § de talorum iactu quaedam dixit Pater Fam. lib. 1. ep. 7. Sed plura Thomas Leonicus in dialogo, quem hac de re scripsit. **DOCTRINA rerum honestarum;** § idest, munus docendi honestas artes. Ita in lib. de Sen. **SATIATA quaestu,** § nam cupiditatis fitis inexplebilis. **VEL contenta potius,** § correctio opportuna. Hinc Lucanus:

Semper inops, quicumque cupit.

NIHIL est agricultura &c. § Hinc Horatius:

Beatus ille, qui, procul negotijs,

Vt prisca gens mortalium,

Paterna rura bobus exercet suis,

Solutus omni fenore.

Et Virgilius:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,

Agricolas.

NIHIL homine libero dignius. § Tertij liber, Nihil homine, nihil libero dignius. **VNA** § prudentia. **ALTERA** § iustitia. **TERTIA** § fortitudo. **QUARTA** § temperantia. **PRINCEPSQ.** *omnium virtutum est illa sapientia, quam σοφία Graeci vocant.* § Plato: *ἡ σοφία πάντων ἀρετῶν τὸ μέγιστον μέρος:* Sapientia omnis virtutis maxima pars. **PRVDENTIAM** § In Rhetoricis: Prudentia est rerum bonarum, & malarum, & utrarumque scientia. Et apud Platonem inducitur *ἡγεμὼν τοῦ ὀρθοῦς πράττειν.* **RERVM est diuinarum, atque humanarum scientia:** § Tusc. IV. **ET ENIM cognitio,** § Plato Prudentiam iustitiae expertem Calliditatem esse dicit. Vide & Senecam lib. II. de beata uita. **SI nulla actio rerum consequatur.** § uirtus enim in actione consistit. **DINUMERARE stellas,** § ut Eudoxus Cnidius. **METIRI mundi magnitudinem** § ut Archimedes: qui, in communi periculo, suis pulueribus fuit intentus.

CICERO

ATQUE illi, quorum studia, uitaq. omnis in rerū cognitione uersata est, tamen ab augendis hominum utilitatibus, & commodis non recesserunt. nam & erudierunt multos, quo meliores ciues, utilioresq. rebus & suis & publicis essent; ut Thebanū Epaminūdā Lysis Pythagoreus, Syracusian Dionem Plato, multiq. multos: nosq. ipsi, quidquid ad remp. attulimus, (si modo aliquid attulimus) a doctoribus, atque doctrina instructi ad eam, & ornatu accēsimus. neque solū uini, atque praesentes studiosos discendi erudiunt, atque docent, sed hoc idem etiam post mortem monumentis litterarum assequuntur. nec enim locus ullus praetermissus est ab ijs, qui ad leges, qui ad mores, qui ad disciplinam reip. pertineret, ut otium suum ad nostrum negotium contulisse uideantur. ita illi ipsi, doctrinae studijs, & sapientiae dediti, ad hominum utilitatem suam sapientiam, prudentiam, intelligentiamq. potissimum conferunt. Ob eam etiam causam, eloqui copiose, modo prudenter, melius est, quam uel acutissime sine eloquentia cogitare: quod cognitatio in se ipsa uertitur; eloquentia uero complectitur eos, quibuscum communitate iuncti sumus. atque, ut apud examina nō, fingendorum fauorum causa, congregatur;

sed, cum congregabilia natura sint, fingunt fauos: sic homines, ac multo etiam magis, natura congregati, adhibet agendi, cogitandi, sollertiam. itaque, nisi ea uirtus, quae constat ex hominibus tuendis, idest ex societate generis humani, attingat rerum cognitionem; solitaria cognitio, & ieiuna uideatur; itemq. magnitudo animi, remota communitate, coniunctioneq. humana, seritas sit quaedam, & immanitas. ita fit, ut uincat cognitionis studium cōsociatio hominum. atque communitas. Nec uerum est, quod dicitur a quibusdam, propter necessitatem uitae, quod ea, quae natura desideraret, consequi sine alijs, atque efficere non possemus, iccirco istam esse cum hominibus communitatem, & societatem: quod, si omnia nobis, quae ad uictum, cultumq. pertinent, quasi uirgula diuina, ut aiunt, suppeditarentur, tum optimo quisque ingenio, negotijs omnibus omissis, totum se in cognitione, & scientia collocaret. non est ita. nam & solitudinem fugerēt; & socium studij quaereret; tum docere, tum discere uellet, tum audire, tum dicere. Ergo, omne officium, quod ad coniunctionem hominum, & ad societatem tuendam ualet, anteponendum est illi officio, quod cognitione, & scientia continetur.

EXPLANATIO

THEBANVM Epaminundam § Plutarchus in Pelopida. **LYSIS** Pythagoreus, § Lysim Pythagorae ipsius discipulum fuisse, ostendunt Cicero lib. III. de Orat. Aemilius Probus, aut quisquis est

In Epaminunda, Pausanias, Plut. de musica, Dio Chryostomus in oratione inscripta, Recusatio magistratus, Laertius D. Hieronymus apologia 2. in Rufinum. SYRACUSIVM Dionem & Plut. in Dione, Laertius in Platone. **MULTI Q. multos:** & ut Periclem Anaxagoras, Alcibiadem Socrates, Timotheum, & alios principes viros Isocrates, Africanum Panaetius, Augustum Athenodorus. **Ab ijs,** & a Platone. hunc enim, non Lysim, significat. **E LO QVI copiose,** & eloquentia copiosa uel egregijs cogitationibus praestat. **MODO prudenter,** & uide praefationem Tusc. I. **COGITATIO in se ipsa uertitur;** & de Finibus III. Sola sapientia in se tota conuersa est. **APVM examina** & Apium, est in uno meo, & Tertij libro. Sic, Ciuitatium, in uetere inscriptione, Firmi, in Piceno, quam in Orthographia mea posui ad, Accius, & apud Annaeum Cornutum ad Italicum de Virgilio lib. x. ut est apud Carisum: Iamq. exemplo tuo etiam principes ciuitatum, & poetae incipient similia fingere. Et, Hereditarium, in antiqua inscriptione, Romae, in aedibus Aristij Delphinij, in Orthographia, ad, Britannia. Ceruicium, Radicium, apud Carisum. De apibus Arist. de hist. anim. lib. I. cap. I. & lib. 9. cap. 40. Plin. lib. II. cap. 5. & 6. Virg. lib. IV. Georg. Varro de re rust. lib. III. cap. 16. Columella lib. x. Palladius lib. I. cap. 37 lib. v. cap. 8. Didymus apud Constantinum Caesarem lib. xv. cap. 3. **AGENDI, cogitandiq. sollertiam.** & dubium non est, quin haec tota corrigendi ratio, quaeq. in ea collocatur industria, ad sententiam referatur. propterea inspiciuntur, examinanturq. ueteres libri. qui si quando accidit, ut omnes eum sententia pugnent, utri me parti adiungam, non equidem ambigam. illa enim dominatur, hi quodammodo seruiunt. Comparat Cicero cum apibus homines. ipsa comparatio, nisi fallor, legendum ostendit, Agendi, cogitandique, non, Agendi, congregandique. Apes, inquit, non ideo congregantur, ut fingant fauos, sed, cum illis natura dederit, ut sponte congregarentur, iam congregatae fauos fingunt. eadem natura tribuit hominibus, ut, nulla adhibita sollertia, congregarentur; qui deinde, iam congregati, eam sollertiam, qua usi antea non sunt, adhibent ad agendum, & cogitandum. Quae duae res ad uitam recte instituendam necessariae sunt. Et hoc ipsum spectat ad illud, quod supradictum est, de eloquentia, & cogitatione. Vt enim cogitatio sine actione inanis est, sic actio, quae cogitatione careat, ad temeritatem plerumque delabitur. Ergo homines, natura congregati, & agunt, & cogitant; ut apes, natura congregatae, in fingendis fauis operam, industriamq. suam ponunt. Quo spectat illud supra: Virtutis laus omnis in actione consistit: a qua tamen saepe fit intermissio, multiq. dantur ad studia reditus: tum agitatio mentis, quae nunquam acquiescit, potest nos in studijs cogitationis, & sine opera nostra, continere. Fructus igitur congregatarum apum sunt faui; hominum congregatorum est actio, & cogitatio. Nam, si Congregationem, putes esse congregationis fructum, inanis erit sermo, & absurdum. aliud enim certe, praeter seipsum, congregatio spectat. Locus ex Arist. sumptus uidetur. Nā Polit. I. ἄλλοτι δέ, inquit, πολιτικὸν ὁ ἀνθρώπος ζῶν πάσης μετέσθης καὶ πάντες ἀγαλαίου ζῶου μᾶλλον δῆλον. ὁθεν γὰρ, εἰς φάμεν, μάλιστα τὴν ἢ τοῖς ποιεῖ. **ATTINGAT rerum cognitionem;** & idest, nisi studiū societatis cū rerū cognitione coniungatur. **REMO TA communitate** & duo mei, & Tertij, Comitatus, nouem, Cōitate. **QVASI uirgula diuina,** & Satyram hanc inscriptione Varro composuit. **Virgula diuina:** citra nostram operam. **ERGO, &c.** & duobus propositis honestis, concludit hic, utrum honestius. **ILLVD forsitan &c.** & Platonis remp. notat, quae laxior est multo, quam deceat. **SUNT enim quaedam ita foeda, partim ita flagitiosa,** & Partim, modo pro aduerbio, modo pro nomine, idest Alia uel Alij, nominandi, aut accusandi casu, ex ui, naturaq. propinqui uerbi, usurpari solere, uel pueri sciunt. Nec uero, alterum interdum omitti, ignorare multos arbitror. Si omittatur secundo loco, damni sententia nihil facit: pendet enim a primo: aut habet aliquod nomen: ut Sallust. Iugurtha: Vrbes partim ui, alias uoluntate, imperio suo adiungit. Et: Centuriones, ducesq. turmarum partim, uti transfugerent, corrumpere; alij, signo dato, locum uti desererent. Et: Partim conscij sibi, alij ex partium inuidia pericula metuentes. Et: Ille probare partim, alia abnuere. Et: Partim ui, alia metu, aut praemia ostentando, auertere ab hostibus. Si omittitur primo, necesse est, ut eius loco nomen aliquod sententiae seruiat, ut, Alia, Quaedam, denique quodlibet nomen. Vt lib. de Leg. Quorum scelere religiones tum prostratae, afflictataeq. sunt, partim ex illis distracti, ac dissipati iacent. Et Sallustius, in oratione C. Cottae: Quorum alia toleraui, partim repuli, deorum auxilijs, & uirtute mea. Et hoc loco. Haec iam scripseram, admonitus a uiri docti annotatione. Sed, inspectis libris ueteribus, sententiam mutare sum coactus. nam duodecim ex eis, & Tertij habent, Sunt enim quaedam partim ita foeda, partim ita flag. Vnus, Sunt enim quaedam partim ita foeda, quaedam partim ita flag. Vnus, Sunt enim partim ita foeda, partim flag. **Foeda:** crudelia. Lib. II. Victoriā foediorem dixit. **QVIS QVAM** & septem libri, Quis. Vnus, Quis sapiens. Duo, Quisque. Duo, Quisquam. Vnus, & Tertij non habet. **Nec resp. quidem** & Tertij liber, Ne resp. quidem. Vnus, Necres quidem publica. **PRO se** & Vnus, Propter se. **SED haec commodus se res habet,** & Hoc, sex libri. Sed & haec, quattuor. **NON potest accidere tempus,** & alij delent, Tempus: nec tamen sententia lucri quidquam facit, ego conseruo, nec de sententia quidquam detraho. nitor etiam auctoritate ueterum omnium librorum: quorum auctoritatem tam paruipendi a doctis uiris miror: nitor consuetudine Latini sermonis. est enim illud simile, ut omitantur alia multa, ad Appium: Nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses, quanti te, quanti Cn. Pompeium, quanti Brutum facerem. **SAPIENTEM.** & quasi dicat, in puerilem aetatem, aut muliebrem sexum fortassis iniuriā istae caderent. **QVOD cuique sit praeponendum,** & Quid, in uno, & Tertij. **GRADVS officiorum,** & de gradibus officiorum Agellius lib. v. cap. 13. **PRIMA, dijs immortalibus; secunda, patriae; tertia, parentibus;** & Cicero lib. I. de rep. apud Nonium, Antiquus: Sed, quoniam, plurima beneficia continet patria, & est antiquior parens, quam si quis, ut aiunt, creauerit: maior ei profecto, quam parenti, debetur gratia. De Fin. Decet cariorem esse patriam nobis, quam nosmetipsos. Et i. in Catil.

Catil. Patria mihi uita mea multo est carior. Sallustius Iugurtha: Nam uī quidem regere patriam, aut parentes, quamquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est. Cui simile illud, apud Cic. Fam. lib. I. ep. 9. Id iubet idem ille Plato, quem ego auctorem uehementer sequor. Tantum contendere in rep. quantum probare tuis ciuibus possis: uim neque parenti, neque patriae afferre oportere. Platonis autem loci duo sunt, alter v. de Legibus: Πατρίδος δὲ οὐσις τῆς χάρας θεραπεύειν ἀντὶν δὲ εἰ μείζονας, ἢ μητέρα παίδας. Alter in Critone: Ἡ οὐτως εἰ σοφός, ὥστε λάληθε σέ, ὅτι μητρός τε, καὶ πατρὸς, καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων ἡμιώτερον ἐστὶν πατρίς, καὶ σεμνότερον, καὶ ἀγιώτερον, καὶ ἐν μείζονι μοίρα καὶ παρά θεοῖς, καὶ παρά ἀνθρώποις τοῖς νούν ἔχουσι, καὶ σέβασθαι δεῖ, καὶ μᾶλλον ὀπίκειν, καὶ θαυτεῖν πατρίδα χαλεπαίνουσαν, ἢ πατέρα, καὶ ἢ πείθειν, ἢ ποιεῖν ἀν κολείοι, καὶ πασχειν ἐὰν τι προσάπῃ παθεῖν, ἢ συχίαν ἀγνοῖα, ἐὰν ἰεῖ ὑπερβῆ, ἐὰν ἰεῖ εἰσθῆ, ἐὰν ἰεῖ εἰς πόλεμον ἀγῆ τρωθῆσόμενον, ἢ ἀποθατούμενον, πομπέα ἰαυτα, καὶ τὸ δίκαιον οὐτως ἔχει. καὶ οὐχ ὑπεικτέον οὐδ' ἀναχαρτέον, οὐδ' ἐλειπλέον ἴην τάξιν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολέμῳ, ἐν δικαστηρίῳ, καὶ πανταχοῦ ποιητέον, ὅ ἀν κελύνη ἢ πόλις τε, καὶ ἢ πατρίς, ἢ πείθειν αὐτήν, ἢ τὸ δίκαιον πέφυκε. βιάζεσθαι οὐχ ἔστιον οὔτε μητέρα, οὔτε πατέρα, πολὺ δὲ τούτων ἐστὶ ἢ ἦπον ἴην πατρίδα. Et in ep. ad Dionis propinquos: Πατέρα δὲ, ἢ μητέρα, οὐχ ὅσιν ἠγοῦμαι προσβιάζεσθαι, μὴ νόσῳ παραφροσύνης ἐχομένους. ἐὰν δὲ τίνα καθεστῶτα ζωῆς εἶον ἐὰν τοῖς ἀρεσκοντο, ἐμοὶ δὲ μὴ, μὴτε ἀπεχθάνεσθαι, μάλιστα νουθετοῦντα. βίαν δὲ πατρίδι πολιτείας μεταβολῆς μὴ προσφέρων, ὅταν ἀνευφυγῶν, καὶ σαφῆς ἀνδρῶν, μὴ θωατῶν ἢ γίνεσθαι τὴν ἀρετήν.

PRIMA, secunda, tertia, 3 officia. A Panaetio est, ut supra dixi, praetermissus. 3 nimis tu quoque gloriam amas, Cicero noster: saepe hoc aduersus Panaetium iterans.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

ARGUMENTVM
LIBRI
SECUNDI

RTVM officij primus liber ostendit . sunt enim quattuor uirtutes ; un-
de , quidquid honeste agitur , aut cogitatur , emanat . Ortu inuento , di-
stributum est officium in duas partes : quarum altera decus , honesta-
temq. spectat , altera uitae commoda , copias , opes , facultates . Earum
partium quaeritur in prima , non modo honestum in quo differat a
turpi , uerum etiam , duobus propositis honestis , utrum honestius : in al-
tera similiter , non modo quid utile , quid inutile , sed etiam , duobus

propositis utilibus , utrum utilius . quam quidem duorum honestorum , duorumq. utilium
comparationem Panaetius omisit . De honestatis parte dictum est superiore libro : de uitae
commodis , eoque , quod utile uocatur , hoc altero libro disputatur . Postrema tertij libri
quaestio est , de eligendi iudicio , cum honestum , & utile ita pugnant inter se , ut quasi labore
animus , ancipiti distractus cura cogitandi , de quo Panaetius cum se scripturum esse promissis-
set , nihil tamen scriptum reliquit . Sed , utilium duo genera cum sint , multitudinis unum ,
quae sensu saepe mouetur , alterum paucorum , qui cum ratione deliberant : secundus liber
non , ut multitudo , secernit utile ab honesto , sed , ut pauci , totum in uirtute constituit : uir-
tutis autem hoc docet esse proprium , ea sequi , quibus hominum studia hominibus adiungan-
tur . quidquid enim uel in priuatis rebus , uel in rep. expetimus , id consequi , si diligamur , fa-
cillimum est . at ipsum , diligi , propterea non contingit omnibus , quia non omnes iusti , fidi ,
liberales , mansueti , faciles existimantur . quibus uirtutibus fortitudo , temperantia , ea-
rumq. rerum , quibus excellunt pauci , si adiungitur praestantia : tum , praeter priuatam
beneuolentiam , exoritur gloria ; qui publicus amor est , cum fide , & honore coniunctus . Ea
nascitur ex multis rebus : in quibus cum nonnullae sint , pro quibus curas , labores , pericula
suscipimus ; & in ijs cum sit nihil ipsa patria carius , aut amabilius : ideo bellica uirtus , quae
publica commoda tuetur , & auget , primum aperit aditum ad eam gloriam , quae non angu-
stis continetur finibus , sed per omnes gentes pro beneficij magnitudine disseminatur . quae si
ocasio non adest : non enim semper bella geruntur : illa quidem numquam deest , ut cum om-
nibus modeste , cum parentibus pie , cum nostris ita uiuamus , ut eos diligere uideamur . Et ,
quoniam uirtutem parit imitatio : non minimam laudem affert adolescentibus consuetudo cla-
rorum uirorum : quorum similes fore putantur , si cum ijs saepe sint , eorumq. sermonibus
omissa rerum inanium , turpiumq. cura , praecipue gaudeant . Valet autem uel maxime ad
conciliandos animos comitas , affabilitasq. sermone : sed nihil admirabilius eloquentia , prae-
sertim si sit in oratione mista modestiae grauitas . Atque haec adolescentibus , illa praeci-
piuntur